

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling. Europa
investerar i landsbygdsområden

Rapport: 2020-09

Livsmedelskedjan i Dalarnas län

Omslagsbild

Grönsaksland hos Lisselstugans Grönsaker i Gustafs, sätters kommun - Stöt Ulrika Andersson
Kossor i en hage i Hedemora kommun - Stöt Ulrika Andersson
Grönsaker till försäljning under Skördefesten i Södra Dalarna - Stöt Ulrika Andersson
Uppdukad buffé på Hushagens restaurangskola i Borlänge - Anders Frodig

Utgiven av

Länsstyrelsen i Dalarnas län
September 2020

Rapportnummer

2020:09

Diarienummer

7509-2019

Ingår i serien Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN

1654-7691

Rapporten kan laddas ner från Länsstyrelsens webbplats
www.lansstyrelsen.se/dalarna/publikationer

Förord

De globala målen är den mest ambitiösa agendan för hållbar utveckling som världens länder någonsin antagit och finns till för att vi ska uppnå fyra saker till år 2030: Att avskaffa extrem fattigdom. Att minska ojämlikheter och orättvisor i världen. Att främja fred och rättvisa. Att lösa klimatkrisen.

Vår agenda för 2030 pekar på sambanden mellan det som sker globalt och vad vi gör lokalt. Både vår nationella och regionala livsmedelsstrategi har också tydliga kopplingar till flera av de globala målen. När vi arbetar för att öka livsmedelsproduktionen i Dalarna så bidrar vi bland annat till att minska hungern (mål 2), att främja anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt (mål 8) och att skapa förutsättningar för både hållbar konsumtion och produktion (mål 12).

Vägen framåt bygger på kunskap, förståelse och ett brett engagemang. Med den här rapporten som du håller i din hand har du en nulägesbeskrivning av situationen i länet. Utifrån den kan vi dra olika slutsatser, men vad som borde vara uppenbart för alla som tar del av innehållet är att Dalarna står inför stora utmaningar om vi ska uppfylla vår del i den nationella ambitionen att öka vår inhemska livsmedelsproduktion.

Tack till alla inblandade som möjliggjort den här analysen. Jag hoppas att du som tar del av den får nyttig information, information som du sedan använder för att bidra till att lyfta livsmedelsproduktionen i Dalarna.

Falun 21 september 2020

Sten-Rune Lundin,

Enhetschef Agenda 2030, Länsstyrelsen i Dalarnas Län

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	7
Begrepp	9
Bakgrund och syfte	11
Primärproduktion	12
Jordbruksproduktion och trädgårdsodling	13
Åkermarken och dess användning	16
Arbetsstillfällena i jordbruket	17
Stor andel ekologisk produktion	18
Djur och mark som en del i ekosystemet	19
Livsmedelsförädling	21
Marknad	29
Livsmedelskedjan i Dalarna.....	30
Livsmedelsförsörjning	33
Livsmedelsförsörjning vid avspärrning eller kris	36
Livsmedelsförsörjning på kommunal nivå.....	37
Arbetsstillfällena från jord till bord	39
Värdekedjor och lokal självförsörjning	41
Mjök och mejeriprodukter	41
Primärproduktionen	41
Förädlingsindustrin	42
Marknad och säljkanaler.....	42
Produktion i förhållande till konsumtion	43
Nötkött.....	44

Primärproduktionen	44
Förädlingsindustrin	45
Marknad och säljkanaler	46
Produktion i förhållande till konsumtion	47
Lammkött	48
Primärproduktionen	48
Förädlingsindustrin	48
Marknad och säljkanaler	48
Produktion i förhållande till konsumtion	49
Gris	50
Primärproduktionen	50
Förädlingsindustrin	50
Marknad och säljkanaler	50
Produktion i förhållande till konsumtion	51
Fjäderfä	52
Ägg	52
Spannmål	53
Primärproduktionen	53
Förädlingsindustrin	53
Marknad och säljkanaler	54
Produktion i förhållande till konsumtion	54
Potatis	55
Grönsaker, frukter och bär	56
Ren	57
Vilt	58
Fisk	58

Honung och bin	59
Sammanställningar kommun för kommun.....	61
Avesta.....	62
Borlänge	64
Falun	66
Gagnef	68
Hedemora	70
Leksand.....	72
Ludvika	74
Malung-Sälen.....	76
Mora.....	78
Orsa	80
Rättvik	82
Smedjebacken.....	84
Säter	86
Vansbro	88
Älvdalen	90

Sammanfattning

Dalarnas län har en befolkning på 288 000 personer som varje år äter mat för 12 miljarder kronor. Den lokala råvarans andel av pengarna är ungefär 500 miljoner kronor vilket motsvarar fyra procent. Egentligen produceras livsmedelsråvaror till ett värde av 750 miljoner kronor men nästan hälften av råvarorna säljs utanför länet före eller efter förädling.

Värdet av produktionen har ökat över tiden. För tio år sedan (2009) låg värdet på 500 miljoner kronor i löpande priser. En del av värdeökningen är dock bara ändrat penningvärde genom inflationen. Räknas värdet 2009 om till 2019-års penningvärde motsvarar det 550 miljoner. Det innebär att produktionsvärdet ökat reallt med 36 procent på 10 år. Värdeökningen är en kombination av ökad volym och högre pris. Genomsnittet för åren 2013-2017 är ett produktionsvärde för livsmedelsråvaror på 630 miljoner kronor. Omräknat i 2019-års penningvärde motsvarar det 670 miljoner kronor.

Värdeandelarna för de livsmedelsråvaror som produceras visar länets position. Mjök och nötkött dominerar. Det är en gräsbaserad produktion som passar väl i länet. Läger man till fåren står idisslarna för 47 procent av råvaruvärdet. Potatisen är den viktigaste grödan i Dalarna. 11 procent av råvaruvärdet kommer från potatisen. Den livsmedelsråvara som produceras på ytor som inte är jordbruksmark är också viktig. 11 procent av livsmedelsråvaran i Dalarna är från ren, vilt, vilda bär och fisk.

Dalarna har en betydande livsmedelsindustri. Kopplingen till de lokala råvarorna och den lokala marknaden är dock ofta svag. Knäckebröd och öl är viktiga produkter. De säljs till stor del på marknader långt utanför Dalarna. I många fall sker dessutom produktionen med jordbruksråvaror som köps in från andra delar av Sverige.

Grossistledet har också en utpräglat nationell struktur. Ica har ett stort distributionslager i Borlänge. Där passerar varor från hela världen på sin väg till butiker långt utanför Dalarna. Andra kedjor har stora distributionslager utanför länet och då kommer många varor därifrån till butikerna i Dalarna även om det finns en lokal produktion i länet. Värdekedjorna ligger därför ofta inte lokalt eller regionalt utan i ett nationellt eller till och med internationellt system. Flödena in och ut Dalarna är i betydligt större än de som sker inom länet.

Värdet av livsmedlen ökar från 0,8 miljarder kronor i primärledet till 12 miljarder kronor i konsumentledet. Det är helt naturligt att värdet ökar eftersom varje led tillför värde i någon form. Ökningen är dock något högre i Dalarna än vad den borde vara genom att det är ett nettoinflöde i varje led. Sammanlagt uppgår nettoinflödet av livsmedel till närmare 6 miljarder kronor. Dessutom ökar försäljningsvärdet till konsument med 1,3 miljarder

kronor genom påslaget av moms där pengarna går till staten. Det största nettoinflödet är i steget mellan industrin och grossisterna.

Det stora nettoinflödet är ett resultat av en låg självförsörjningsgrad i länet. Räknat i vikt ligger självförsörjningsgraden strax under 50 procent i Dalarna. När samma beräkning görs för Sverige som helhet blir självförsörjningsgraden 70 procent. Huvuddelen av de livsmedel som köps in till Dalarna är sådant som skulle kunna produceras i länet. Bara 10 procent av livsmedelsråvarorna är sådana som inte kan produceras lokalt. Det är till exempel exotiska frukter, kaffe, te och ris.

Beräknas förädlingsvärdet i de olika leden framgår det att primärproduktionen bidrar med 0,6 miljarder kronor, förädlingsledet med 1,2 miljarder, grossisterna med 0,6 miljarder, detaljhandeln med 1,2 miljarder och restaurangerna med 1,2 miljarder. Totalt 4,8 miljarder kronor. Värdet är beräknat som skillnaden mellan försäljningen och inköpen i respektive led. De 4,8 miljarderna i förädlingsvärde är pengar som till stor del stannar i länet. Den största delen går till löner åt dem som arbetar i livsmedelskedjan.

Totalt är nästan 9 500 personer sysselsatta i livsmedelskedjan i Dalarna. 1 400 personer återfinns i primärproduktionen, 1 300 personer i förädlingsindustrin, 3 400 personer i handeln, 2 400 personer på restauranger och caféer och 900 personer i offentliga storkök. Livsmedelskedjan har bidragit med 1 100 nya arbetstillfällen de senaste 10 åren. De flesta nya arbetstillfällena har tillkommit inom restaurang och café men antalet som producerar livsmedelsråvaror har också ökat.

Könsfördelningen är mycket jämn totalt sett i livsmedelsproduktionen. Männen är dock överrepresenterade i primärproduktion, förädling och i grossistledet. Kvinnorna är istället överrepresenterade i offentliga storkök och i detaljhandeln.

Begrepp

- Primärproduktion** Produktion inom jordbruk, trädgårdsodling, jakt, fiske, renskötsel och bärplockning före förädling. Oftast är det livsmedelsråvaror i form av obehandlad mjölk, levande djur, obehandlad spannmål och så vidare men i vissa fall är det färdiga produkter. Grönsaker, frukt och ägg är till exempel färdiga livsmedel. Om dessa packas i konsumentförpackning räknas dock paketeringen som förädling och det oavsett om den sker på gården eller hos en uppköpare.
- Primärledet** Det led i livsmedelskedjan som producerar primärprodukter. Det vill säga jordbruk, trädgårdsodling, fiskodling, renskötsel, fiske, jakt, vilthägn och bärplockning.
- Jordbruksföretag** Företag som uppfyller något av följande
- brukar minst 2,0 ha åkermark
 - brukar minst 5,0 ha jordbruksmark
 - bedriver trädgårdsodling omfattande minst 2 500 kvadratmeter frilandsareal
 - bedriver trädgårdsodling omfattande minst 200 kvadratmeter växthusyta,
 - innehar minst 10 nötkreatur, 10 suggor, 50 svin, 20 får eller 1 000 höns (inklusive kycklingar).
- Mark som är utarrenderad ingår inte i brukad areal. Det finns inget krav på att jordbruksföretagen ska producera livsmedelsprodukter för att räknas.
- Trädgårdsodling** Trädgårdsodling är odling av köksväxter, frukt, bär och prydnadsväxter på friland eller i växthus. Prydnadsväxter är inte livsmedel men de ingår ändå i trädgårdsnäringsen. De ingår även i denna rapport om inte annat anges.
- Ekologiskt mervärde** Skillnaden i försäljningsvärde för ekologiska produkter jämfört med om samma volym hade sålts till samma pris som konventionella produkter. EU-ersättningen för ekologisk produktion ingår inte. Mervärdet beräknas vanligtvis i primärledet det vill säga som skillnad i betalning för produkterna till odlaren eller uppfödaren.
- Förädlingsledet** Det led i livsmedelskedjan som förädlar och förpackar produkterna från primärledet så att de är den form som konsumenterna möter dem.

Förädlingsindustri	Begreppet används för verksamheten i förädlingsledet även om den mest småskaliga förädling kanske snarare betraktas som hantverk än som industri.
Förädlingsföretag	Ett företag som förädlar och/eller förpackar produkter från primärledet så att de är den form som konsumenterna möter dem. Ett företag kan ha flera produktionsanläggningar. I statistiken läggs hela verksamheten till den ort där huvudkontoret är beläget.
Anläggning/ arbetsplats	Begreppen anläggning och arbetsplats används synonymt. De avser en plats där arbete utförs. När företag har flera anläggningar redovisas data på den ort där verksamheten bedrivs.
Förädlingsvärde	Den värdeökning som en produkt har i respektive led. Det är skillnaden mellan försäljningsvärdet och kostnaden för inköpta råvaror/produkter.
Produktionsvärde	Produktionsvärde är det belopp som företagen får för de produkter de säljer. EU-ersättningar och bidrag ingår inte. Kostnaderna för produktionsfaktorer och inköpta varor är inte borträknat.
Realt produktionsvärde	Produktionsvärdet räknas normalt i löpande priser. Det reala produktionsvärdet har räknats om med konsumentprisindex (KPI) för att justera för inflationen. Vid en tidserie innebär det att den värdeökning som bara är en följd av sänkt penningvärde har räknats bort. Slutvärdet är samma som det vanliga produktionsvärdet men värdet för tidigare år har justerats upp så att värdena motsvarar dagens penningvärde.
Livsmedelsbutik	Ett företag eller en anläggning där det säljs livsmedel av något slag. Utöver vanliga livsmedelsbutiker ingår även godisbutiker, systembolag, hälsokostbutiker och specialbutiker för kött, fisk, bröd eller något annat livsmedel.

Bakgrund och syfte

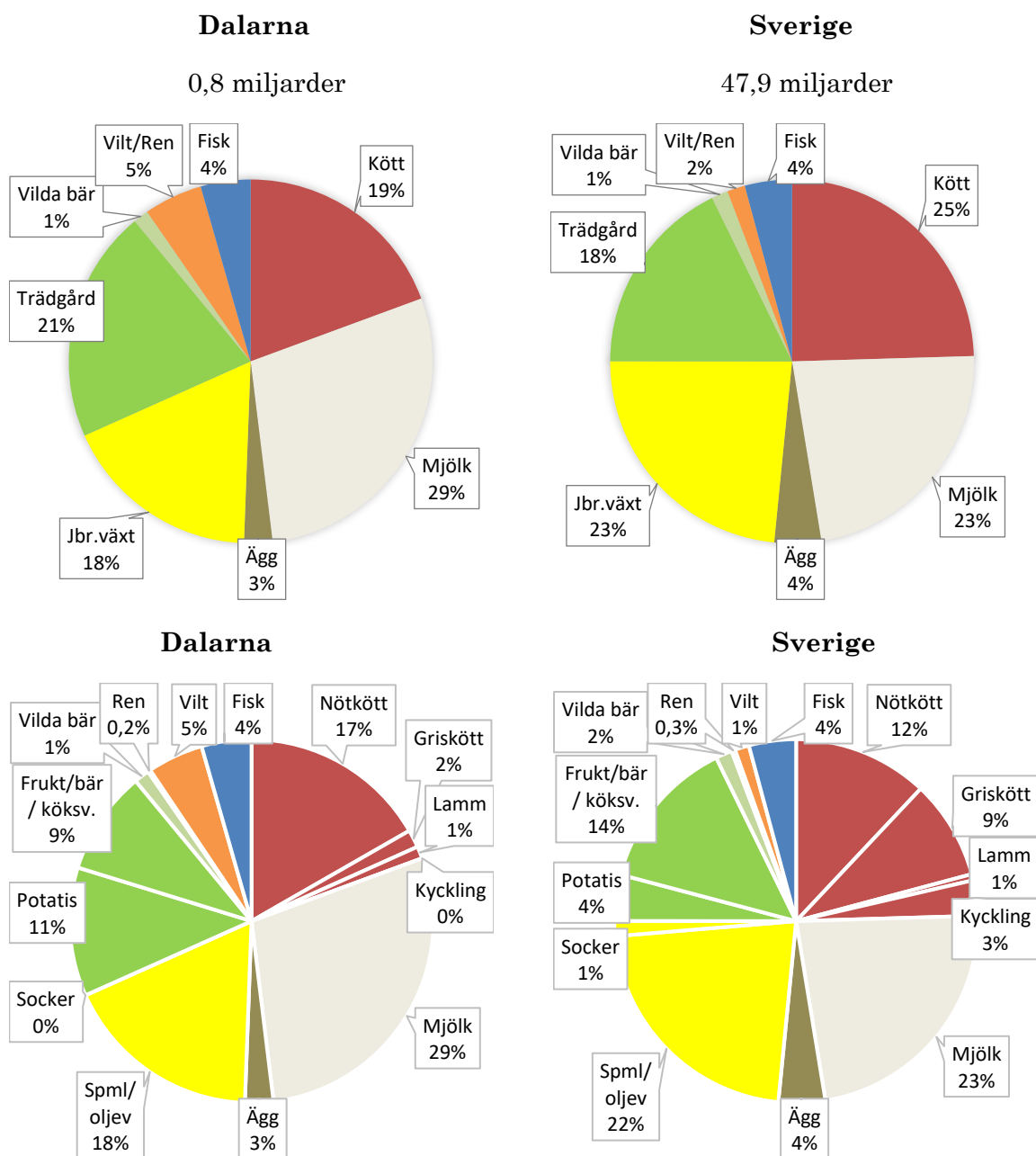
Denna rapport är en del i arbetet med livsmedelsstrategin och genomförs inom ramen för projektet ”En stärkt livsmedelskedja i Dalarna”. Syftet är att beskriva nuläget och utvecklingen av livsmedelsproduktionen i Dalarna på regional och kommunal nivå. Beskrivningen ska omfatta primärproduktion, förädling och marknad.

Särskild vikt läggs vid att identifiera värdekedjor som har haft en positiv utveckling, att beskriva beredskapsläget i händelse av kris och att beskriva lantbrukdjurens roll för försörjningen av växtnäring och för bevarandet av ett öppet odlingslandskap och av den biologiska mångfalden.

Rapporten ska beskriva livsmedelsproduktionen i Dalarna utifrån hållbar ekonomisk tillväxt, nya arbetstillfällen, ökad företagsamhet, jämställdhet, en hållbar jordbruksproduktion med motståndskraftiga jordbruksmetoder, stabila marknader för jordbruksråvaror, förbättrade förutsättningar för småskaliga livsmedelsproducenter och om att skydda ekosystemen och den biologiska mångfalden.

Primärproduktion

Primärproduktionen av livsmedel på ett produktionsvärde på 750 miljoner kronor i Dalarnas län. Detta när även vilt, vilda bär och fisk är inräknade. Det motsvarar 1,5 procent av värdet för Sverige som helhet. Allt är då värderat i oförädlad skick.

Figur 1. Branschvis fördelning av producerat råvaruvärde i Dalarna och Sverige 2019.

Värdet av produktionen har ökat över tiden. För tio år sedan (2009) låg värdet på 500 miljoner kronor i löpande priser. En del av värdeökningen är dock bara ändrat penningvärde genom inflationen. Räknas värdet 2009 om till 2019-års penningvärde motsvarar det 550 miljoner. Det innebär att produktionsvärdet ökat realt med 36 procent på 10 år. Genomsnittet för åren 2013-2017 är ett produktionsvärde för livsmedelsråvaror på 630 miljoner kronor. Omräknat i 2019-års penningvärde motsvarar det 670 miljoner kronor.

Värdeandelarna för de livsmedelsråvaror som produceras i Dalarna visar länets position. Mjök och nötkött dominerar. Det är en gräsbaserad produktion som passar väl i länet. Läger man till fåren står idisslarna för 47 procent av råvaruvärdet i Dalarna. I Sverige som helhet är idisslarnas andel 35 procent. Potatisen är den viktigaste grödan i Dalarna. 11 procent av råvaruvärdet kommer från potatisen. Det totala värdet av spannmålen är något högre men då går delar av det beräknade värdet tillbaka i jordbruksproduktionen i form av foder.

Den livsmedelsråvara som produceras på ytor som inte är jordbruksmark är också viktig i Dalarna. 11 procent av livsmedelsråvaran i Dalarna är från ren, vilt, vilda bär och fisk. I Sverige som helhet kommer enbart 7 procent från annat än jordbruksmark och växthus.

De övriga vegetabilieprodukterna har en lägre andel av produktionsvärdet i Dalarna än i Sverige som helhet. Odlingen av grönsaker, frukt och bär är något mindre än genomsnittet i Sverige. Grönsaksodlingarna är i hög grad koncentrerade till Skåne, Blekinge och stockholmsregionen. Spannmål odlas på en fjärdedel av åkermarken. Det är också lägre än riksgenomsnittet.

Sett i förhållande till befolkningen är Dalarnas län underrepresenterat gällande primärproduktion av livsmedel. Dalarna har 2,8 procent av Sveriges befolkning men svarar för enbart för 1,5 procent av Sveriges produktion av livsmedelsråvaror. Starkast ställning har kött från vilt där 6,1 procent av den svenska produktionen kommer från Dalarna. Bland jordbruksprodukterna ligger potatisen högst med 4,3 procent följt av nötkött och mjök med 2,1 respektive 1,9 procent av den svenska produktionen. Oljevaxter, frukt och grönt, kyckling och ägg har däremot låga andelar.

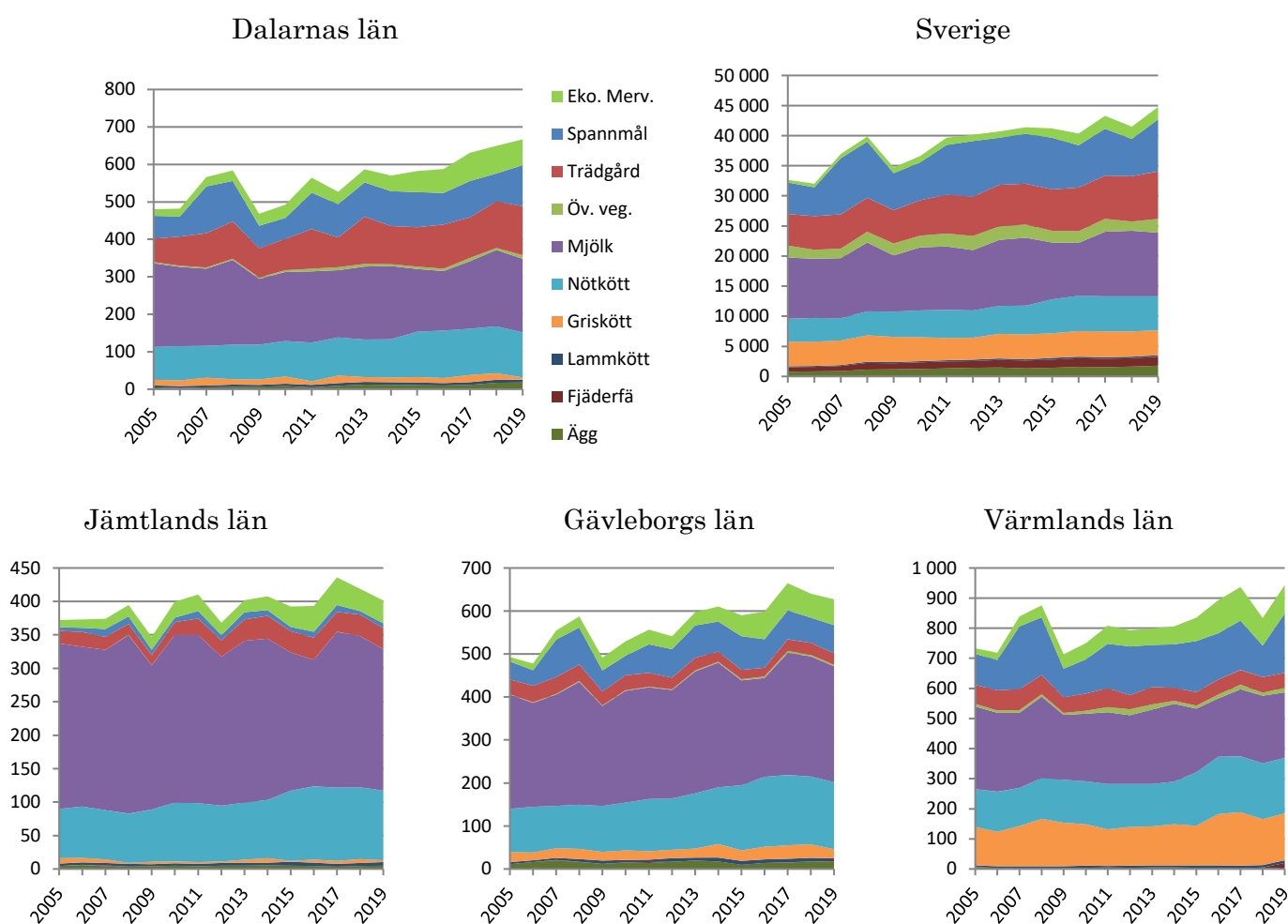
Jordbruksproduktion och trädgårdsodling

Eftersom dataunderlaget är begränsat är det svårt att få fram jämförelser över tiden och med andra län för hela produktionen av livsmedelsråvaror. Detta är lättare om analysen begränsas till jordbruk och trädgårdsodling.

Diagrammen i figur 2 kommer från de regionala uppföljningarna som LRF har gjort under några år men de är uppdaterade med mer slutliga data för 2019. De visar att jordbruket i Dalarna är relativt likt Sverige som helhet.

Den viktigaste skillnaden är att det finns relativt lite kyckling och gris i Dalarna och att mjölk och nötkött istället är mer utbredda. I länen längre norrut är dock dominansen av mjölk och nötkött betydligt större. Värmland har å andra sidan en omfattande produktion av gris.

Jordbruksproduktionen har haft en ganska snabb real tillväxt i Dalarnas län sedan 2005. Det är det första året som länsvisa produktionsdata har beräknats för. Den reala tillväxt på 41 procent är högre än för Sverige som helhet. Procentuellt sett står ägg och proteinfodergrödor för den största tillväxten men det är produktionsgrenar som har relativt liten omfattning i Dalarna. I absoluta tal är det istället trädgårdsodlingen som ökat mest följt av spannmål och nötkött. Dessa tre branscher har ökat med 150 miljoner sedan 2005. Mjölken har svängt lite upp och ner men trenden är en svag minskning.

Figur 2. Realt produktionsvärde i Dalarnas län 2005-2019 jämfört med Sverige och närliggande län (milj kr i 2019 års penningvärde).

Det totala mervärdet, i form av den merbetalning som producenten får för de ekologiska produkterna, är förhållandevis högt i Dalarna och det har haft snabb tillväxt de senaste åren. 11 procent av produktionsvärdet är ekologiskt mervärde vilket kan jämföras med 4,6 procent för Sverige som helhet. Observera att detta bara är mervärdet och att de ekologiska produkterna totalt sett står för en betydligt högre andel av produktionsvärdet. EU-ersättningen för ekologisk produktion ingår inte.

I Dalarna är 37 procent av mjölkorna och 27 procent av åkermarken ekologisk. Detta kan jämföras med 19 respektive 17 procent för Sverige som helhet. Den största tillväxten för mervärdet av ekologisk produktion i Dalarna ligger dock på trädgårdsodlingen och där är data mycket osäkra.

Utvecklingen av produktionsvärdet är intressant eftersom den visar hur mycket pengar som näringen genererar. Det är därmed ett bra mått på betydelsen för regionen och för möjligheten att ge människor en försörjning. Det kan dock vara svårt att tolka vad som ligger bakom utvecklingen eftersom förändringen av värde både kan bero på ändrat pris och på ändrad volym.

Räknat i volym har äggen haft störst tillväxt. Volymen har nästan tredubbats sedan 2005. Produktionen av spannmål, oljeväxter, proteingrödor och lammkött har också ökat men där handlar det om en ökning med 30 till 40 procent. Nötkött och gris ligger kvar på ungefär samma volym som 2005 men mjölken har minskat med 27 procent. Priserna har också ökat Realt sedan 2005 för samtliga produkter som redovisas i tabell 1. Värdeökningen är alltså en kombination av ökad volym och högre pris. Enda undantaget är mjölken där värdet kunnat bibehållas genom högre pris trots lägre volym. När det gäller trädgårdsprodukterna har det inte gått att dela upp värdet i pris och volym eftersom det är ett stort antal produkter med olika utveckling.

Tabell 1. Producerad volym (1000 ton) av några jordbruksprodukter i Dalarna. Griskött 2019 är trolig felregistrering i statistiken, därav parentes.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Spannmål	59	47	67	62	56	41	56	50	60	68	70	68	76	39	80
Oljeväxt	0,9	0,9	0,6	0,7	0,8	1,0	1,3	1,3	1,4	0,8	0,8	1,3	2,2	1,1	1,1
Potatis	19	19	22	24	21	22	29	21	29	24	23	24	23	22	25
Proteingr.	0,9	0,7	0,4	0,5	0,7	0,6	1,0	0,8	0,9	1,2	1,9	1,5	1,1	0,8	2,4
Mjolk	69	67	62	59	55	50	51	51	51	51	52	52	47	52	50
Nötkött	3,1	3,2	3,0	3,0	3,1	2,9	3,1	2,8	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8	3,0	3,0
Griskött	1,1	1,0	1,3	0,9	0,9	1,3	0,7	1,3	0,8	0,8	0,8	0,7	1,1	1,1	(0,3)
Får, getter	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
Fjäderfä	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ägg	0,5	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	0,3	0,6	0,9	0,9	0,8	0,7	0,9	1,3	1,3

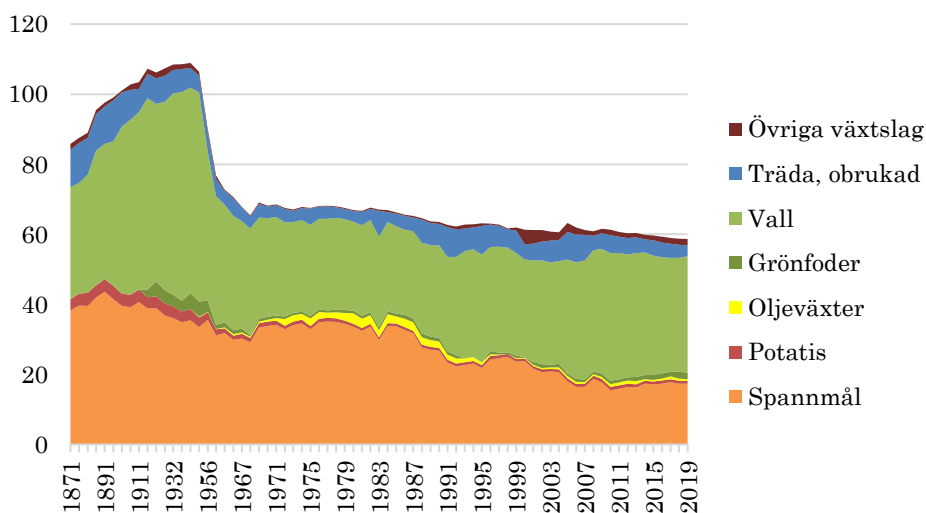
Åkermarken och dess användning

Ett annat sätt att beskriva utvecklingen i Dalarna är att titta på åkermarken och dess användning. Det framgår då att odlingen ökade kraftigt under slutet av 1800-talet och under början av 1900-talet. Toppen nåddes 1944 med 109 000 hektar åker. Därefter har arealen nästan halverats till dagens 59 000 hektar.

Odlingen har hela tiden dominerats av vall och spannmål men det har även odlats mycket potatis. Fram till mitten 1900-talet odlades över tretusen hektar potatis i länet. Det motsvarade troligen det lokala behovet. Nu ligger odlingen kring 800 hektar. Odlingen av spannmål var som störst kring förra sekelskiftet. Då odlades runt 40 000 hektar spannmål. Det fanns också stora arealer med vall men skördarna var låga.

Spannmålets verkliga storhetstid i Dalarna var från slutet av 60-talet och fram till 1990-års jordbrukspolitiska reform. Under denna period gynnades spannmål i prisförhandlingarna eftersom man hellre ville ha överskotten i form av spannmål än som animalieprodukter. Hälften av åkermarken i Dalarna användes då till spannmål. På senare tid är det istället vullen som gynnats i stödsystemen och odlingen av spannmål har nästan halverats. Idag används nästan 60 procent av åkern till vall och grönfoder, 30 procent används till spannmål och den återstående delen domineras av träda. Det finns också viss odling av oljeväxter, proteinfoder, potatis och trädgårdsväxter.

Trädgårdsväxterna ska inte underskattas. Räknat i hektar är det försumbart litet men räknat i produktionsvärde och inkomst har de stor betydelse.

Figur 3. Åkermarkens användning i Dalarnas län 1871 – 2019, 1 000 ha

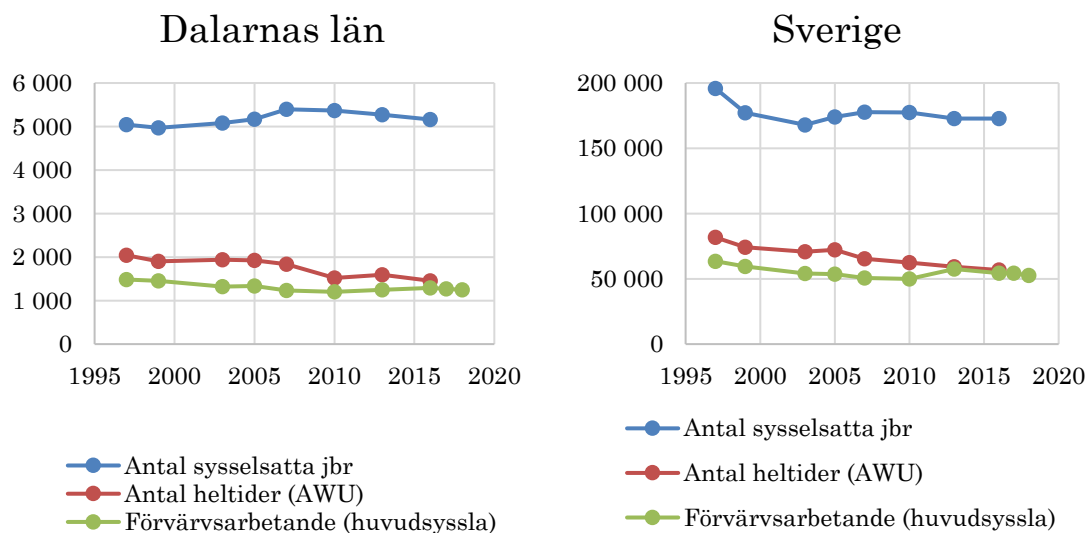
En slutsats som kan dras av den historiska utvecklingen är att det är stor skillnad mellan vad som går att odla och vad som vid varje given tidpunkt är lönsamt att odla. De regionala stöden i den nuvarande jordbrukspolitiken gynnar vallbaserad produktion och då faller annan produktion bort i de områden som berörs. Dalarnas län är ett typexempel på det.

Arbetsstillfällena i jordbruket

Drygt femtusen personer arbetar i jordbruket i Dalarnas län. Många har dock även annan sysselsättning så om arbetsinsatsen räknas om till heltidsarbeten minskar antalet till 1 500 arbetsstillfällena på heltid. Uppgifterna kommer från jordbruksstatistiken och avser jordbruk och trädgårdsodling. Det tillkommer därför ytterligare några arbetsstillfällena inom renskötsel, fiskodling, jakt och plockning av vilda bär. Statistiken tas fram vart tredje år så det finns inga senare uppgifter än för 2016.

SCB tar också fram arbetsmarknadsstatistik. De kodar alla förvärvsarbetande personer efter deras huvudsakliga syssla. Med detta sätt att räkna var det 1 250 personer som hade sin huvudsyssla i jordbruket 2018.

I vissa sammanhang visas sysselsättningen i form av antal anställda. Det blir starkt missvisande för jordbruket. De flesta jordbruksföretagen drivs som enskilda firmor. Brukarfamiljen är då inte anställda utan egna företagare. De kommer inte med i statistiken om sysselsättning mäts som antal anställda. Motsvarande problem finns även i andra branscher men det blir inte lika påtagligt eftersom även mindre företag ofta drivs som aktiebolag. I ett aktiebolag räknas ägaren som anställd av sitt eget bolag och ingår därmed i statistiken. En viktig orsak till att enskilda firmor är överrepresenterade i jordbruket är att jordförvärvslagen starkt begränsar möjligheterna att lägga en jordbruksfastighet i ett aktiebolag. I de fall jordbruksproduktion bedrivs i form av aktiebolag är det vanligtvis enbart driften som ligger där. Sen finns det även en enskild firma som äger fastigheten och arrenderar ut den till det egna aktiebolaget.

Figur 4. Antal arbetstillfällen i jordbruket 1997-2018.

Antalet sysselsatta har varit relativt stabilt de senaste 20 åren men när arbetstiden räknas om till heltid finns en svagt nedåtgående trend. Varje person jobbar alltså lite färre timmar nu än för 20 år sedan. Den nedåtgående trenden i arbetad tid per person har också ett genomslag i att något färre personer har jordbruket som huvudsyssla över tiden. Det döljs dock i diagrammen genom att definitionerna på de olika branscherna ändrades 2013. Ändringen gav ett hack uppåt i kurvan genom att något fler personer klassades med jordbruk som huvudsyssla än med den tidigare definitionen.

Utvecklingen i Dalarna är snarlik den i Sverige som helhet. Jordbruket står dock för en något lägre andel av sysselsättningen i Dalarna än i Sverige som helhet. I Sverige som helhet har 1,1 procent av de förvärvsarbetande sin huvudsyssla i jordbruket medan enbart 0,9 procent har det i Dalarna.

Antalet kvinnor som var sysselsatta i jordbruket ökade fram till 2013 men sjönk sedan något 2016. 1999 var 1 800 kvinnor sysselsatta i jordbruket i Dalarna. 2013 var antalet uppe i 2 400 men sen sjönk det till 2 200 sysselsatta kvinnor 2016. Andelsmässigt var 36 procent av de sysselsatt kvinnor 1999. 2013 var andelen uppe i 46 procent men sedan sjönk den till 42 procent 2016. Kvinnorna är något högre representerade som företagare, 43 procent; och något lägre bland personer med fast anställning, 36 procent.

Stor andel ekologisk produktion

Den ekologiska produktionen har stor betydelse i Dalarna. 31,2 procent av jordbruksmarken drivs ekologiskt. Det är långt över riksgenomsnittet som ligger på 20,4 procent. Siffrorna avser både åker och betesmark och gäller både mark som är omställd och den som är under omställning. Ser man

istället på det som är färdigomställt och levererar ekologiska produkter så är 37 procent av mjölkorna och 29 procent av åkermarken ekologisk i Dalarna. Detta kan jämföras med 19 respektive 17 procent för Sverige som helhet.

Den ekologiska produktionen skiljer sig från övrig produktion genom att man avstår från att använda kemiska bekämpningsmedel och mineralgödsel för att höja avkastningen. Istället för de inköpta produktionsmedlen används mer mark och mer arbetskraft till att producera samma volym. Arbetsinsatsen är även högre räknat per hektar eller per djur. Priset för produkterna är också högre eftersom många konsumenter är villiga att betala extra just för att produkterna är ekologiska. Mervärdet för att produkterna är ekologiska har beräknats till 74 miljoner kronor i Dalarna 2019. EU-ersättningen för ekologisk produktion är inte inräknad i mervärdet.

Djur och mark som en del i ekosystemet

Det finns i grunden starka kopplingar mellan djurhållning och markanvändningen. Djuren behöver foder, grödorna behöver växtnäring från gödseln och de naturliga betesmarkerna behöver betas för att den biologiska mångfalden ska bevaras.

Ängs- och betesmarkerna tillhör våra allra mest artrika marker och de är hem för hundratals växter, svampar, insekter och andra djur. En betad hage kan innehålla så mycket som 40 olika arter per kvadratmeter. Den stora artrikedomen gör att naturbetesmarkerna har kallats Sveriges ”regnskog”. Idag finns det 460 000 hektar betesmarker och slätterängar i Sverige varav 10 500 hektar (2,3 procent) finns i Dalarna.

I Dalarna består djurhållningen främst av idisslare. Eftersom idisslarna till stor del äter gräs blir kopplingen till lokalt foder stark. Den del av gräset som djuren äter genom bete måste vara lokalt och ensilaget som de äter övrig tid är så pass dyrt att transportera att även det i huvudsak är lokalt. Produktionen sker till stor del på marker där det är fördelaktigt att bedriva lantbruk med djur. Produktionen av kött från nötkreatur och lamm konkurrerar därför inte med annan matproduktion på det sätt som ofta beskrivs när kostens miljöeffekter diskuteras.

De naturliga betesmarkerna kan inte odlas. Enda möjligheten att producera mat på dessa marker är genom idisslare som kan tillgodogöra sig näringen i gräs. Vi människor klara inte det. Åkrarna där vinterfodret produceras skulle eventuellt kunna användas till annat men ofta är de små vilket försvårar stordrift med rationella maskiner. Spannmålsskördarna är också lägre än skördarna på slätternas lerjordar. Med nuvarande priser på spannmål och andra vegetabilier är därför alternativet oftast plantering med skog snarare än odling av grödor för humankonsumtion.

En stor del av jordbruksmarken i Dalarna har stora värden för landskapsbilden och för den biologiska mångfalden. Marken ger oss flera ekosystemtjänster vi inte klarar oss utan. De småbrutna landskapet är dessutom

vackert och spelar en avgörande roll för Sveriges attraktivitet som turistland. Det har också en viktig betydelse för Dalarna som varumärke vid marknadsföring och försäljning av livsmedel i övriga delar av Sverige och vid export till konsumenter i andra länder.

Höns, kyckling och gris har inte samma naturliga koppling till den lokala odlingen som idisslarna. De enkelmagade djuren äter i huvudsak spannmål och olika former av proteinfoder. Dessa fodermedel är förhållandevis billiga att transportera. I Dalarna finns dock både odling av spannmål och lokala anläggningar för foderberedning. Även dessa djur ingår därför till stor del i ett lokalt kretslopp.

Den höga andelen ekologisk produktion förstärker kopplingarna mellan odling och djur. Kretsloppet är en grundtanke i den ekologiska produktionen och därför ställs det krav på att kretsloppen är slutna. En stor del av fodret ska komma från den egna gården och det är inte tillåtet att täcka växternas näringsbehov med mineralgödsel.

Sammantaget används 82 procent av åkermarken i Dalarnas län till att producera foder i form av vallfoder, grönfoder, foderspannmål, foderärter och åkerbönor. En stor del av växtnäringen till odlingen kommer från djuren via stallgödseln. Enligt statistik från Jordbruksverket kommer 86 procent av tillfört kalium, 72 procent av tillförd fosfor och 32 procent av det tillförda kvävet från stallgödseln. Med en jämnare fördelning av stallgödseln skulle hela behovet av fosfor och kalium kunnat tillgodoses med stallgödsel. Men det kräver en hög lagringskapacitet och långa transporter. Av olika skäl blir det ofta så att vissa marker får mer än det egentliga behovet och istället används mineralgödsel för att täcka behovet på andra ställen.

Livsmedelsförädling

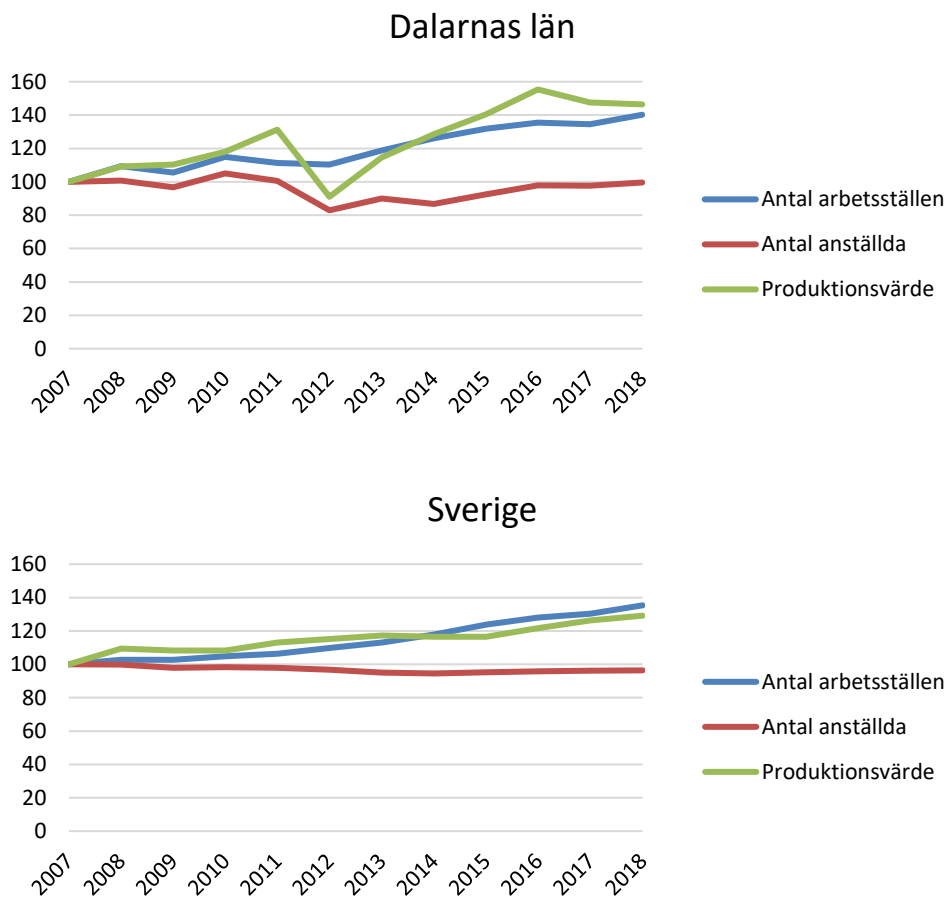
Dalarna har en representation av förädlingsföretag som på aggregerad nivå ligger relativt nära genomsnittet för Sverige. Enligt SCB's regionala näringslivsstatistik fanns 150 arbetsställen i livsmedelsindustrin i Dalarna 2018. Detta är 3,0 procent av alla i Sverige. Dessa livsmedelsindustrier sysselsatte 1 300 personer och omsatte 3,7 miljarder kronor. Antalet arbetsställen var något fler än vad som var proportionerligt mot befolkningen men den ekonomiska aktiviteten i livsmedelsföretagen mätt som antal anställda, omsättning och förädlingsvärde var något lägre än riksgenomsnittet räknat i förhållande till befolkningen.

Gävleborg och Värmland är relativt jämförbara med Dalarna räknat i befolkningsstorlek. Jämtland är hälften så stort räknat i befolkning vilket innebär att uppgifterna om förädlingsindustri i Jämtland behöver fördubblas om de ska var jämförbara med Dalarna. Jämtland sticker då ut med ett stort antal arbetsställen men Dalarna har en betydligt högre ekonomisk aktivitet i sina förädlingsföretag. Värmland är i nivå med Dalarna men Jämtland och Gävleborg ligger långt under i termer av antal anställda, produktionsvärde och förädlingsvärde i förhållande till folkmängden.

Tabell 2. Några nyckeltal för livsmedelsindustrin i Dalarna och några angränsande län, 2018

	Dalarna	Sverige	Andel	Jämtland	Gävle- borg	Värmland
Antal arbetsställen	150	5 010	3,0 %	166	151	125
Antal anställda	1 261	51 032	2,5 %	379	498	1 212
Produktionsvärde, mnkr	3 708	171 655	2,2 %	896	1 053	3 921
Förädlingsvärde, mnkr	1 186	45 601	2,6 %	241	285	890
Befolkning (1 000 pers)	288	10 281	2,8 %	131	287	281

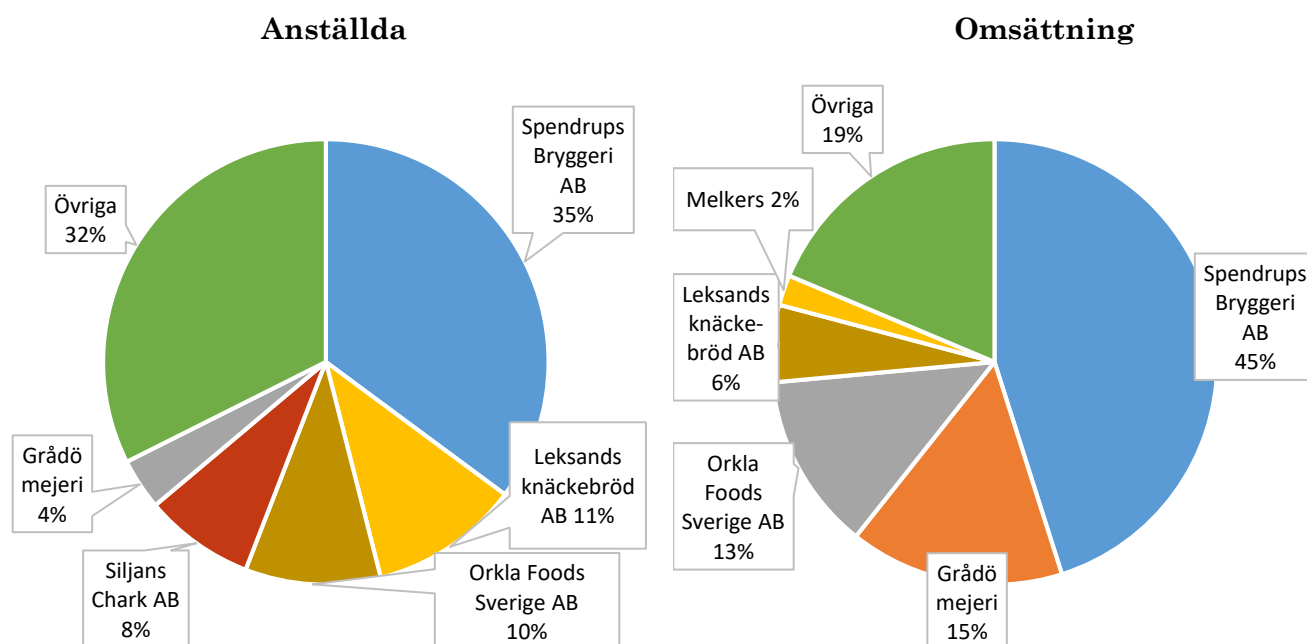
Utvecklingen har också varit god för livsmedelsindustrin i Dalarna. De senaste 11 åren har antalet arbetsställen, antalet anställda och produktionsvärdet ökat snabbare i Dalarna än i Sverige som helhet. Det är ovanligt eftersom det i andra sammanhang ofta är storstadsregionerna som har högst tillväxt.

Figur 5. Utvecklingen för livsmedelsindustrin i Dalarna och Sverige.

2012 är det ett tydligt hack i en annars positiv utveckling. Både antalet anställda och produktionsvärdet sjönk markant men har sedan stigit igen.

Vid en närmare granskning av de förädlingsföretag som finns i Dalarna idag framgår det att Spendrups Bryggeri är giganten i länet. De har 500 anställda i bryggeriet i Grängesberg och omsätter närmare 2 miljarder där. Spendrups står därmed för mer än en tredjedel av den ekonomiska aktiviteten i förädlingsindustrin i Dalarna. Omsättningen är dock osäker eftersom det inte har gått att särredovisa omsättningen i Grängesberg från övriga delar i företaget. Omsättningen har beräknats genom att proportionera total omsättning mot antalet anställda.

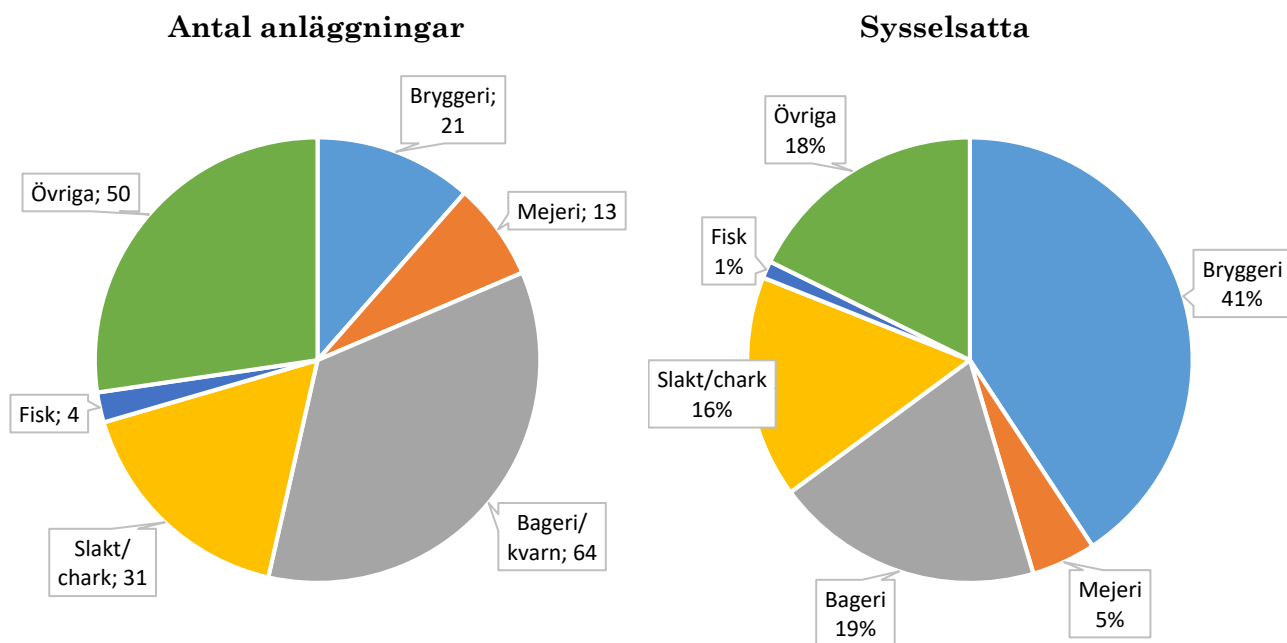
Figur 6. De fem största livsmedelsförädlingsföretagens betydelse i Dalarna utifrån antal anställda och andel av omsättning.

Leksands knäckebröd, Orkla foods och Grådö mejeri är också stora aktörer i Dalarna både avseende antal anställda och omsättning. Dalviks kvarn är näst störst i omsättning men återfinns inte bland de fem förädlingsföretagen som har flest anställda. Där kommer istället Siljans Chark in. Uppgifterna för Siljans Chark avser läget före konkursen. Vi vet idag inte hur nya Siljans Chark kommer bli men förhoppningsvis kan det utvecklas till att bli minst lika stort som tidigare. De 145 företagen kvarvarande företagen står för en tredjedel av antalet anställda och en sjättedel av omsättningen i förädlingsledet. De mindre företagen tenderar alltså att ha en mer arbetsintensiv produktion än de största.

En reflektion kring förädlingsindustrierna är att tre av de största produktionsanläggningarna i Dalarna ägs och kontrolleras av företag med huvudkontoret utanför länet. Anläggningarna som ägs av Spendrups, Orkla foods och Falköpingsmejeri (Grådö) står för hälften av arbetstillfällena och nästan tre fjärdedelar av produktionsvärdet i livsmedelsindustrin. Sannolikt är produktionen mer lätttrölig till och från anläggningarna i Dalarna även för de företag som har basen i länet. Företag med många produktionsanläggningar optimerar hela sin verksamhet och kan då snabbt flytta produktionsvolymerna från en anläggning till en annan.

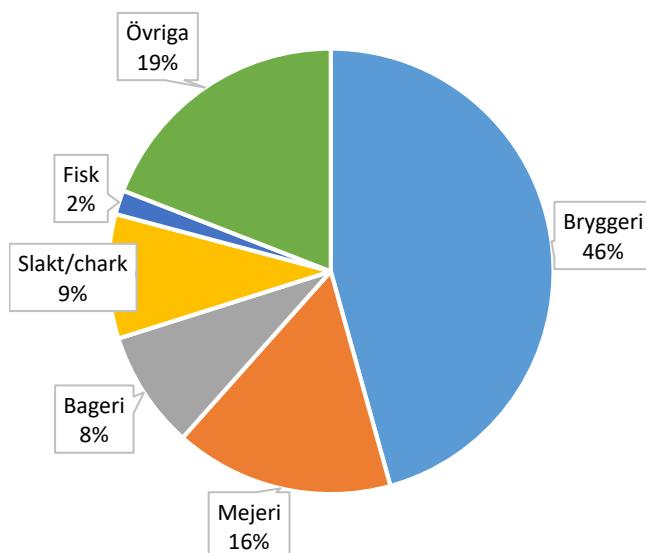
När förädlingsledet grupperas efter bransch istället för storlek framkommer även en bild där stora delar av förädlingsindustrin i Dalarna saknar koppling till den lokala råvaran. Bryggerierna och bagerierna är viktiga i Dalarna. De

står nästan för halva sysselsättning och två tredjedelar av omsättningen i förädlingsindustrin. Kopplingen till den lokala råvaran är dock svag eftersom de till mycket stor del köper mjöl och spannmål utanför länet. Leksands knäckebröd ab har dock en egen kvarn och ett antal kontrakterade odlare i länet.

Figur 7. Antal anläggningar och andel sysselsatta i förädlingsindustrin 2019.

Omsättning

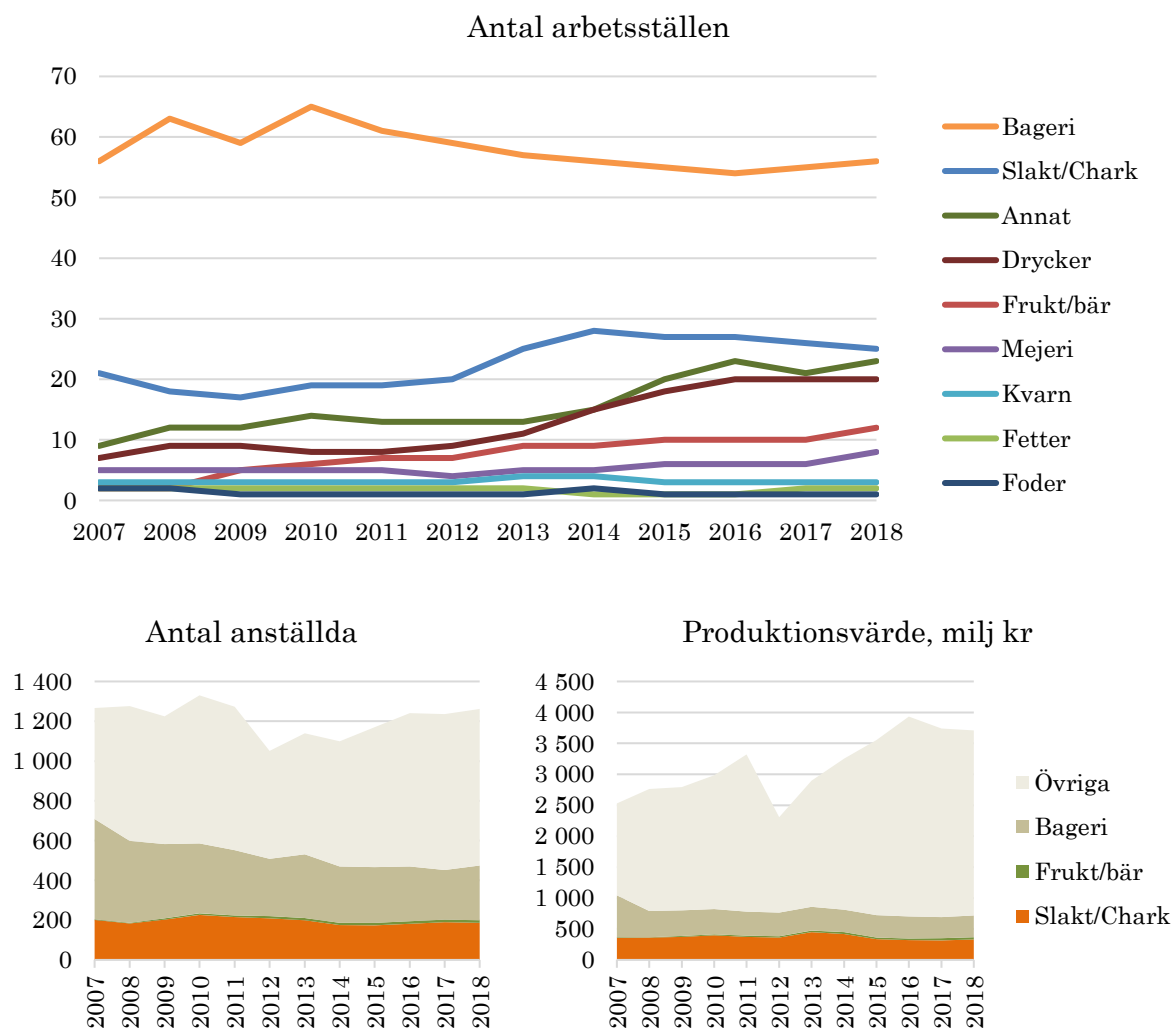
Figur 8. Andel av omsättning i förädlingsindustrin i Dalarna 2019, branschvis uppdelning.

Mejerier och slakterier har en starkare koppling till den lokala primärproduktionen. Industrikapaciteten är dock betydligt högre än primärproduktionen av mjölk och slaktdjur i Dalarna. Även dessa företag är därför beroende av råvara utanför länet. Vid en uppskattning av andelen lokal råvara framgår det att högst en femtedel av arbetstillfällena och omsättningen i livsmedelsindustrin i Dalarna hade koppling till den lokala råvaran 2019.

I figur 7 redovisas 183 anläggningar med livsmedelsförädling. Det är drygt 30 fler än vad som angavs i tabell 2. En skillnad är att uppgifterna avser olika år men den stora skillnaden beror på att enbart de som anger förädling av livsmedel som huvudsaklig verksamhet är med i tabell 1 medan även de som har livsmedelsförädling som sekundär verksamhet är med i figur 7. Sammantaget är det 32 anläggningar som har annan huvudverksamhet. Anläggningarna med annan huvudverksamhet är inte medräknade i diagrammen med omsättning och antal sysselsatta.

De senaste åren har det varit en kraftig ökning av antalet företag som förädlar frukt och bär, som tillverkar drycker och som har ”annan verksamhet” vilket ofta innebär att de har produkter av sammansatt karaktär till exempel färdigmat eller halvfabrikat.

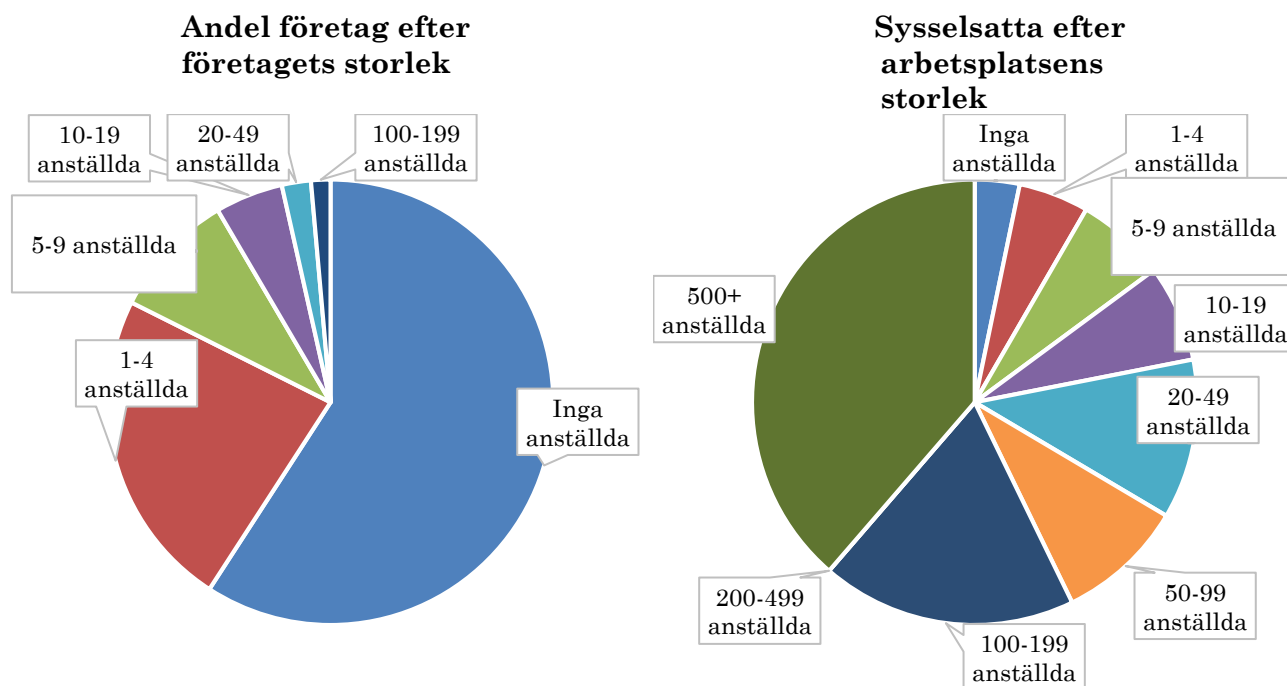
I figur 9 redovisas även utvecklingen för antalet anställda och för produktionsvärdet branschvis mellan 2007 och 2018. Där är det dock enbart slakt/chark, frukt/bär och bageri som har gått att särskilja. Övriga ligger tillsammans eftersom SCB på grund av sekretess inte lämnar ut uppgifter om det är för få företag i en grupp eller om något företag är för dominerande i gruppen. Slakt och chark har ungefär oförändrad storlek i termer av omsättning och antal anställda medan bagerisektorn har minskat både i omsättning och anställda. De stora tillväxten finns sannolikt inom bryggeri och då främst hos Spendrups. Det har dock inte gått att få fram uppgifter om hur mycket som ligger där.

Figur 9. Utvecklingen för livsmedelsindustrin i Dalarna branschvis.

Ett annat sätt att beskriva förädlingsindustrin i länet är efter företagens storlek. 90 procent (130 företag) klassas då som mikroföretag (upp till 9 anställda), 10 st är små (10-49 anställda), 2 st är medelstora (50-249 anställda) och inget är stort (mer än 250 anställda). När företagsbegreppet används försvinner dock de företag som har huvudkontoret utanför länet. Räknas istället produktionsanläggningarna tillkommer Spendrups anläggning i Grängesberg, Orkla foods fabrik i Vansbro och Grådö mejeri i Hedemora. Dessutom blir Siljanchark uppdelat i två anläggningar, slakteriet i Vikarbyn och Charkfabriken i Mora. För de mindre företagen blir det oftast ingen skillnad om man räknar antal företag eller antal anläggningar eftersom de oftast bara har en anläggning.

Om varje anläggning betraktas som ett företag framgår det att mikroföretagen står för 15 procent av arbetstillfällena, de små företagen för 20 procent, de medelstora för 28 procent och det stora (Spendrups) för 39 procent. Beräkningen avser då inte enbart de anställda utan även de som arbetar i små företag utan anställd personal. Antagandet är att dessa företag i genomsnitt sysselsätter en person på halvtid.

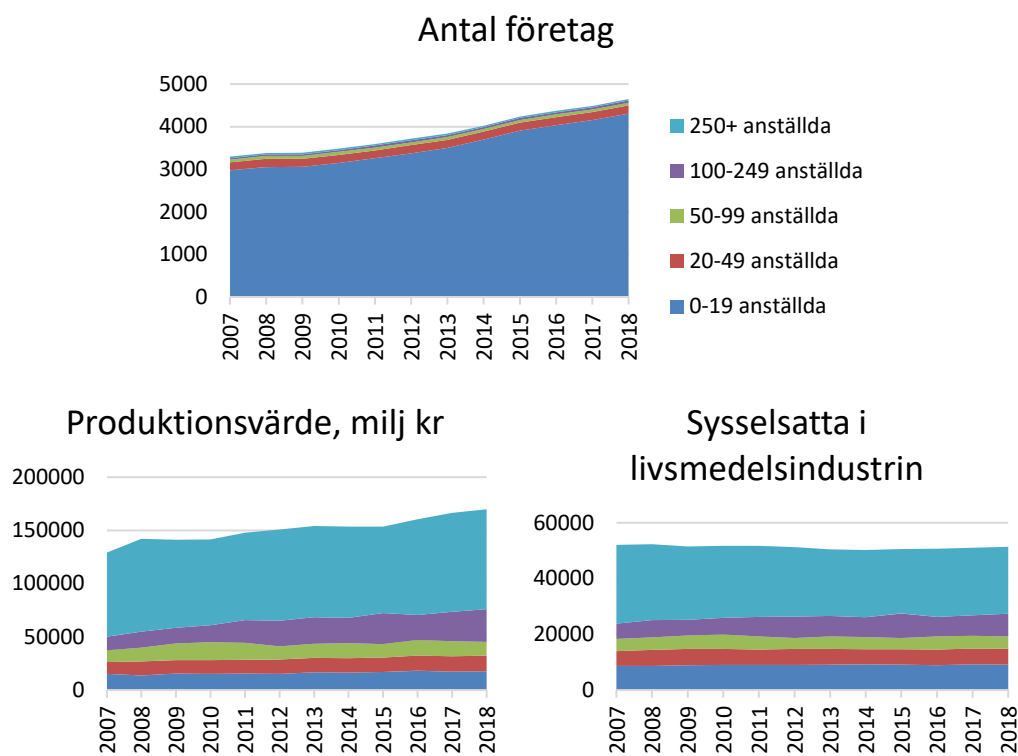

Figur 10. Andel företag och sysselsatta efter företagens/arbetsplatsens storlek

Utvecklingen över tid för förädlingsföretag med olika storlek har inte gått att få fram för Dalarna. För Sverige som helhet finns dock data som visar att den stora tillväxten av antal företag finns på de små företagen. Antalet anställda har däremot ökat mest för företag i storleken 100 till 249 anställda. De största företagen (mer än 250 anställda) har kraftigt ökande produktion räknat i värde men de minskar antalet anställda.

Statistiken är svår att tolka. En komplikation är att företagen byter grupp när de expanderar. Ett litet företag som växer framstår i statistiken som att det fallit bort och att det istället startats ett nytt större. Tillväxten tillfaller alltså inte den storleksgrupp som genererat tillväxten utan den grupp som företaget hamnar i efter tillväxten. Ett annat fenomen är att de större företagen köper upp mindre företag vilket också ger effekten att det blir tillväxt för stora företag men nedgång för de mindre som blir uppköpta. Med

detta sagt kan man dra slutsatsen att den mesta växtkraften finns i de små företagen. Det torde inte bara gälla i Sverige utan även i Dalarna.

Figur 11. Antal företag i Sverige efter företagens storlek, produktionsvärde och antal sysselsatta

Marknad

Livsmedlen går i en kedja som går från jord till bord. Primärledet producerar råvarorna, förädlingsledet förädlar och förpackar, grossistledet distribuerar produkterna till butiker, restauranger och storkök. Konsumenten möter inte maten förrän den ligger på hyllan i butiken eller färdigt tillagad på tallriken. En stor del av den mat som konsumeras passerar genom hela kedjan men det finns även vissa genvägar där konsumenten köper direkt från producenten eller där förädlingsledet levererar direkt till butik och restaurang.

Grovt förenklat kan livsmedelskedjan delas i två delar som ett storskaligt system och ett småskaligt. I det storskaliga systemet utnyttjas skalfördelar och specialisering för att få ner kostnaderna. Det innebär å andra sidan många långa transporter. I det småskaliga systemet handlar det mer om att varje företag utnyttjar sina egna förutsättningar och hittar en egen väg till konsumenterna. Det småskaliga systemet får därmed en starkare lokal koppling.

Det är ofta svårt för ett företag att ta steget från det småskaliga till det storskaliga systemet. Det småskaliga systemet kan bara hantera små volymer. Konceptet bygger också ofta på en stark lokal prägel i form av att råvaran kommer från en viss gård eller att produkten har förädlats i en viss anläggning. I det storskaliga systemet krävs stora volymer och hög leveranssäkerhet. Det uppnås lättast om såväl råvaran som produktionsanläggningen är utbytbar. Minimivolymer för att komma in i det storskaliga systemet är ofta betydligt högre än maxvolymen som kan avsättas i det småskaliga systemet. Produkterna säljs oftast under ett varumärke med svag koppling till var produktionen har skett och var råvarorna kommer ifrån. Sverige används ibland som geografisk angivelse. Det kan också framgå var förädlingsanläggningen ligger och att råvaran köps lokalt men då är området som anses vara lokalt oftast betydligt större än ett län.

Spendrup och Orkla foods är exempel på företag som arbetar i det storskaliga systemet. De har en av sina produktionsanläggningar i Dalarna men huvudkontoret på annan ort. Anläggningarna specialiseras på vissa produkter som produceras för hela den nationella och internationella marknaden. Råvarorna köps där de kan få rätt mängd av rätt kvalitet till ett bra pris.

Även de lite mindre förädlingsföretagen jobbar oftast i det storskaliga systemet. Det kan dock vara svårt eftersom det storskaliga systemet i hög grad styrs av de stora aktörerna som består av de stora handelsblocken och en handfull stora förädlingsföretag. Legoproduktion åt någon livsmedelskedja eller åt något större förädlingsföretag kan vara ett sätt att nå marknaden. Ett annat sätt är att bli stor på är att producera en relativt liten produkt.

Oavsett vilket som väljs så blir kopplingen till den lokala marknaden och den lokala råvaran svag.

I vissa fall går det att hitta en regional marknad för produkterna. Grådö mejeri och Alsbo ägg är exempel på företag som till stor del jobbar på en regional marknad. Produkterna säljs med en lokal prägel och råvaruproduktionen sker i närområdet. De geografiska området som företagen är verksamma på är dock större än Dalarna. Grådö mejeri anger att mjölken hämtas inom en radie av 20 mil från mejeriet och Alsbo ägg anger ett upptagningsområde som är nästan lika stort. Län är en geografisk indelning som saknar relevans i det storskaliga systemet. I det storskaliga systemet hanteras både bulkprodukter och premiumprodukter. Mervärdena i premiumprodukterna grundas dock oftare på ett varumärke eller en speciell förädlingsmetod än på att råvaran har ett speciellt geografiskt ursprung.

Det småskaliga systemet bygger på att produkterna hittar vägar till konsumenterna utan att gå via de stora grossisterna. Det handlar då om mer hantverksmässig framställning av premiumprodukter. Den småskaliga produktionen har svårt att konkurrera prismässigt utan måste istället hitta mervärden som konsumenterna är villiga att betala för. En grupp består av primärproducenter som själva förädlar och säljer sina egna produkter. Kopplingen till den lokala råvaran blir då stark.

Det finns även småskaliga förädlingsföretag där förädlingsverksamheten är grunden för verksamheten. Produktionen kan bygga på lokal råvara men det behöver inte vara så. Produkterna i det småskaliga systemet säljs ofta lokalt men det finns även många företag som hittar marknad för sina nischprodukter på annat håll. Länsgränserna har ingen relevans för dessa företag heller men eftersom de jobbar mer på en lokal marknad stannar en större del av produktionskedjan i länet.

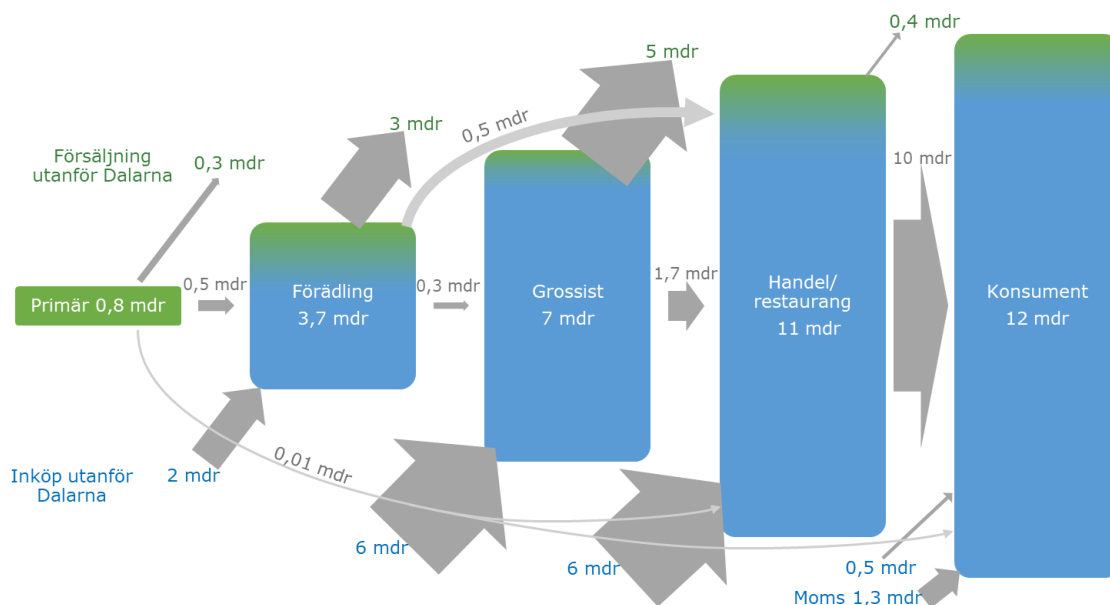
Livsmedelskedjan i Dalarna

Livsmedelskedjan i Dalarna kan egentligen varken beskrivas i ord eller siffror. Det handlar inte om en kedja utan om ett stort antal kedjor som sträcker sig långt utanför länets gränser. Ändå görs ett försök att ge en samlad bild av läget i figur 12. De exakta siffrorna ska tolkas med stor försiktighet. I många fall saknas data. Uppgifterna är då antingen uppskattningar eller framräknade bakvägen via andra data. Trots osäkerheten redovisas givna belopp eftersom det annars är mycket svårt att följa flödena.

Dalarnas län har en befolkning på 288 000 personer som varje år äter mat för 12 miljarder kronor. Den lokala råvarans andel av pengarna är ungefär 500 miljoner kronor vilket motsvarar fyra procent. Egentligen produceras livsmedelsråvaror till ett värde av 800 miljoner kr men nästan hälften av råvarorna säljs utanför länet före eller efter förädling.

Dalarna har också en betydande livsmedelsindustri. Knäckebröd och öl är viktiga produkter som säljs på marknader långt utanför Dalarna. Ofta är de även producerade av jordbruksråvaror som köps in från andra delar av Sverige. Grossistledet har också en utpräglad nationell struktur. Värdekedjorna ligger därför ofta inte lokalt eller regionalt utan i ett nationellt eller till och med internationellt system.

I figur 12 är flödena in och ut i många fall större än de som sker inom länet. Flödena in i länet illustreras av pilarna med blå text i bildens nedre del. Flödena ut illustreras av pilarna med grön text i bildens övre del. Flödena inom länet är pilarna med grå text som finns mellan rutorna för de olika leden. Tjockleken på pilarna är proportionell mot värdet och höjden på rutorna för de olika leden är proportionell mot värdet i respektive led. Färgen på rutorna indikerar andelen livsmedel som har råvara från länet, grönt är från länet och blått är inköpt.

Figur 12. Värdekedjan för livsmedel i Dalarna

Värdet av livsmedlen ökar från 0,8 miljarder kronor i primärledet till 12 miljarder kronor i konsumentledet. Det är helt naturligt att värdet ökar eftersom varje led tillför värde i någon form. Ökningen är dock något högre i Dalarna än vad den borde vara genom att det är ett nettoinflöde i varje led. Förädlingsindustrin köper in livsmedelsråvaror för 2 miljarder kronor utifrån men primärproducenterna säljer bara för 0,3 miljarder kronor till förädlingsindustri utanför länet. Grossisterna köper in livsmedel för 6 miljarder kronor utifrån men livsmedelsindustrierna säljer enbart för 3

miljarder kronor till grossister utanför Dalarna. Handel och restauranger köper in livsmedel för 6 miljarder kronor utifrån men grossisterna säljer enbart för 5 miljarder kronor utanför Dalarna.

Sannolikt är det även så att befolkningen i Dalarna köper livsmedel från butiker och restauranger i andra län för 0,5 miljarder kronor medan butiker och restauranger i Dalarna bara säljer för 0,4 miljarder kronor till personer som bor utanför länet. Beloppen är uppskattade efter hur många som arbetspendlar in och ut ur länet. Nettoflödet av den livsmedelskonsumtion som är kopplad till turismen har inte kunnat uppskattas.

Nettoinflödet av livsmedel uppgår till närmare 6 miljarder kronor. Dessutom ökar försäljningsvärdet till konsument med 1,3 miljarder kronor genom påslaget av moms där pengarna går till staten. Sju av de tolv miljarderna försvinner alltså ut från länet. Pengarna går till staten i form av moms och till råvaruproducenter och förädlingsindustri i andra länder eller i andra delar av Sverige.

Beräknas förädlingsvärdet i de olika leden framgår det att primärproduktionen bidrar med 0,6 miljarder kronor, förädlingsledet med 1,2 miljarder, grossisterna med 0,6 miljarder, detaljhandeln med 1,2 miljarder och restaurangerna med 1,2 miljarder. Totalt 4,8 miljarder kronor. Värdet är beräknat som skillnaden mellan försäljningen och inköpen i respektive led. Även handeln får då ett förädlingsvärde trots att de inte förädlar produkterna. Deras bidrag är istället en tjänst genom att de gör produkterna tillgängliga för konsumenterna. De 4,8 miljarderna i förädlingsvärde är pengar som till stor del stannar i länet. Den största delen går till löner åt dem som arbetar i livsmedelskedjan.

Huvuddelen av volymer och värde går i det storskaliga systemet där varje aktör har ett eget nätverk av kunder och leverantörer spridda över Sverige och även i andra länder. Sen finns ett litet men värdefullt flöde i det småskaliga systemet. I en undersökning som Jordbruksverket har gjort uppgav 96 jordbruksföretag att de även hade förädling eller egen försäljning av gårdsprodukter 2016. Det var en ökning med 25 procent sedan 2007 när undersökningen genomfördes första gången.

Många av dessa små aktörer på livsmedelsmarknaden är svåra att hitta eftersom de inte finns i något register och eftersom de ofta har en mycket begränsad marknadsföring av sina produkter. Troligen är antalet högre idag än 2016. En viktig förändring som skett är framväxten av REKO-ringar. En REKO-ring är ett system där små lokala producenter kan erbjuda sina produkter i en facebook-grupp. Den som vill köpa beställer via nätet, betalar i förskott och kan sedan hämta produkterna vid en förutbestämd plats vid en förutbestämd tid. Det finns fem REKO-ringar i Dalarna idag men det finns utrymme för betydligt fler.

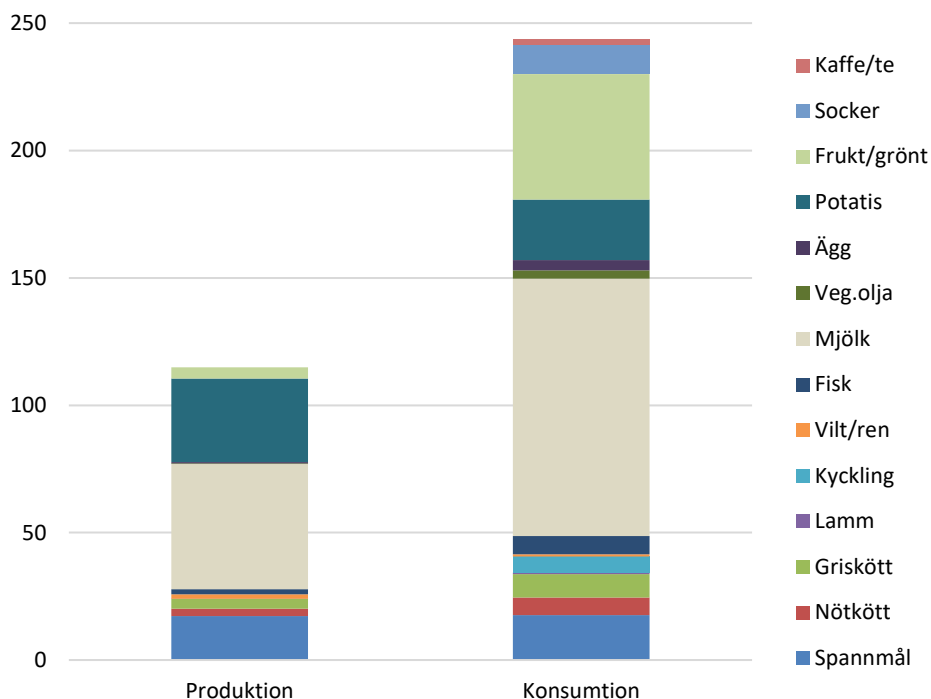
Livsmedelsförsörjning

För att få en samlad bild över självförsörjningsgraden i Dalarna har den totala konsumtionen av olika livsmedel matchats mot produktionen i Dalarna eller när uppgifter saknas mot en bedömd volym. Beräkningen har många osäkerheter men ger ändå en grov bild av hur läget är. Det som kommer fram är att självförsörjningsgraden totalt sett ligger på 46 procent i Dalarna när alla livsmedel summeras efter vikt. Konsumtionen ligger på 244 000 ton medan produktionen stannar på 113 000 ton. All livsmedelsråvara som produceras i länet har då antagits stanna kvar.

När samma beräkning görs för Sverige som helhet blir självförsörjningsgraden 70 procent. Om importandelen är lika hög i Dalarna som i resten av Sverige innebär det att ungefär en tredjedel av alla livsmedel som konsumeras i Dalarna är producerade i något annat land, en sjättedel är producerat i någon annan del av Sverige och att hälften är producerade lokalt. Att hälften är lokalt producerad gäller primärledet och bygger på att produkterna stannar i länet.

Förädlingsledet har dock inte alltid tillräcklig kapacitet vilket innebär att en del av livsmedelsråvarorna lämnar länet för förädling på annan ort och sedan kommer det inte tillbaka utan ersätts med produkter som har råvaror från andra ställen. Dessutom odlas det mer potatis och skjuts mer vilt än vad som konsumeras i länet vilket innebär ett nettoutflöde av dessa produkter. Uppskattningsvis är det därför bara en fjärdedel av de livsmedel som konsumeras i länet som också har producerats lokalt.

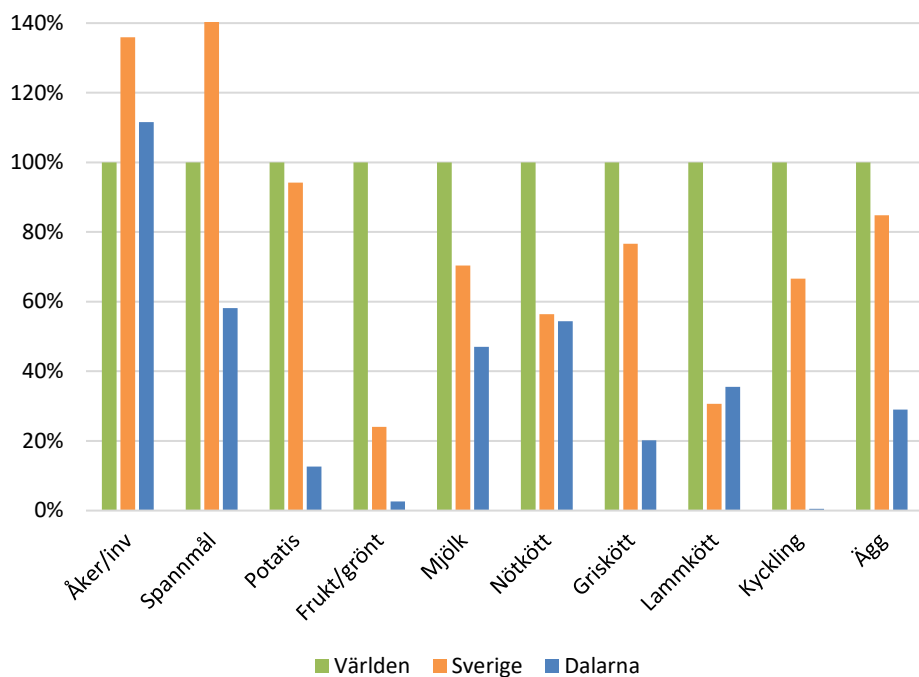
Beräkningen skiljer sig från den i föregående avsnitt genom att den avser volym i stället för värde. En annan skillnad är att spannmålen är begränsad till det som används till humankonsumtion i denna beräkning till skillnad från den tidigare beräkningen där även fodersäd ingick. Produktionen av samtliga vegetabilier har beräknats med normala skördenivåer.

Figur 13. Produktion och konsumtion i Dalarnas län 2019, volym 1000 ton

Delar av importen är produkter som inte kan produceras i Sverige men huvuddelen är sådant som skulle kunna produceras i Sverige eller till och med i Dalarna. Bara 10 procent av livsmedelsråvarorna är sådana som inte kan produceras lokalt. Det är till exempel exotiska frukter, kaffe, te och ris. 90 procent av livsmedelsråvaran skulle kunna produceras lokalt men produktionen av lokal råvara motsvarar bara 46 procent av länets konsumtion.

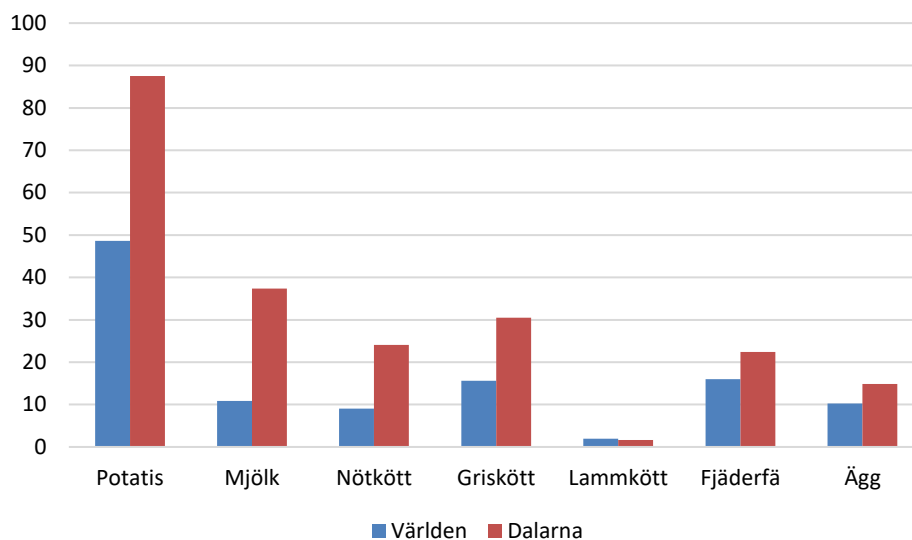
Frågan är vad den låga självförsörjningsgraden beror på. Med ett internationellt perspektiv är förutsättningarna för jordbruk inte så dåliga i Dalarna. Korna i Dalarna har en genomsnittlig avkastning på 8 850 kilo per ko och år. Det är sju gången högre än 1 150 kilo som är ett genomsnitt för hela världen. Skördarna för spannmål ligger kring 4 100 kilo per hektar. Detta är också högre än genomsnittet i världen som ligger på 3 600 kilo. Dessutom finns det mer mark. I Dalarnas län finns 204 hektar åker per 1 000 invånare vilket kan jämföras med 183 hektar per 1 000 invånare i världen som helhet. Sedan finns det även stora ytor med annan mark i Dalarnas län. Dessa kan användas för fiske, fiskodling, vilt och bär. Dalarna har också en internationellt sett hög kompetens hos producenterna och god tillgång på produktionsmedel.

Figur 14 Tillgänglig åker per person och självförsörjningsgrad för några produkter i världen, Sverige och Dalarna

När tillgången på åkermark och självförsörjningsgraden för ett antal livsmedel jämförs mellan världen, Sverige och Dalarna som i figur 14 framstår det som att marken utnyttjas ganska extensivt i Sverige och i Dalarna men det är inte helt sant. Skillnaden mellan Sverige och Dalarna beror verkligen på lägre produktion per hektar och det beror i sin tur på en kombination av sämre naturliga förutsättningar och på ekonomiska faktorer.

Skillnaden i självförsörjningsgrad mellan världen och Sverige (Dalarna) beror däremot i hög grad på en betydligt högre konsumtion i Sverige. Konsumtionen av kött och potatis är ungefär dubbelt så hög i Sverige och Dalarna som i världen som helhet räknat per person och konsumtionen av mjölkprodukter är den tredubbla. Enkelt uttryckt innebär det att produktionen skulle behöva vara dubbelt så hög per hektar i Sverige och i Dalarna som i resten av världen för att klara självförsörjningen. Det är den utmaningen som inte har lyckats, därav låg självförsörjning. Det faktum att vi ökat vår konsumtion av livsmedel på ett sätt som jordbruket inte klarar att svara upp till kan dock kräva en stund av eftertanke.

Figur 15. Konsumtion per person i världen och i Dalarna (Sverige) (kilogram per person och år, mjök är 10 kg per person och år)

Livsmedelsförsörjning vid avspärning eller kris

Det skulle kunna uppstå en avspärning eller annan kris som begränsar tillgången till inköpta produktionsmedel och till långväga transporter. Dalarnas län har då förhållandevis goda förutsättningar att hålla igång livsmedelsproduktionen men ändå stora problem med att försörja befolkningen med livsmedel. Det räcker inte att kunna hålla igång den produktion som finns när bara en fjärdedel av de livsmedel som konsumeras i länet har producerats lokalt.

Det är svårt att ha en fungerande beredskap för att hantera olika former av kriser. Primärproduktionen i Dalarnas län har ändå goda förutsättningar att klara en situation med begränsad tillgång till inköpta produktionsmedel. El och drivmedel är mest kritiska. Vid en kortare period räcker det ganska långt att det finns tillgång till reservkraft och lager av diesel ute på gårdarna. Vid en längre period behöver lagren av drivmedel fyllas på men i övrigt kan produktionen fungera relativt väl. Mineralgödsel och växtskyddsmedel går det att undvara även om skördarna sjunker lite.

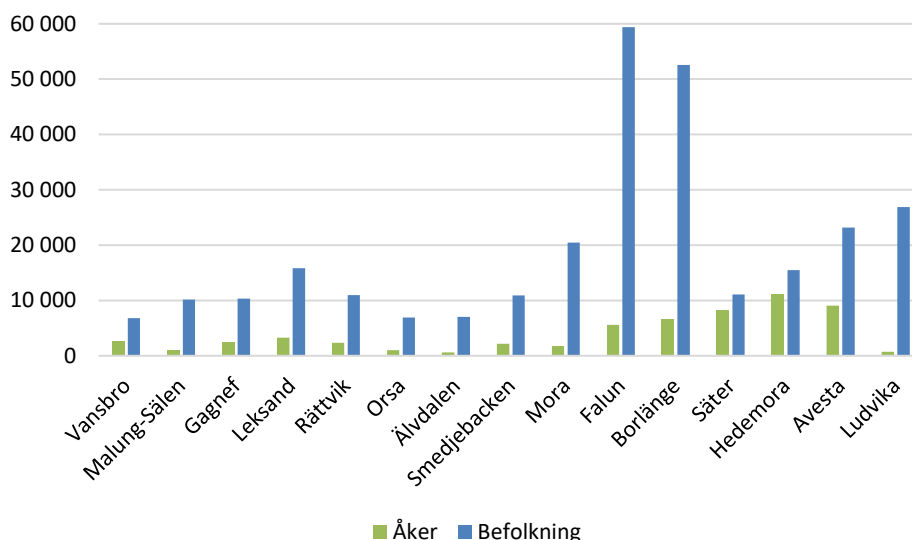
Tillgången till reservdelar kan emellertid vara begränsande för hur länge produktionen kan hållas igång. Utan fungerande mjölkkningsanläggningar skulle mjölkproduktionen inte kunna hållas igång och utan fungerande traktorer och andra maskiner skulle växtodling och foderförsörjning bli svår. Köttproduktion med får och nötkreatur är den produktion som är minst beroende av specialutrustning och därmed den produktion som har störst potential att bestå vid en allvarlig kris.

Förädlingsledet måste även fungera för att klara livsmedelsförsörjningen vid en kris. Här är Dalarna relativt väl förberedda genom att det finns förädlingskapacitet för huvuddelen av det som produceras. Svårigheten ligger främst i att kunna hålla igång de industrier som finns. Dalarna har även ett gott läge när det gäller anläggningar för distribution av livsmedel. Icas distributionslager i Borlänge har kapacitet att förse alla livsmedelsbutiker i länet med livsmedel om man frångår kopplingarna till olika kedjor.

Det stora problemet med livsmedelsförsörjningen i Dalarna vid en avspärrning eller annan kris är istället det stora behovet av livsmedel från andra delar av Sverige och från andra länder. Kosten kan läggas om från animalier till mer vegetabilier men då måste det finnas en lokal produktion av ätbara vegetabilier. Ett första steg för ökad livsmedelssäkerhet vid avskurna transportmöjligheter skulle vara att ha en ökad lokal odling av köksväxter med tillhörande lagerhållning och distribution. De fysiska förutsättningarna finns. I dagsläget är det de ekonomiska förutsättningarna som begränsar eftersom produkterna kan odlas något billigare på andra ställen.

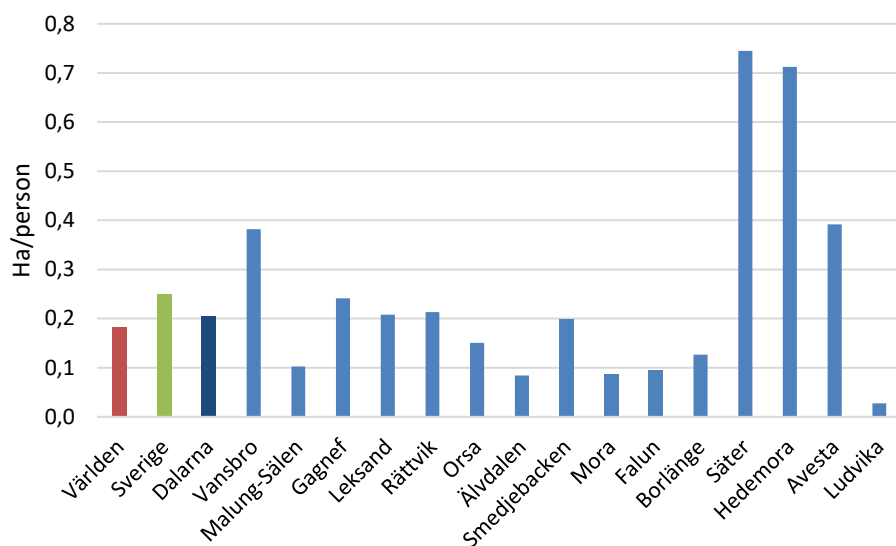
Livsmedelsförsörjning på kommunal nivå

Förutsättningarna för att ha en självförsörjning på kommunal nivå skiljer sig kraftigt från kommun till kommun. Ludvika har sämst förutsättningar. Det bor över 27 000 personer i kommunen men det finns nästan ingen åkermark, knappt 750 hektar. Säter och Hedemora har bättre förutsättningar, där finns nästan lika många hektar åkermark som invånare.

Figur 16. Areal åker och befolkning på kommunnivå i Dalarnas län

Ett tydligare sätt att se proportionerna är att beräkna arealen åker per invånare i kommunerna. Nivån kan då även jämföras med Dalarna som helhet, med Sverige och med världen.

Figur 17. Areal åker per person på kommunnivå i Dalarnas län

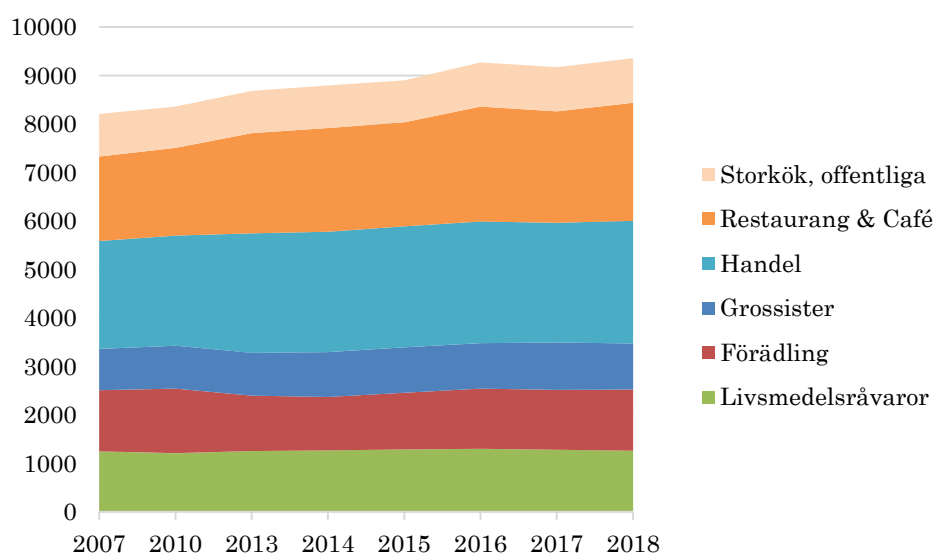
Det framgår då att det finns förhållandevis mycket åkermark i Dalarna men att den är ojämnt fördelad i förhållande till befolkningen. Genomsnittet i världen är 0,18 hektar per person men i Dalarna finns 0,20 hektar per person. Dessutom är hektarskördarna något högre i Dalarna än genomsnittet i världen. Man ska dock vara medveten om att konsumtionen är ungefär dubbelt så hög per person i Sverige som genomsnittet i världen. Vid samma produktionsnivå per hektar som genomsnittet i världen skulle det alltså behövas minst 0,36 hektar åker per person för att klara självförsörjningen. Detta uppnås i Säter, Hedemora, Avesta och Vansbro.

Arbetsstillfällena från jord till bord

Genom att sammanställa data från flera olika källor har det gått att få fram en beräkning av antalet arbetsstillfällena i hela livsmedelskedjan i Dalarnas län. Uppgifterna är osäkra men de indikerar att nästan 9 500 personer är sysselsatta i livsmedelskedjan. Lite anmärkningsvärt är att de som producerar livsmedlen är den minsta gruppen i kedjan. Det är 2 700 personer som producerar livsmedel i Dalarna, 3 500 distribuerar livsmedlen och 3 400 personer tillreder mat på restauranger, caféer och i storkök,

Mer uppdelat är det 1 400 personer som producerar råvaror genom jordbruk, trädgårdsodling, fiskodling och renskötsel och 1 300 personer som förädlar råvaror till livsmedel. 900 personer distribuerar livsmedlen från industrin till butikerna genom arbete i grossistföretag. 2 500 personer distribuerar vidare till konsumenterna genom arbete i handeln. 2 400 personer tillreder livsmedel och serverar dem som färdig mat på restauranger och caféer och ytterligare 900 personer gör motsvarande arbete i offentliga storkök som förser förskolor, skolor, sjukhus och äldreboende med mat.

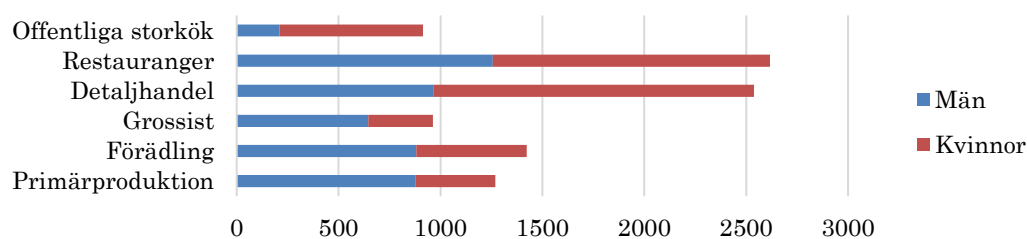
Beräkningen som har kunnat genomföras för åren 2007 till 2018 visar att allt fler arbetar i livsmedelskedjan. Det är en ökning med 1 100 personer på tio år. De flesta nya arbetsstillfällena har tillkommit inom restaurang och café men antalet som producerar livsmedelsråvaror har också ökat. Råvaruproduktionen hade dock som flest sysselsatta 2016, därefter har det varit en svag minskning. Förädlingsledet toppade 2010, minskade ett par år men har sedan vänt upp igen. Nu ligger antalet sysselsatta på samma nivå som 2007.

Figur 18. Antal sysselsatta i livsmedelskedjan i Dalarnas län

Beräkningen baseras på hur många som arbetar i livsmedelskedjan i Dalarnas län. Det betyder inte att dessa personer räcker för att försörja konsumenterna i Dalarna med mat. En stor del av den mat som konsumeras i Dalarna har både producerats och förädlats i andra delar av Sverige eller i andra länder och då kvävt arbetskraft där. Samtidigt har en del av råvarorna som produceras och förädlas i Dalarna sålts utanför länet och därmed skapat sysselsättning utan koppling till konsumtion i länet. Inköpen av livsmedel och livsmedelsråvara till Dalarna är dock betydligt större än försäljningen från länet.

Totalt sett är det en jämn könsfördelning i livsmedelskedjan i Dalarna. Männen är dock överrepresenterade i primärproduktion, förädling och i grossistledet. Kvinnorna är istället överrepresenterade i offentliga storkök och i detaljhandeln.

Figur 19. Antal sysselsatta i livsmedelskedjan med uppdelning efter kön

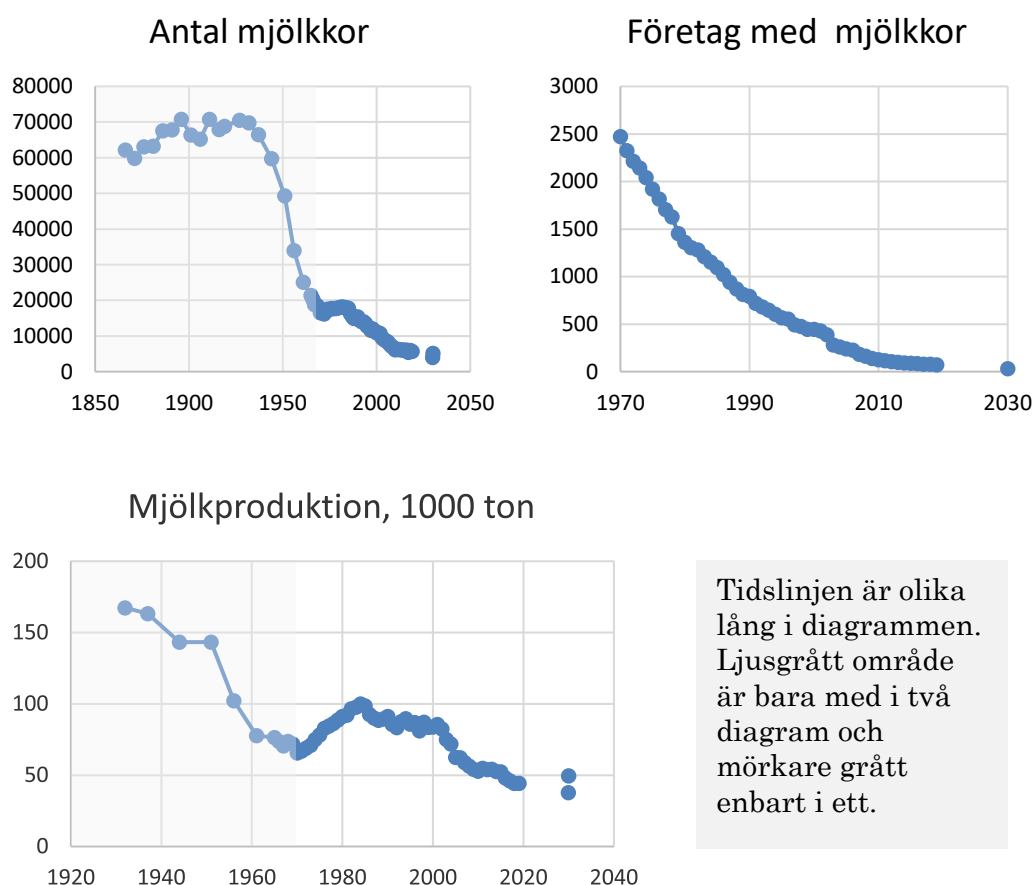
Värdekedjor och lokal självförsörjning

Mjök och mejeriprodukter

Primärproduktionen

Förra året (2019) fanns det 70 mjölkbesättningar i Dalarna men antalet minskar snabbt. För 5 år sedan (år 2014) fanns 90 mjölkbesättningar i länet. Minskningen följer den långsiktiga takten där antalet mjölkgårdar minskar med 7 procent per år. En enkel framskrivning indikerar då att det bara kommer finnas 31 kvar år 2030.

Antalet mjölkkor minskar också men inte lika snabbt. 2019 fanns det 5 700 mjölkkor i Dalarna vilket kan jämföras med 6 000 stycken fem år tidigare. Det är en minskning med 1 procent per år. Fortsätter den trenden blir det 5 100 mjölkkor kvar 2030. Det innebär i så fall att de 31 mjölkgårdarna kommer ha 165 kor vardera i genomsnitt. Förra året, 2019, låg den genomsnittliga besättningsstorleken på 81 kor vilket kan jämföras med 66 kor per gård fem år tidigare.

Figur 20. Antal mjölkgårdar, antal mjölkkor och mjökproduktion i Dalarna.

Slår prognosen in kommer invägningen öka från dagens 45 000 ton till 50 000 ton om tio år. Risken är dock att framskrivningen av antalet kor är optimistisk. Trenden sedan 1985 är en minskning med 3 procent per år. Skulle den takten fortsätta blir det bara 3 900 mjölkkor kvar 2030. Mjölkinvägningen minskar då till 38 000 ton och besättningsstorleken blir 125 kor per gård i genomsnitt.

Förädlingsindustrin

Det finns idag 13 företag som har mejeriverksamhet i Dalarna. Grådö mejeri som ägs av Falköpings mejeri ekonomisk förening är klart störst. De tillverkar främst konsumtionsmjölk, grädde, fil, yoghurt, crème fraiche, smör och laktosfri mjölkdryck. Grådö mejeri har 53 anställda.

Utöver Grådö finns det sju små fristående mejerier och fem gårdsmejerier i Dalarna. Två av de fristående mejerierna tillverkar glass, tre tillverkar ost och två har annan mejeriproduktion. Det största är Rättviks glass AB som har 6 personer anställda. De övriga har inga anställda utöver ägaren.

De fem gårdsmejerier kännetecknas av att de har egen mjölkproduktion. Två av dessa tillverkar ost, ett tillverkar glass och två har andra mjölkprodukter. Två av gårdsmejerierna har anställd personal men det framgår inte om de anställda arbetar i mejeriet eller med annat på gården.

Marknad och säljkanaler

Mjölken är den enskilt viktigaste jordbruksråvaran i Dalarna. Produktionsvärdet ligger på 210 miljoner kronor. Mejerivarorna är också den varugrupp som konsumenterna lägger mest pengar på. Värdet ligger kring 1,4 miljarder kronor i konsumentled. Värdeökningen från råvaruproducent till konsument är 450 miljoner kronor för den lokala råvaran. Sen tillkommer en värdeskillnad på 740 miljoner som är nettoinköp av mejeriprodukter från andra regioner eller andra länder.

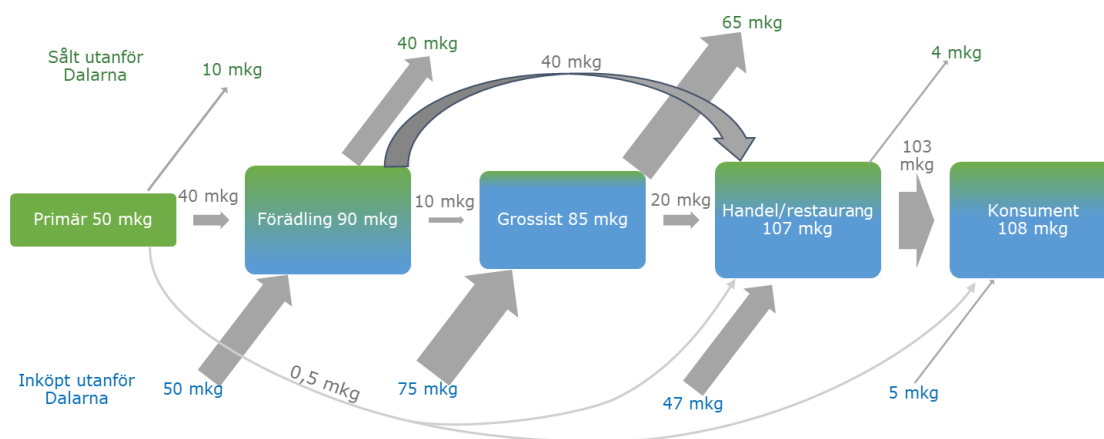
Dalarnas produktion av 50 000 ton mjölk täcker netto 47 procent av konsumtionen. Det betyder dock inte att 47 procent av mejeriprodukterna i butikerna är från länet. En stor del av råvaran går in i ett storskaligt system där mjölken tappar sin lokala identitet och säljs nationellt samtidigt som produkter från andra regioner kommer till butikshyllorna i Dalarna. Grådö mejeri i Hedemora är ett mellanstort mejeri som främst är inriktat på konsumtionsmjölk, grädde, fil, yoghurt, crème fraiche, smör och laktosfri mjölkdryck. Den lokala produktionen täcker dock bara halva råvarubehovet så redan här blandas mjölken upp med mjölk från andra regioner. Mejeriet anger att mjölkråvaran kommer från gårdar inom en radie av 20 mil från mejeriet.

Knappt hälften av det som produceras går direkt till butiker och restauranger i Dalarna. Resten går till grossister eller butiker i andra län. En av grossisterna, Ica, har en distributionsenhet i Borlänge dit vissa produkter går. Något av det går vidare till butiker och restauranger i länet med det

mesta säljs utanför. Det kommer också mycket andra mejeriprodukter in till lagret. I många fall produkter som inte återfinns i sortimentet hos Grådö mejeri.

Handeln och restaurangerna får en stor del av inköpt konsumtionsmjölk, fil och yoghurt direkt från Grådö mejeri. Övrigt kommer i huvudsak från centrallager där produkterna kan komma från andra regioner eller från andra länder. Det gäller oavsett om lagret finns i Dalarna eller inte. Uppskattningsvis kommer knappt hälften av sortimentet från Grådö mejeri om man räknar volym efter råvarubehov. Drygt hälften av deras mjölkråvara kommer dock utifrån så bara runt 20 procent av mejeriprodukterna har lokal råvara. Slutligen minskar andelen ytterligare något genom att vissa konsumenter gör sina inköp i butiker i angränsande län medan de lokala butikerna också säljer till boende utanför Dalarna. Mindre än 20 procent av de mejeriprodukter som konsumeras i Dalarna har därmed en lokal råvara.

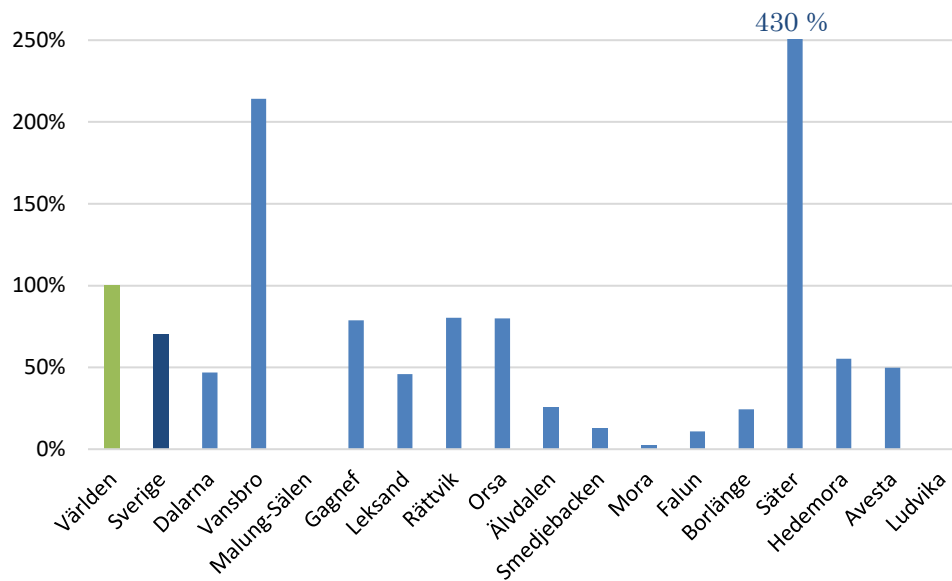
Ska det vara säkerställt att det bara är lokal råvara i produkterna är det bara den lilla del som förädlas av de småskaliga mejerierna som uppfyller kravet. Det handlar då om några promille av volymen.

Figur 21. Säljkanaler för mjölk och mejeriprodukter, miljoner kilogram råvara

Produktion i förhållande till konsumtion

Säter och Vansbro har en mjölkproduktion som är långt över den lokala konsumtionen. I Dalarnas län som helhet täcks dock bara 47 procent av konsumtionen vilket är något lägre än genomsnittet i Sverige.

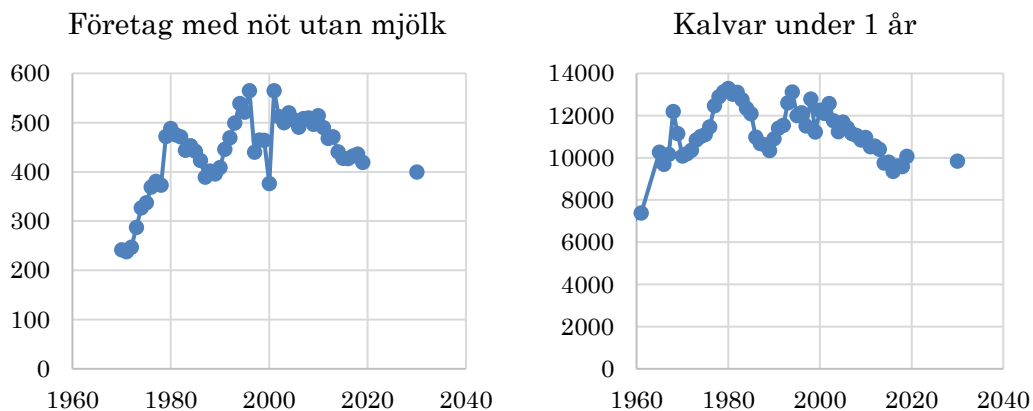
Figur 22. Produktionsnivå för mjölkråvara på kommunnivå i Dalarnas län

Nötkött

Primärproduktionen

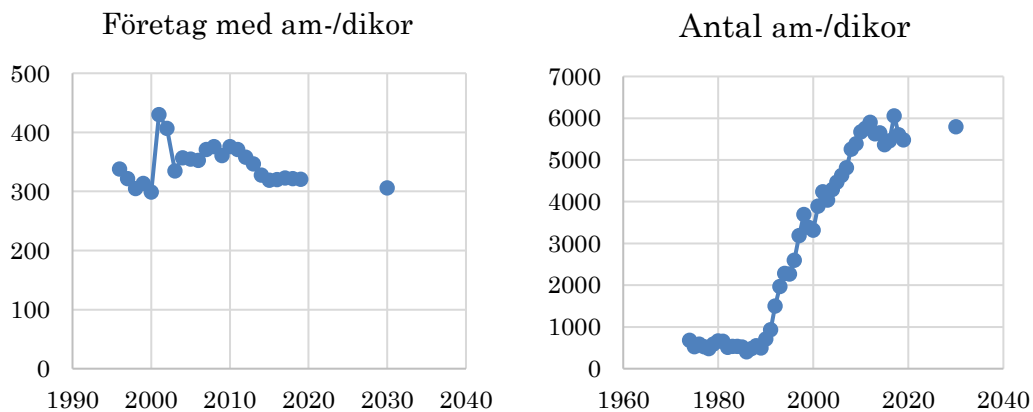
Dalarna har förhållandevis många företag som är inriktade på produktion av nötkött. Många av dessa är också stora. Sammanlagt finns det 419 företag med nötkreatur som inte är mjölkföretag. Tre fjärdedelar av dessa (321 st) har kor för köttproduktion. De övriga är specialiserade på uppfödning av kalvar. I Sverige som helhet finns det fyra gånger fler företag med köttproduktion än det finns mjölkföretag. I Dalarna är det sex gånger fler.

Det är svårt att hitta bra data för att visa utvecklingen historiskt för den specialiserade köttproduktionen. Ett sätt är att titta på antalet företag med nötkreatur som inte har mjölkkor och på antalet kalvar under 1 år. Kalvarna speglar då slaktvolymen. Den långsiktiga trenden är då oklar både gällande antal företag och antal djur. Antalet ökade fram till år 2000, minskade sedan under några år men de senaste åren har antalet företag planat ut och antalet kalvar ökat.

Figur 23. Antal gårdar med köttproduktion 1970-2030 och antalet kalvar 1927-2030

Antalet am- och dikor ökade kraftigt mellan 1990 och 2012. Sedan har utvecklingen hoppat lite upp och ner. Utvecklingen av antalet företag med am- och dikor har varit mer stabil. Utgår man från utvecklingen de senaste 10 åren skulle det kunna finnas närmare 6 000 am- och dikor på 300 gårdar om tio år. Ett antal av dessa kan vara deltidjordbruk med några få kor men många kan ge en eller flera personer sysselsättning på heltid.

Figur 24. Antal gårdar med am/dikor 1996-2030 och antalet kor 1970-2030

Förädlingsindustrin

Det finns 31 företag inom slakt och chark i Dalarna. Exakt hur många av dessa som hanterar nötkreatur och nötkött har inte gått att få fram. Enligt

livsmedelsverket finns det dock fem slakterier som är EU-godkända för nötkött och ytterligare två anläggningar som är godkända för charkproduktion.

2019 slaktades omkring 14 000 nötkreatur i dessa anläggningar. Det är betydligt fler än de 9 000 djur som produceras i länet. Här finns alltså ett utmärkt läge för ökad produktion.

Marknad och säljkanaler

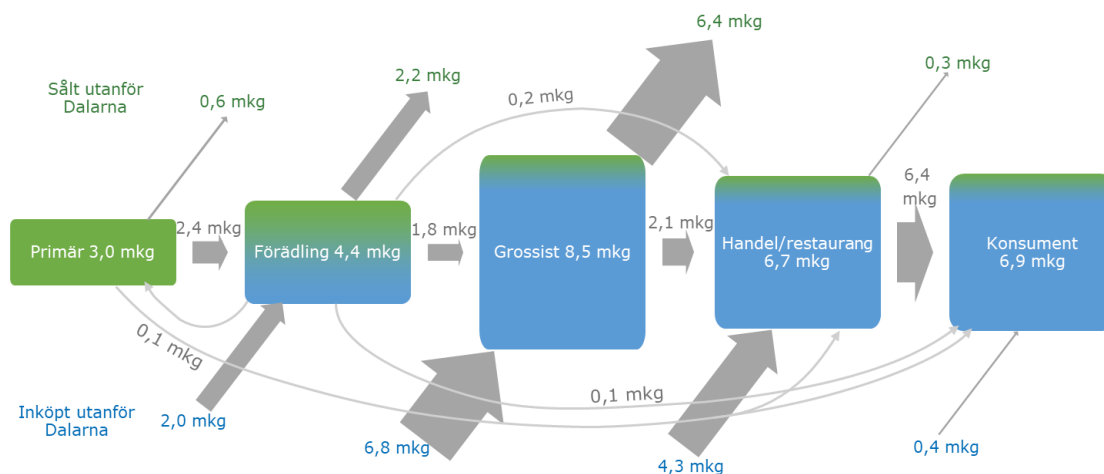
Nötköttet är den näst viktigaste jordbruksråvaran i Dalarna. Produktionsvärdet ligger på 123 miljoner kronor.

Dalarnas produktion av 3 000 ton nötkött täcker netto 43 procent av konsumtionen. Det betyder dock inte att 43 procent av nötköttet i butikerna är från länet. En stor del av råvaran går in i ett storskaligt system där köttet tappas sin lokala identitet och säljs nationellt samtidigt som produkter från andra regioner kommer till butikshyllorna i Dalarna. Slaktvolymen i Dalarna ligger kring 14 000 nötkreatur per år. Den lokala produktionen täcker dock bara två tredjedelar av behovet så redan här blandas köttet upp med kött från djur som är uppfödda i andra regioner. Dessutom säljs ett antal djur som fötts upp i Dalarna till slakterier i angränsande län.

Uppskattningsvis går knappt hälften av nötköttet som lämnar förädlingsindustrin i Dalarna till Grossister i länet. Resten går till grossister i andra län. Grossisterna tar dock även in stora mängder nötkött från annat håll. Köttet distribueras sedan till butiker och restauranger i och utanför länet.

Handel och restaurangerna får i huvudsak nötköttet från centrallager där produkterna kan komma från andra regioner eller från andra länder. Det gäller oavsett om lagret finns i Dalarna eller inte. Uppskattningsvis kommer mindre än hälften av sortimentet från Siljan Chark eller något annat lokalt slakteri om man räknar volym efter råvarubehov. Nästan hälften av slaktdjuren kommer dock utifrån så bara runt 20 procent av nötköttet har lokal råvara. Slutligen minskar andelen ytterligare något genom att vissa konsumenter gör sina inköp i butiker i angränsande län medan de lokala butikerna också säljer till boende utanför dalarna. Mindre än 20 procent av det nötkött som konsumeras i Dalarna har därmed en lokal råvara.

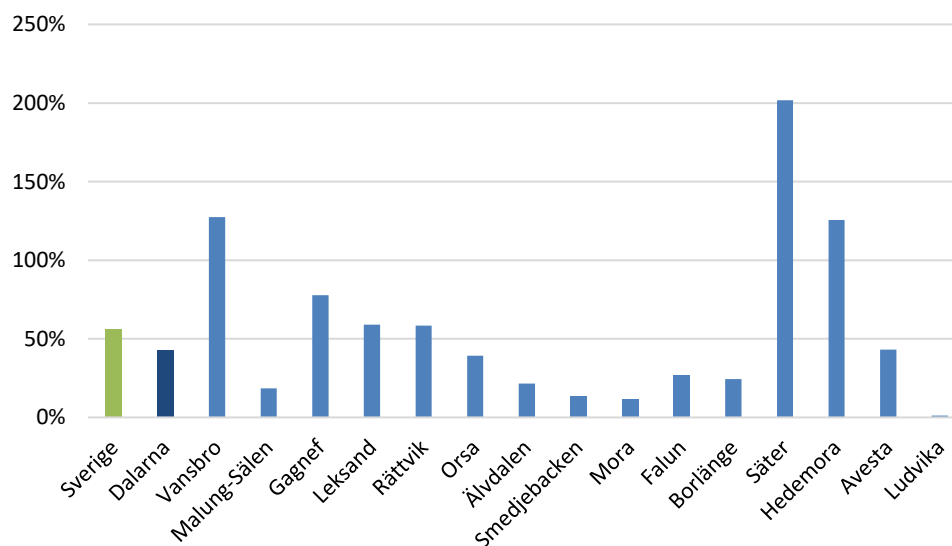
Ska det vara säkerställt att det bara är lokal råvara i produkterna är det bara den lilla del som säljs direkt från producenterna som uppfyller kravet. Det handlar då om någon procent av konsumtionen. Upplägget är då att uppfödaren lämnar djuren till slakt på ett lokalt slakteri och sedan får tillbaka köttet från de egna djuren för försäljning i gårdsbutik, köttlådor, REKO-ring eller liknande.

Figur 25. Sälkanaler för nötkött, miljoner kilogram råvara

Produktion i förhållande till konsumtion

Säter, Hedemora och Vansbro har en produktion av nötkött som är långt över den lokala konsumtionen. I Dalarnas län som helhet täcks dock bara 43 procent av konsumtionen vilket är något lägre än genomsnittet i Sverige.

Figur 26. Produktionsnivå för nötkött på kommunnivå i Dalarnas län

Lammkött

Primärproduktionen

Lammkött är en relativt liten produkt i butikshyllorna men ändå en intressant produkt i Dalarna. Lammproduktionen har en stark koppling till landskapsbilden och den biologiska mångfalden. Produktionen sker till stor del på marker som inte kan användas till växtprodukter för humankonsumtion. Det är också en produkt som i stor omfattning säljs direkt till konsument.

2019 fanns det 310 besättningar med totalt 8 500 tackor. Det är en ökning med 35 besättningar och 2 800 tackor de senaste 20 åren. Flertalet av besättningarna var små med bara ett fåtal tackor men det fanns också ett trettiotal lite större besättningar med mer än 50 tackor.

Förädlingsindustrin

Det har inte gått att få fram hur många av de 31 företagen inom slakt och chark i Dalarna som hanterar lamm. Enligt livsmedelsverket är dock fem slakterier EU-godkända för lamm och ytterligare en anläggning är godkänd för charkproduktion.

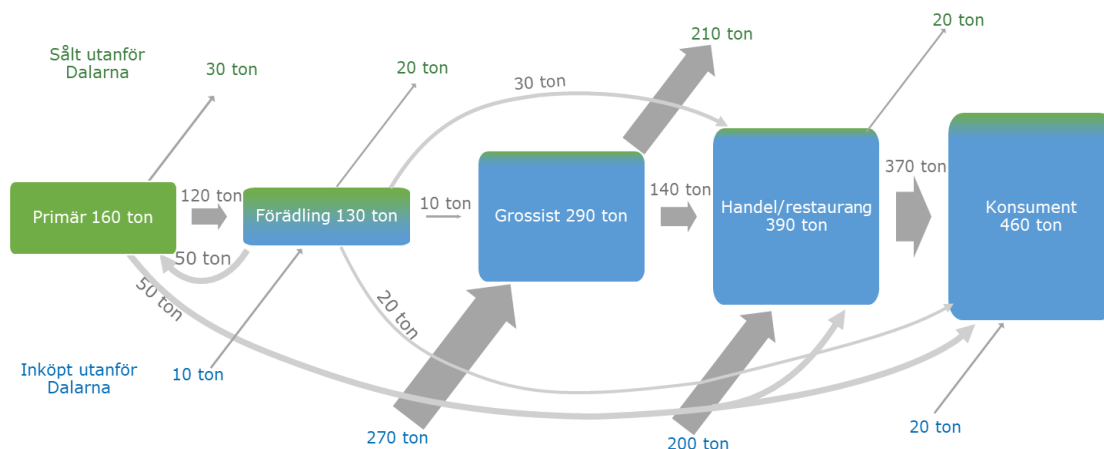
2019 slaktades omkring 7 000 får eller lamm i dessa anläggningar. Det är något färre än de som produceras i länet. Uppgiften är dock osäker eftersom många av de mindre slakterierna inte uppger sin slaktvolym offentligt.

Det produceras ungefär 160 ton lammkött till ett värde av 8 miljoner kronor i primärledet. Det täcker en tredjedel av konsumtionen. Resten är till stor del importerat.

Marknad och säljkanaler

Marknaden för lammkött kan grovt förenklat delas i två delar. Den volymmässigt största del är importerat lammkött som går till grossister och sedan vidare till konsumenterna via restauranger och butiker. Den andra delen är den lokala produktionen som går vidare till slakterier och sedan söker sig till konsumenterna via många olika mer småskaliga kanaler.

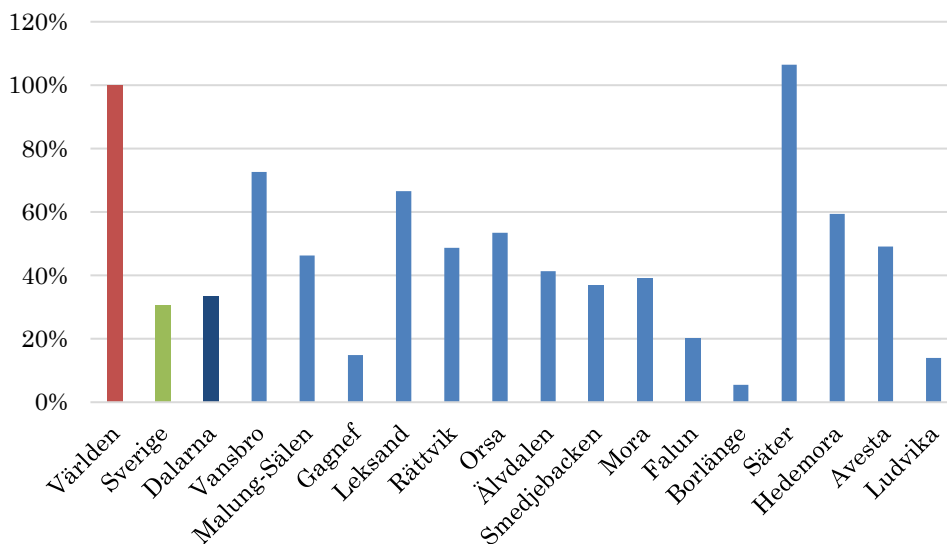
Det finns inga data på volymerna i de olika kanalerna så uppgifterna i figur 27 är uppskattningar. Lammen slaktas dock i högre grad på små slakterier än gris och nöt. Många lammproducenter gör återtag av kött från slakterierna som de säljer själva i gårdsbutiker, i REKO-ringar eller som köttlådor. De mindre slakterierna säljer också en hel del direkt till konsument eller till restauranger och butiker utan att köttet går via de storskaliga grossisterna.

Figur 27 Säljkanaler för lammkött, ton råvara

Produktion i förhållande till konsumtion

Lammproduktionen är relativt väl utsprid i hela länet. Säter har en produktion av lammkött som är över den lokala konsumtionen. I Dalarnas län som helhet täcks dock bara 34 procent av konsumtionen vilket ändå är något högre än genomsnittet i Sverige. Flertalet kommuner i Dalarna har en större produktion av lammkött per capita än riksgenomsnittet.

Figur 28 Produktionsnivå för lammkött på kommunnivå i Dalarnas län

Gris

Primärproduktionen

Grisproduktionen har egentligen aldrig varit särskilt omfattande i Dalarna. Långt tillbaka i tiden hade de flesta gårdarna några grisar med det var främst till husbehov eller lite mer. Störst omfattning hade produktionen på 1990-talet. Då fanns det 1 500 suggor och 6 000 platser för slaktgris fördelat på 150 företag. Idag finns det runt 1 000 suggor och 2 000 platser för slaktgrisar fördelade på ett tjugotal gårdar. Primärproduktionen i Dalarna täcker enbart en liten del av behovet.

Förädlingsindustrin

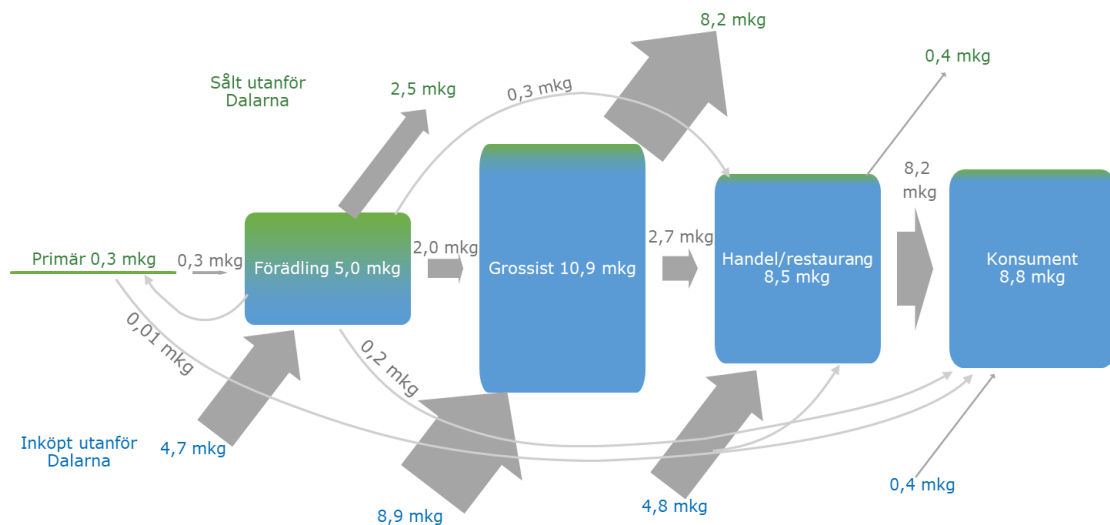
Det har inte gått att få fram hur många av de 31 företagen inom slakt och chark i Dalarna som hanterar gris. Enligt livsmedelsverket är dock fyra slakterier EU-godkända för gris.

2019 slaktades mer än 50 000 grisar i Dalarna. Det är betydligt fler än vad de cirka 10 000 slaktgrisar som produceras i länet. Slakterierna köper alltså stora mängder djur från angränsande län.

Marknad och säljkanaler

Merparten av det griskött som konsumeras i Dalarna kommer via från andra delar av Sverige via grossister. Importerat griskött kommer också via grossisterna. En mindre del av grisköttet kommer från lokala slakterier men huvuddelen av de djur som slaktas i länet är uppfödda utanför länet.

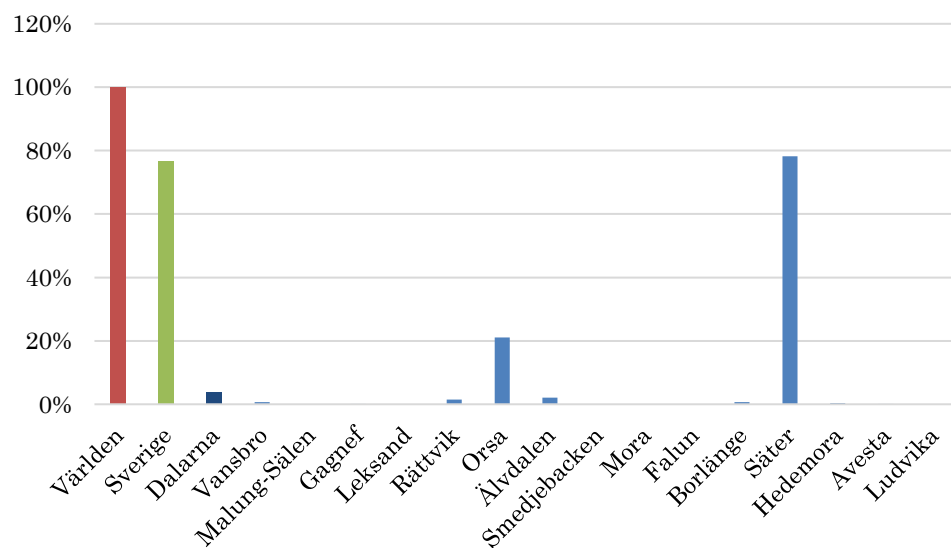
De flesta grisar som föds upp i Dalarna slaktas också i länet. De särskiljs dock inte i slakterierna utan går vidare till grossist tillsammans med kött från inköpta djur. En mindre del av köttet säljs direkt av producenterna genom återtag från slakterierna. Slakterierna har också viss försäljning direkt till konsument eller till butiker och restauranger utan att köttet går via grossister.

Figur 29. Säljkanaler för griskött, miljoner kilo råvara

Produktion i förhållande till konsumtion

Grisproduktionen i Dalarna täcker enbart 4 procent av konsumtionen. De större volymerna återfinns i Säter och Orsa. Statistiken är dock osäker eftersom det inte redovisas data i kommuner med få företag.

Figur 30. Produktionsnivå för griskött på kommunnivå i Dalarnas län

Fjäderfä

Det finns ett tjugotal jordbruksföretag i Dalarna som producerar slaktkyckling i mindre skala. Flertalet har bara några få till husbehov men har ändå angett dem i lantbruksstatistiken. Några få företag har kommersiell produktion. Två av dessa föder även upp kalkoner. Det finns också ett företag som föder upp struts.

Slakt och förädling sker vanligtvis i egna slakterier på gårdarna. Produkterna säljs i gårdsbutiker, webshopar, via REKO-ringar, direkt till restauranger, till matkassar. En stor del av produktionen konsumeras i länet men det säljs även produkter utanför länet. Det finns inget större slakteri för fjäderfä i Dalarna.

Den produktion av fjäderfä som finns i Dalarna täcker en viktig nisch och genererar pengar och arbetstillfällen till bygden. Den täcker dock inte den stora efterfrågan på billigt fågelkött som finns i länet. Där kommer istället kyckling från andra delar av landet i stora mängder. Importerad kyckling förekommer också i restaurangkök och i färdigmat som konsumeras i länet. Den lokala produktionen täcker mindre än 1 procent av konsumtionen.

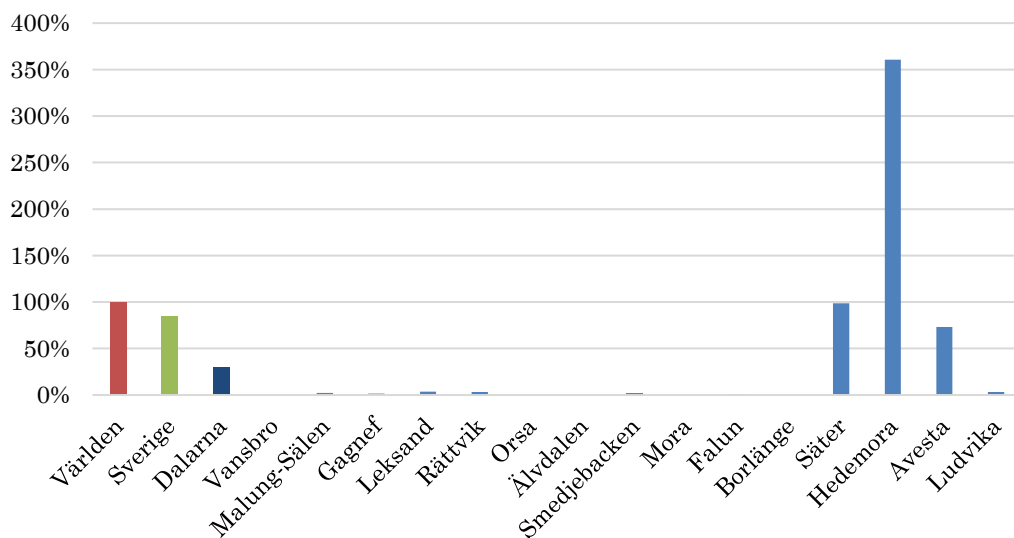
Ägg

För 100 år sedan fanns det över 100 000 hönor i Dalarna. Antalet minskade sedan och var nere på 30 000 stycken 2007. De senaste tio åren har äggproduktionen haft god tillväxt. Nu finns det 85 000 hönor som säkerligen producerar mer ägg än vad som någonsin producerats i Dalarna.

Hönsen återfinns på 60 företag men de flesta har några få hönor för att få ägg till husbehov eller till försäljning i gårdsbutik som ett komplement till andra produkter. Det finns dock tre större producenter som även har egna EU-godkända packerier. Catarinas Sprätthönseri med 6000 hönor i ekologisk produktion, Dala Ägg som packar och säljer äggen från Backåkers hönseri och Alsbo ägg som utöver den egna produktionen även packar och saluför ägg från åtta äggproducenter som finns i andra län.

Äggen som produceras i länet säljs främst i lokala livsmedelsbutiker. I många fall levereras äggen direkt från packeri till butik. En mindre mängd säljs direkt till konsument via gårdsbutiker. En stor del av äggen som konsumeras i Dalarna kommer via grossister från packerier utanför länet. Dessutom har vissa av de ägg som packas i länet producerats i andra län.

Den lokala produktionen av ägg täcker 30 procent av förbrukningen i Dalarna. Produktionen är koncentrerad till Hedemora, Säter och Avesta.

Figur 31. Produktionsnivå i förhållande till konsumtionen för ägg på kommunnivå i Dalarnas län

Spannmål

Primärproduktionen

Spannmålen är en viktig jordbruksprodukt i Dalarna. Vid normal årsmån skördas cirka 80 000 ton till ett värde av 120 miljoner kronor. Idag odlas 17 400 hektar spannmål i Dalarna. Odlingen har ökat svagt de senaste tio åren. Dessförinnan var det en arealmässig minskning från som mest 43 000 hektar i slutet av 1800-talet. Hektarskördarna var dock mindre än hälften så höga då som nu så totalskörderna var lägre trots stor areal.

Idag är ungefär 25 000 ton av skörden avsedd för humankonsumtion och 55 000 ton är fodersäd. Behovet av spannmål som foder är dock inte mer än 28 000 ton. Det finns därför ett överskott av fodersäd som säljs utanför länet. Humankonsumtionen ligger å andra sidan på 60 000 ton omräknat till spannmålsråvara. Spannmålen konsumeras i form av bröd, pasta, öl, müsli med mera. Det finns alltså ett underskott av spannmål för humankonsumtion.

Förädlingsindustrin

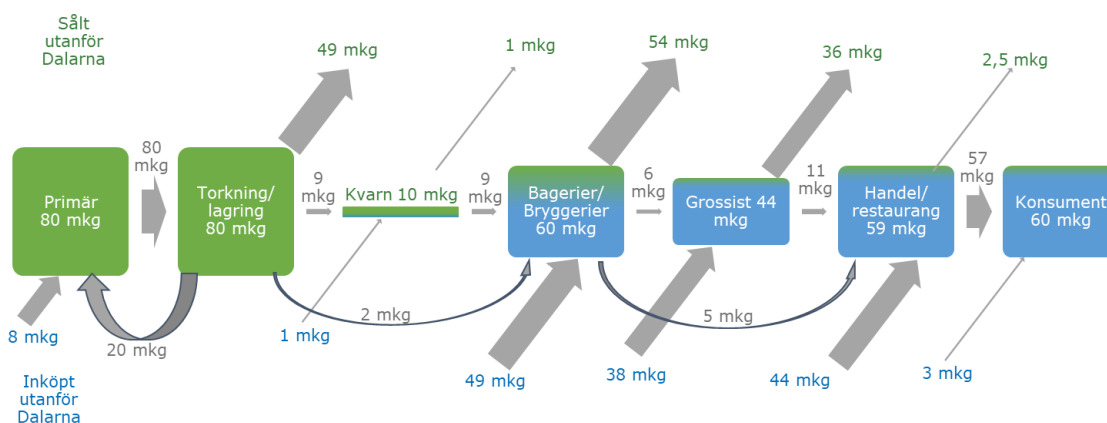
Dalarna har en väl utbyggd struktur för mottagning och lagring av spannmål. Det har funnits några mindre kvarnar men idag är det bara Leksands knäckebröd AB som har en kvarn i drift. De maler enbart för eget behov. Hushållen och övriga bagerier är därför hänvisade till att köpa mjöl som har malts på utanför länet.

Det finns många förädlingsindustrier som förbrukar spannmål och mjöl. Öl, knäckebröd, pizzor och pajer är stora produkter från Dalarna som säljs över hela Sverige. Uppskattningsvis förbrukar förädlingsindustrin kring 60 000

ton spannmål per år. Det är långt mer än vad som finns tillgängligt av de kvaliteter som behövs. Den spannmålsbaserade förädlingsindustrin har därför i många fall en svag koppling till primärproduktionen i länet. Den har också svag koppling till konsumtionen i länet eftersom produktionen vida överstiger den lokala efterfrågan. Ändå är Dalarna en bra lokalisering för industrierna. Namnet Dalarna stärker varumärket både åt produkter som säljs i övriga Sverige och på export.

Marknad och säljkanaler

Flödena av spannmål är mycket svåra att kartlägga. Spannmål är en produkt som är lätt att lagra, billig att transportera och som kan kvalitetsbestämmas på ett överskådligt sätt. Det förekommer därför mycket utbyteshandel med spannmål där en kvalitet ersätts med en annan. I figur 32 har ändå ett försök gjorts att kartlägga flödena inom länet och flödena in om ut från länet. Det framgår då ganska tydligt att de stora flödena går in och ut ur länet medan flödena inom länet är relativt små. En mycket låg andel av de spannmålprodukter som konsumeras i Dalarna har en råvara som har odlats i länet. Pilarna in till primärproduktionen avser foder och ska särskiljas från de 80 miljoner kilo som skördas varje år. De går egentligen från växtodling till animalieproduktion men båda är primärproduktion.

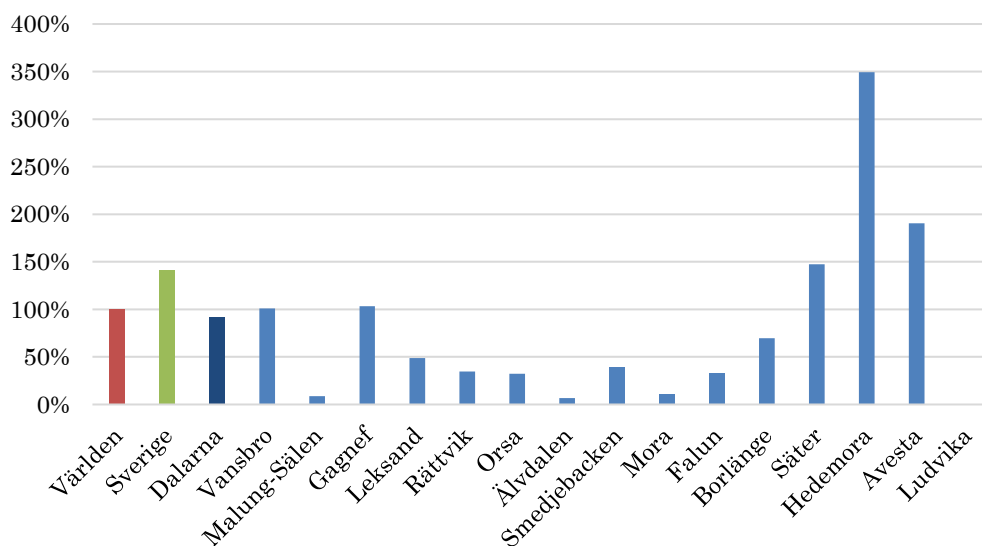

Figur 32. Säljkanaler för spannmål, miljoner kilo råvara

Produktion i förhållande till konsumtion

Totalt sett täcker spannmålsodlingen nästan behovet i Dalarna. Det finns dock ett överskott av fodersäd och ett underskott av spannmål för humankonsumtion. Hedemora sticker ut med en produktion som är tre gånger större än konsumtionen. Avesta, Säter, Gagnef och Vansbro har också högre produktion än förbrukning. Behoven till förädlingsindustrin har dock inte

beaktats i beräkningen utan bara skördens storlek mot användningen som foder och humankonsumtion i slutledet. Trots en betydande storlek på förädlingsindustrin kan det även påpekas att många av de produkter som konsumeras saknar produktion i länet. Pasta är ett exempel.

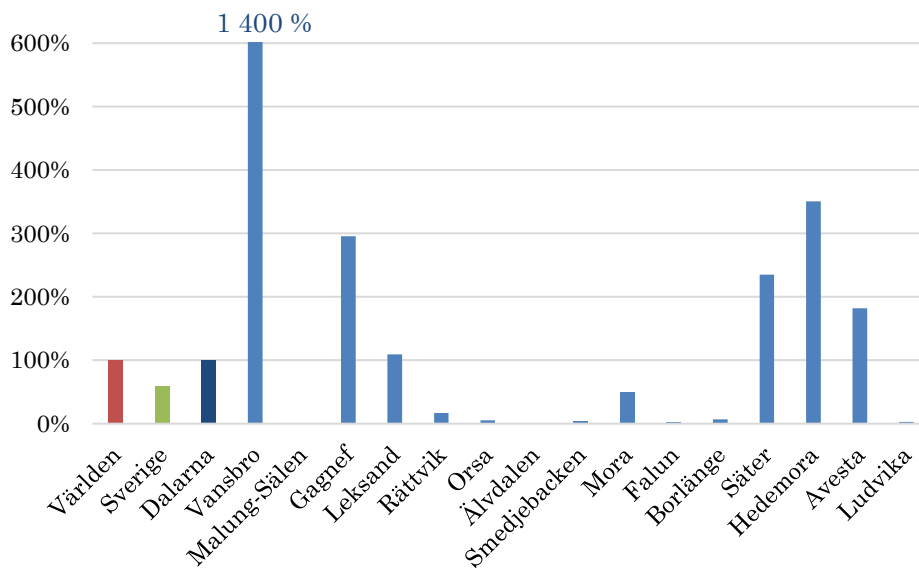

Figur 33. Produktionsnivå för spannmål på kommunnivå i Dalarnas län

Potatis

Potatis är en stor gröda i Dalarna. Det odlas potatis på 800 hektar åker till ett värde av 80 miljoner kronor i primärledet. Potatisen är därmed den fjärde största produkten i Dalarna räknat som värde i råvaruledet. Många odlare har även utrustning för att sortera och lagra potatisen. Värdet ökar då ytterligare. Beaktas även det blir potatisen troligen även större än spannmål och nötkött värdemässigt. Bara mjölken har då högre värde för primärproducenterna. Potatisen är huvudgrödan för ett tiotal stora lantbruksföretag med flera anställda. Två av dessa, Järna Skalat AB och Roslunds potatis, har även egen förädlingsverksamhet som inriktat på skalad potatis.

Skörden av potatis är i nivå med förbrukningen i Dalarna. I praktiken innebär det att det säljs en hel del matpotatis utanför länet samtidigt som det köps in potatis i förädlade produkter som chips och pommes frites. Vansbro utmärker sig med en produktion som vida överstiger det lokala behovet. Hedemora, Gagnef, Säter och Avesta ligger också högt.

Figur 34. Produktionsnivå för potatis på kommunnivå i Dalarnas län

Grönsaker, frukter och bär

Trädgårdsväxter i form av frilandsodlingar och växthus är den femte största branschen i Dalarna räknat i primärledet. 2017 stod Dalarna för 1,2 procent av Sveriges växthusyta och även för 1,2 procent av arealen med frilandsodling. Det finns inga nyare länsdata för trädgårdsodlingen men enligt jordbruksstatistiken verkar frilandsodlingen på åker vara oförändrad fram till 2019.

Värdet av trädgårdsproduktionen är svårt att få fram. Baserat på värdet i Sverige fördelat per län efter yta och skördenivå går det få fram att växthusen och frilandsodlingarna i Dalarna står för ett försäljningsvärde på närmare 70 miljoner där huvuddelen kommer från frilandsodlingarna. Växthusen är till mycket stor del inriktade på prydnadsväxter. Det är inte livsmedel men de kommer ändå med i beräkningen eftersom de ingår som en del i trädgårdsodlingen. Beräkningen är dock mycket osäker eftersom det saknas regionala uppgifter om priser och eftersom de officiella uppgifterna om vad som odlas är begränsade.

Den senaste regionala statistiken om trädgårdsodling gäller 2017. Då fanns det 53 företag i Dalarna som odlade trädgårdsväxter. Av dessa var det 22 som odlade köksväxter på friland, 17 som odlade bär, 4 med fruktodling (äpple), 12 med odling av köksväxter i växthus, 3 med odling av snittblommor, 4 med odling av lökväxter och 19 med odling av kruk- och utplanteringsväxter. Summan av antalet företag med olika inriktning blir högre än totalen eftersom ett företag kan ha flera typer av odlingar.

Tomat, gurka och morötter är de volymmässigt största trädgårdsprodukterna i Dalarna. Produktionen täcker dock inte behovet. Självförsörjningsgraden ligger kring 2 procent för tomat och gurka. Morötterna ligger lite högre med 12 procent. Alla trädgårdsprodukter, förutom svarta vinbär, har lägre självförsörjning i Dalarna än i Sverige som helhet. Det bör därför finnas goda möjligheter att hitta lokal avsättning vid ökad odling.

Odlingen av svarta vinbär har utvecklats snabbt i Dalarna. 2002 fanns det sex odlare som totalt skördade 41 ton. Dalarna stod då för 10 procent av den svenska odlingen. 2017 fanns bara fyra odlare kvar men de skördade 300 ton. Dalarna var då störst i Sverige på svarta vinbär men en marknadsandel på över 80 procent. Grangärde musterier är den största aktören när det gäller svarta vinbär. De har både egna odlingar och egen förädling. De har även odling och förädling av andra bär och produkterna säljs långt utanför länet.

Ren

Renskötseln i Dalarna organiseras under Idre sameby. Idre sameby ligger i huvudsak inom Dalarna län i Älvdalens kommun men sträcker sig även upp i Härjedalens kommun i Jämtlands län. Nettoarealen av samebyns barmarksbete är beräknad till 1 038 kvadratkilometer. Idre sameby är en av Sveriges mindre samebyar. Den har 4 driftsenheter och totalt 13 renägare. Enligt SCB's företagsregister finns det åtta företag med renskötsel. Flera företag kan dock samverka i en driftsenhet. Slakten sker i ett EU-godkänt slakteri som drivs av samebyn. Det finns dessutom två EU-godkända anläggningar i länet för styckning och chark.

Produktionen ligger i genomsnitt på drygt 40 ton till ett värde av drygt en miljon kronor. Dessutom tillkommer drygt en halv miljon i ersättning för renar som dödas av rovdjur eller i trafiken. Samebyn har en årlig produktion på 2 250 djur. Av dessa går 1 600 till slakt. 650 renar dör på annat sätt. De flesta på grund av rovdjur. Ersättningen för de djur som dödas av rovdjur eller i trafiken baseras på slaktvärdet för djuren. Den verkliga kostnaden är betydligt högre eftersom det i många fall är avelsdjur som dödas.

Slakteriet som drivs av samebyn har kapacitet att slakta fler djur än de som produceras. Det slaktas därför även renar från samebyar i Jämtlands län. Omkring 3 000 renar slaktas i slakteriet varav drygt hälften är från den egna samebyn.

Produktionen av renkött är betydligt högre i Dalarna än konsumtionen om man utgår från genomsnittlig konsumtion per invånare. Konsumtionen blir då 28 ton vilket kan jämföras med produktionen på 42 ton. Sannolikt är konsumtionen högre per person i Dalarna än i Sverige som helhet. Det går inte få fram hur mycket mer men den lokala produktionen torde täcka behovet och väl det. Handeln med renkött gör också att delar av det renkött som konsumeras i Dalarna har producerats i andra delar av Sverige vilket innebär att mycket av det kött som produceras i Dalarna måste säljas utanför länet.

Rennäringen handlar inte bara om produktion av kött. Renskötseln är ett kulturarv som bidrar till att bevara den biologiska mångfalden på renbetena. Det finns också betydande värde i skinn och horn som förädlas genom samiskt hantverk. Man ska heller inte glömma rennäringens stora betydelse för besöksnäringen när det gäller att attrahera turister till regionen.

Vilt

Dalarna är ett län med mycket produktiv mark med skog och annan växtlighet. Därmed finns det även mycket vilt. Statistik från viltdata visar att avskjutningen ligger kring 7 000 älgar, 3 500 rådjur, 50 kronhjortar och 900 vildsvin per år. Sammantaget handlar det om 900 ton viltkött till ett värde av 37 miljoner kronor. Köttet är då värderat som om djuren lämnas till ett viltslakteri. Älgen står för huvuddelen av värdet.

Sammantaget kommer sex procent av viltköttet i Sverige från Dalarna. För älgköttet är andelen så hög som 9 procent. Produktionen av viltkött är betydligt högre i Dalarna än konsumtionen om man utgår från genomsnittlig konsumtion per invånare. Konsumtionen blir då 520 ton vilket kan jämföras med avskjutningen på 900 ton. Sannolikt är konsumtionen högre per person i Dalarna än i Sverige som helhet men den lokala produktionen torde ändå täcka behovet och väl det. En stor del av jakten bedrivs dock av jägare från andra delar av Sverige eller från andra länder. De tar då med sig delar av det kött som de har varit med och skjutit vilket blir en utförsel från länet. Besöksnäringen som är kopplad till jakten medför sannolikt minst lika högt värde för regionen än det värde som köttet betingar. Den delen är inte inräknad här.

Fisk

Det bedrivs inget yrkesmässigt fiske i Dalarna. Fiskenäringen består istället av fiskodling och fritidsfiske. Enligt statistik från jordbruksverket finns det två aktiva odlingar med matfisk i Dalarna. Det odlades 11 100 ton matfisk till ett värde av 520 miljoner kronor per år i Sverige 2018. Om man utgår från att 3,4 procent av odlingarna finns i Dalarna skulle det ge ett värde på 18 miljoner.

Det finns också ett omfattande fritidsfiske i Dalarna. Havs- och vattenmyndigheten uppskattar att 1,6 miljoner personer ägnade sig åt fritidsfiske någonstans i Sverige vid något tillfälle under 2019. Fångsten beräknades till 7 900 ton, detta när den fisk som släppts tillbaka räknats bort. Värderas de olika fisksorterna med det pris som yrkesfiskarna får ger det ett totalt värde på 500 miljoner kronor. Hur mycket av detta som är fångat i Dalarna framgår inte. Det finns dock en viss regional uppdelning av antalet dagar som läggs på fritidsfiske. Med anledning av den kan det uppskattas att drygt 2 procent av den tid som ägnas åt fritidsfiske läggs i Dalarna. Fångas lika mycket per dag i olika delar av landet medför det ett värde på 15 miljoner för fisk från fritidsfisket i Dalarna. Detta är dock bara värdet av fisken. Havs-

och vattenmyndigheten uppskattar även att fritidsfiskarna har kringkostnader för fiskekort, fiskeredskap, mat, boende med mera till ett värde av 3,6 miljarder kronor och ytterligare 11,3 miljarder kronor för fleråriga investeringar i form av dyrare fiskeredskap, båtar mer mera. Omkring 350 miljoner av detta borde vara kopplat till fritidsfisket i Dalarna. Kringaktiviteterna kring fritidsfisket är alltså en betydligt större inkomstkälla till Dalarna än värdet av den fisk som fångas i länet. Kringaktiviteterna räknas dock inte in i värdet för livsmedelsproduktionen.

Sammanlagt ger beräkningarna ett värde på 33 miljoner för fisk och fiskodling i länet vilket motsvarar 1,6 procent av all matfisk i Sverige. Odlingar för utplanteringar är då inte medräknade. Förädlingsvärdet är heller inte medräknat utan detta avser värdet när fisken landas och när den lämnar odlingarna. När fisken är rensad och packad är värdet betydligt högre.

Fisket och fiskodlingarna är också basen för en lokal förädlingsindustri. Det finns fem anläggningar i Dalarna som är EU-godkända för att hantera fisk och fiskprodukter och ytterligare några som inte är EU-godkända.

Honung och bin

Bin producerar inte bara honung och vax. Genom pollineringen är de även mycket värdefulla för jordbruket och för ekosystemen i stort. I en ny rapport från Jordbruksverket har det beräknats att värdet av pollineringen är lika högt som värdet av honungen. Pollineringen har stor betydelse för skörden av många grödor inte minst för oljeväxter, åkerbönor, klöver, frukt och bär.

Ingen vet exakt hur många bisamhällen som finns. Jordbruksverket har uppskattat att det finns cirka 165 000 bisamhälle i Sverige. Skörden av honung uppskattades de till 4 600 ton 2019. Importen av honung var lika stor.

Vissa biodlare säljer honungen till uppköpare. Andra säljer direkt till konsument. Priset skiljer sig kraftigt men vid försäljning till konsument ingår även viss förädling. Jordbruksverket har bedömt att priset till odlaren i genomsnitt ligger kring 70 kronor per kilo. Det ger ett produktionsvärde för honung på 320 miljoner kronor i Sverige.

Enligt statistik från Sveriges Biodlares Riksförbund finns 2,5 procent av den svenska produktionen i Dalarna. Det innebär drygt 4 000 bisamhälle som ger en honungsskörd på 115 ton till ett värde av åtta miljoner kronor. I Dalarna är genomsnittet fem bisamhälle per odlare för dem som svarat på biodlarnas enkät. Det innebär i så fall 800 biodlare i länet. Uppgiften kan vara något överskattad eftersom det på ett annat sätt att räkna skulle stanna på 600 biodlare. Uppgifterna om antal bisamhälle och producerad mängd är också osäkra.

Helt klart är dock att bina även bidrar med ökad skörd genom pollinering. Värdet av pollineringen är minst lika hög som för honungen enligt jordbruksverkets beräkning. Det innebär ytterligare 8 miljoner i Dalarna. Detta värde tillfaller dock inte biodlingarna utan respektive gröda vid beräkning av produktionsvärdet för livsmedel. Biodlarna kan dock få del av värdet genom att hyra ut bisamhällen eller genom att ställa bikupor vid egna odlingar.

Sammanställningar kommun för kommun

På följande sidor finns en sida med en sammanställning av aktuellt läge och en historisk utveckling av jordbruket för varje kommun i Dalarnas län. Kommunerna presenteras i bokstavsordning.

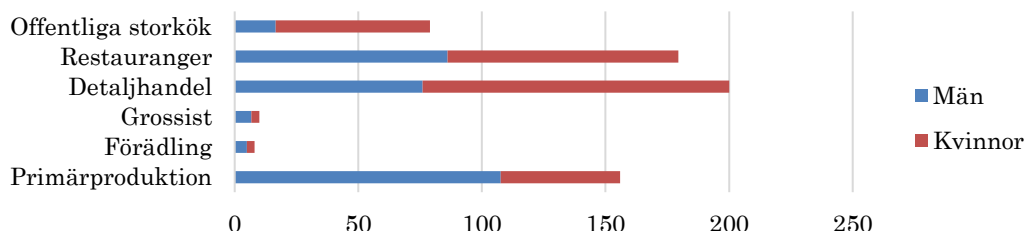
Dataunderlaget är i många fall osäkert. Uppgifter om antal djur och antal företag med djur publiceras enbart om det finns flera företag med samma produktion. Det kan alltså finnas enstaka företag med respektive djurslag även om det inte framgår av diagrammen. Uppgifterna bygger också på att de enskilda företagen redovisat korrekt antal. Många företag har verksamhet i flera kommuner vilket kan försvåra uppdelningen på kommunnivå. All verksamhet tillskrivs den kommun där brukningscentrumen ligger.

Uppgifter om förädlingsindustri, handel och restauranger bygger främst på officiell statistik. Indelningen bygger på de branschcoder som företagen angivit för sin verksamhet. Dessa är inte alltid uppdaterade. Det kan därför saknas företag med pågående verksamhet likväl som det kan finnas företag som inte längre bedriver den aktuella verksamheten. För att få bästa möjliga täckning av verksamheten i respektive kommun har data inhämtats för anläggning istället för från företag. Är inrapporteringen korrekt innebär det att verksamheten hänförs till den kommun där verksamheten bedrivs och inte till den ort där huvudkontoret ligger. Inrapporteringen av arbetsställe verkar dock inte alltid vara korrekt.

Beräkningarna av antal sysselsatta, uppdelningen efter kön och beräkningarna av självförsörjningsgraden för olika livsmedel bygger på schablonvärden när faktiska data saknas. Uppdelningen efter kön bygger till exempel till stor del på schabloner för riksnivån eftersom data sällan finns för enskilda företag eller för enskilda kommuner. Självförsörjningsgraden beräknas utifrån antal djur, antal hektar med respektive gröda och befolkningens storlek. Hänsyn har inte tagits till lokala skillnader i kosten.

Avesta

Avesta kommun har 9 088 hektar åker och 23 178 invånare. Det innebär 0,39 hektar åker per person vilket är dubbelt så mycket som genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 630 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 330 är kvinnor. Flest sysselsatta finns i detaljhandeln och på restauranger.

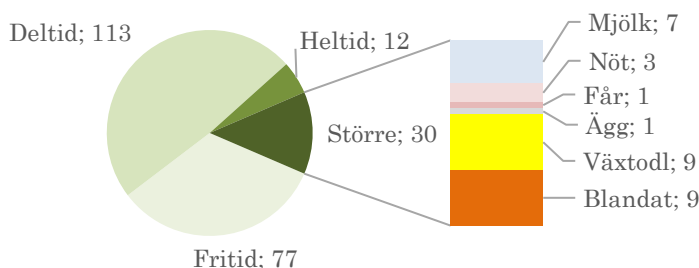

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan i Avesta kommun uppdelat på kön.

Sammanlagt finns det 334 företag med råvaruproduktion och tio förädlingsföretag i Avesta kommun. De flesta är enmansföretag eller mikroföretag med mindre än 10 anställda. Endast två producerande företag har 10 anställda eller mer. Det är Nya Rutbo handelsträdgård AB och Lilla Alsbo ägg AB. Nya Rutbo handelsträdgård AB är inriktade på prydnadsväxter men ingår ändå som trädgårdsföretag i statistiken.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av sju företag med partihandel, 24 butiker med livsmedel, 64 restauranger samt några offentliga storkök. Nio av butikerna och fyra av restaurangerna har 10 anställda eller mer. Tre av partihandlarna och sju av butikerna har ingen eller mycket liten verksamhet.

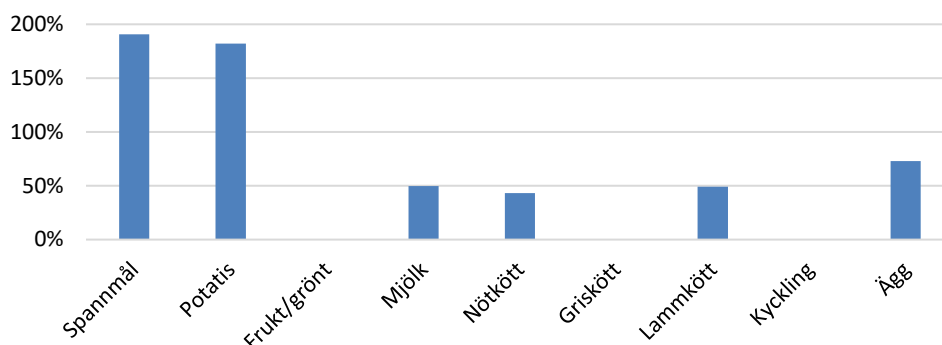
De flesta jordbruken är små. Endast 30 är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Nio av dessa är inriktade på växtodling och sju på mjölk. Utöver jordbruken återfinns även en fiskodling bland råvaruproducenterna.

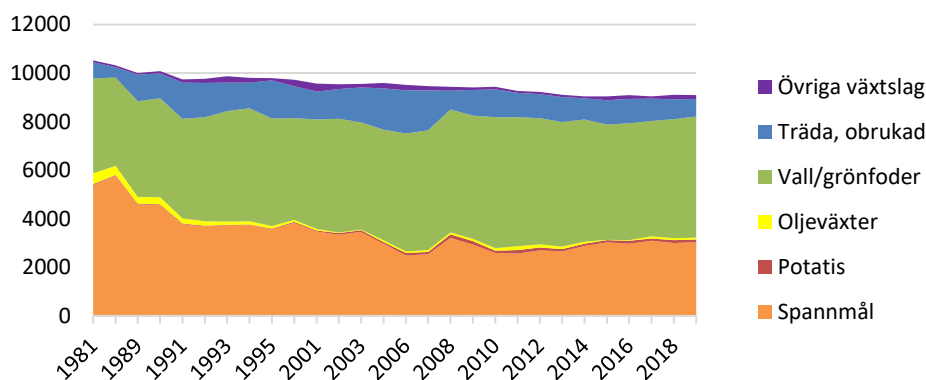
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Tre av förädlingsföretagen är primärproducenter som även förädlar vissa av gårdens produkter. Därutöver finns två mindre slakteri, ett charkuteri, två bageri, ett företag som förädlar frukt och bär och ett nystartat företag som ska framställa oljor.

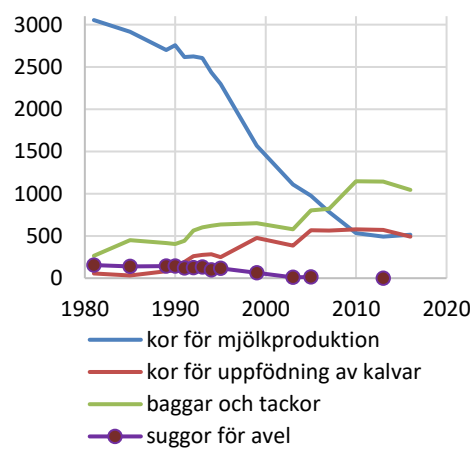
En tredjedel av åkern används till spannmål. Det ger en produktion som är högre än förbrukningen. Det odlas även mer potatis än det lokala behovet. Djurhållningen är främst inriktad på nötkreatur, får och höns. Där täcker produktionen halva behovet. Produktionen av kyckling, frukt och grönsaker är mycket liten i förhållande till konsumtionen.

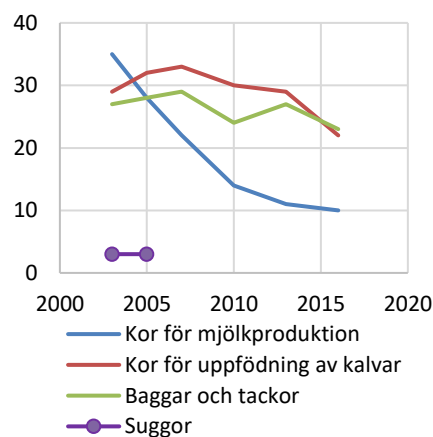
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

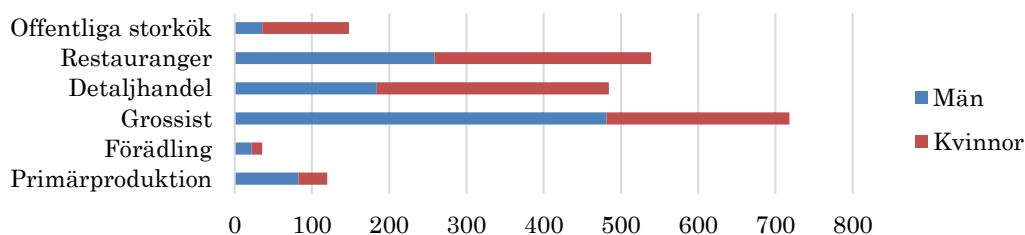
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 till 2016

Borlänge

Borlänge kommun har 6 647 hektar åker och 52 590 invånare. Det innebär 0,13 hektar åker per person vilket är 25 procent lägre än genomsnittet i världen. Drygt 2 000 personer sysselsatta i livsmedelskedjan, nästan hälften är kvinnor. Flest sysselsatta finns i grossistledet. Ica har en av Sveriges största distributionsenheter i Borlänge. Där är över 500 personer sysselsatta. Dagab har också ett lager i Borlänge och Axfood har en snabbgross.

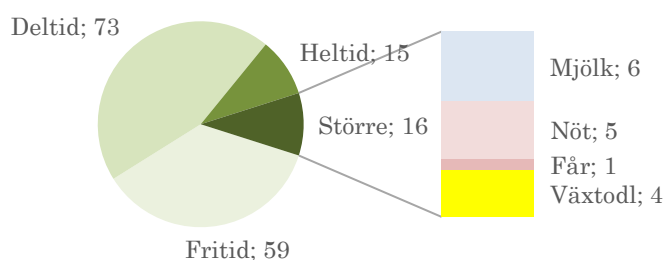

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Den senare delen av livsmedelskedjan består av 41 butiker som säljer livsmedel, 128 restauranger samt några offentliga storkök. Sexton butiker och lika många restauranger har 10 anställda eller mer. Det finns risk att några av dessa är dubbelräknade i statistiken. Fyra butiker saknar verksamhet.

Det finns 17 förädlingsföretag i Borlänge kommun. Det största är Dalviks kvarn AB som har mellan 10 och 19 anställda på sin anläggning i Borlänge. Det är dock till stor del en butik. I övrigt finns det bland annat tre bagerier, tre bryggerier och Slotts Lax AB som odlar och förädlar lax. Odlingen sker i Siljan i Leksands kommun.

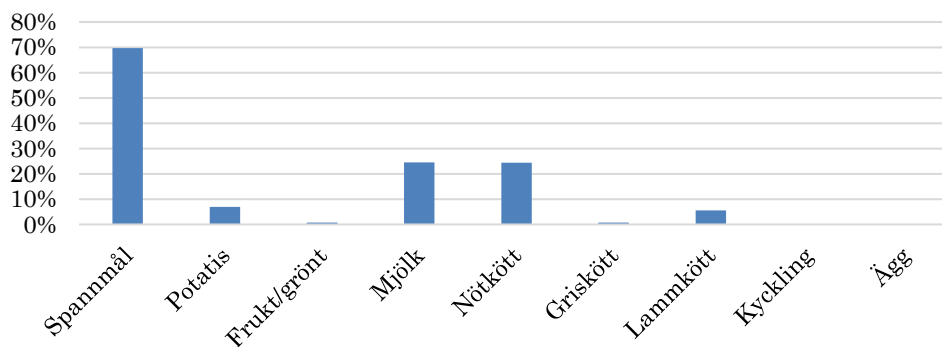
Slutligen finns det 163 jordbruk och fyra med växthus för plantor och prydnadsväxter i Borlänge kommun. De flesta jordbruken är små. Endast 12 jordbruk är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Sex av dessa är inriktade på mjölk.

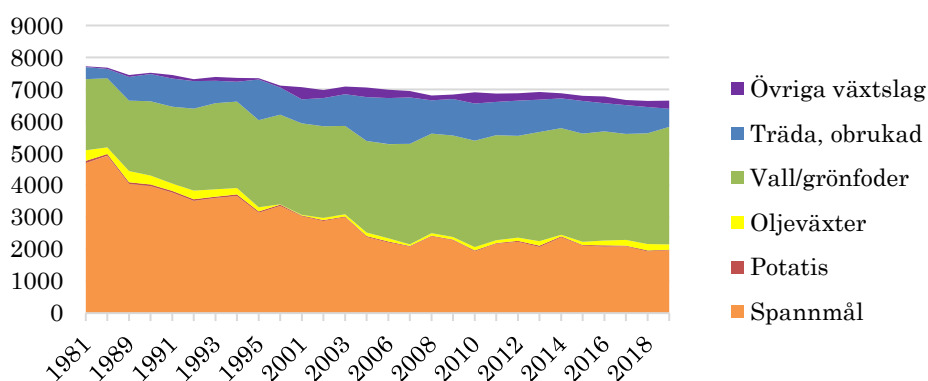
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Nästan en tredjedel av åkermarken används till spannmål. Det ger en volym som täcker 70 procent av förbrukningen. Det odlas även mycket potatis men långt ifrån tillräckligt för att täcka det lokala behovet. Djurhållningen är

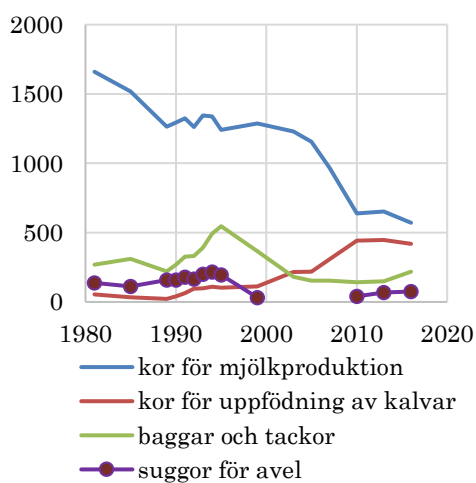
främst inriktad på mjölk och nötkött. Där täcker produktionen en fjärdedel av behovet. Stor folkmängd i förhållande till arealen åker gör att Borlänge kommun är mer beroende av livsmedel utifrån än vad många andra kommuner i Dalarna och i resten av Sverige är.

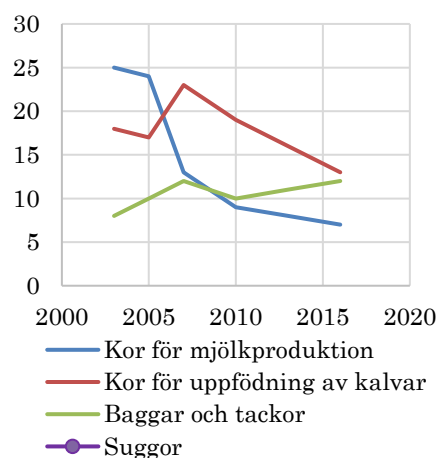
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

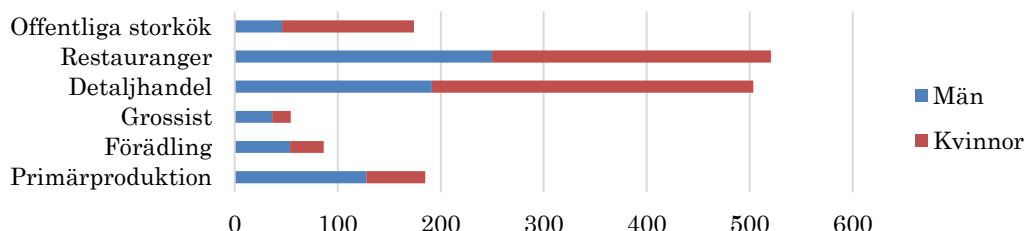
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Falun

Falu kommun har 5 582 hektar åker och 59 400 invånare. Det innebär 0,09 hektar åker per person vilket är hälften av genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 1 500 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 800 är kvinnor. Flest sysselsatta finns i detaljhandeln och på restauranger.

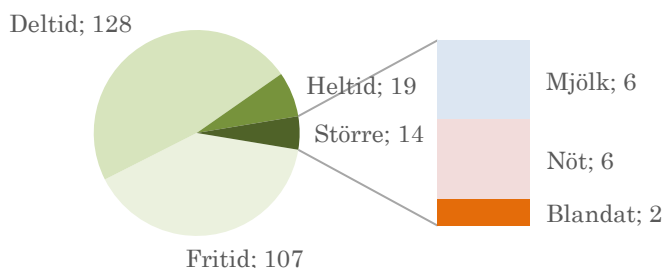

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Sammanlagt finns det 271 företag med råvaruproduktion och 22 förädlingsföretag i Falu kommun. De flesta är enmansföretag eller mikroföretag. Endast två producerande företag har 10 anställda eller mer i kommunen. Det är Melkers Chark AB och Semper AB som har ett knäckebrödsbageri i Falun. Därutöver finns ytterligare tre charkuterier, ett företag med slakt, fyra bagerier, fyra företag som förädlar frukt och bär, ett gårdsmejeri, två företag som tillverkar sockerkonfektyr och ett med annan produktion.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av 21 företag med partihandel, 56 butiker som säljer livsmedel, 144 restauranger samt några offentliga storkök. 17 av butikerna och 19 av restaurangerna har 10 anställda eller mer. Sex företag med partihandel och nio med detaljhandel saknar verksamhet.

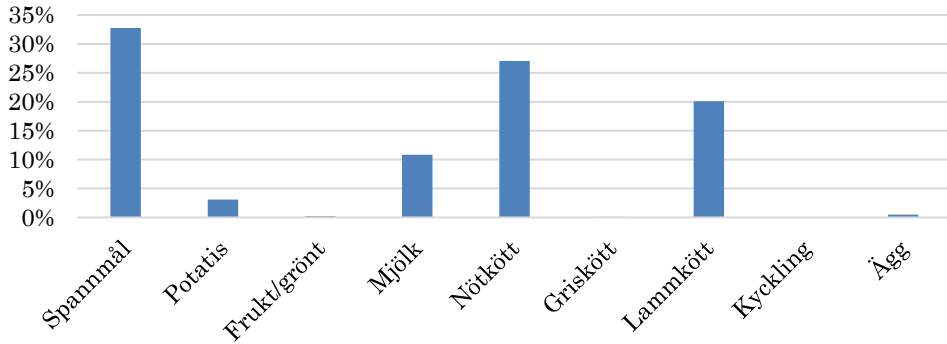
De flesta jordbruken små. Endast 14 är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Sex av dessa är inriktade på mjölk och sex på nötkött.

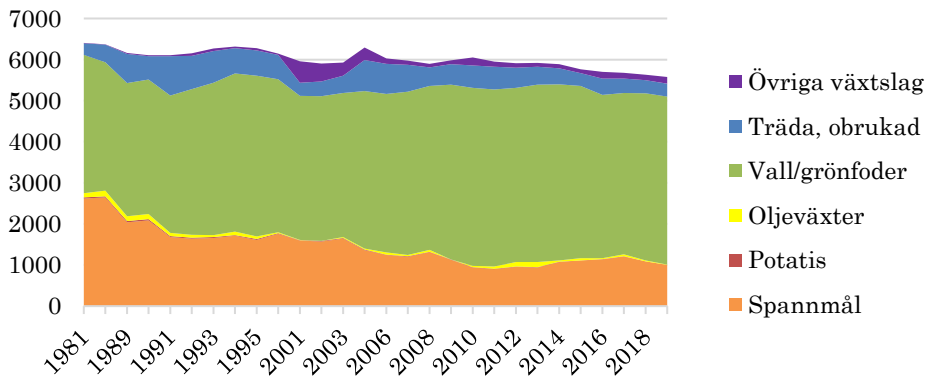
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Den mesta åkermarken används till vall för att producera foder åt nötkreatur och får. En femtedel används till spannmål och livsmedelsgrödor. Primärproduktion är mycket lägre än förbrukningen. Spannmålen ligger högst genom att skörden normalt täcker en tredjedel av förbrukningen. När det

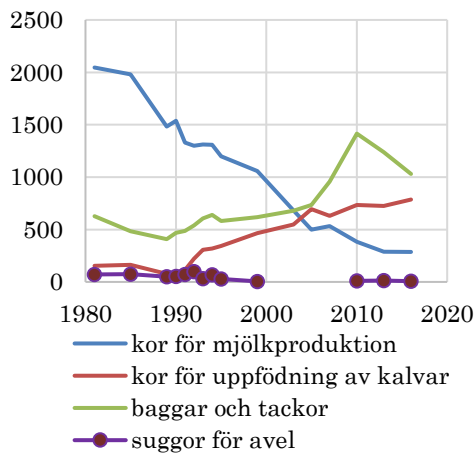
gäller nötkött, lamm och mjölk täcker produktionen 10 till 30 procent av behovet. Produktionen av griskött, kyckling, ägg, frukt och grönsaker är mycket liten i förhållande till konsumtionen. Ändå finns det 20 företag som anger i branschcoden att de odlar trädgårdsväxter i växthus eller på friland.

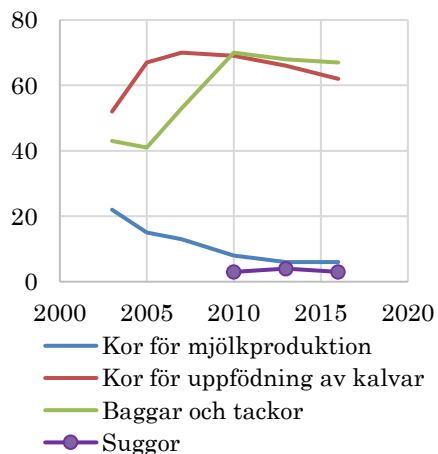
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

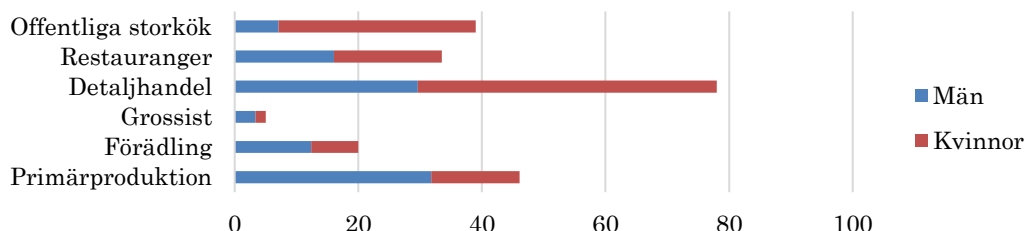
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Gagnef

Gagnefs kommun har 2 485 hektar åker och 10 300 invånare. Det innebär 0,24 hektar åker per person vilket är 30 procent mer än genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 220 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 120 är kvinnor. Flest sysselsatta finns i detaljhandeln.

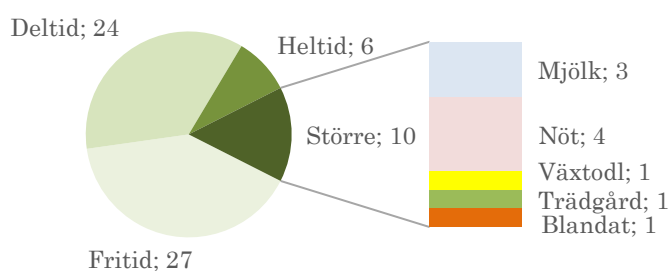

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Sammanlagt finns det 67 företag med råvaruproduktion och åtta förädlingsföretag i Gagnefs kommun. Alla är enmansföretag eller mikroföretag med mindre än 10 anställda. Bland förädlingsföretagen finns fyra bagerier, ett destilleri och en spannmålsmottagning.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av sex små företag med partihandel, tolv butiker som säljer livsmedel, 23 restauranger samt några offentliga storkök. Fyra av butikerna har 10 anställda eller mer men ingen av grossisterna eller restaurangerna har det. Två företag med partihandel och två med detaljhandel verkar inte ha någon aktiv verksamhet.

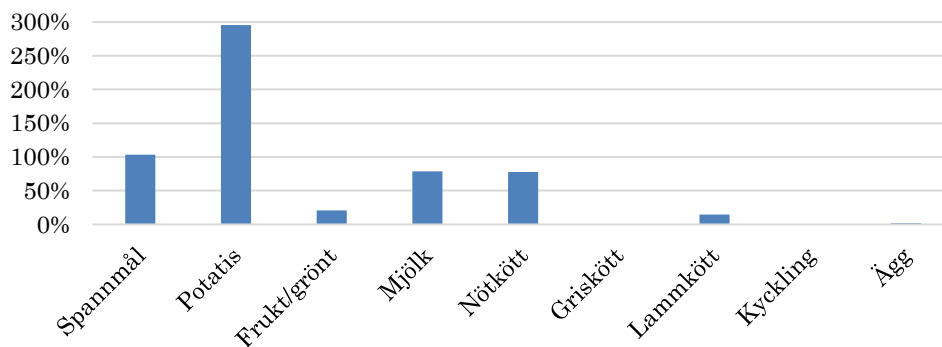
De flesta jordbruken är små. Endast 10 är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Fyra av dessa är inriktade på nötkött och tre på mjölk.

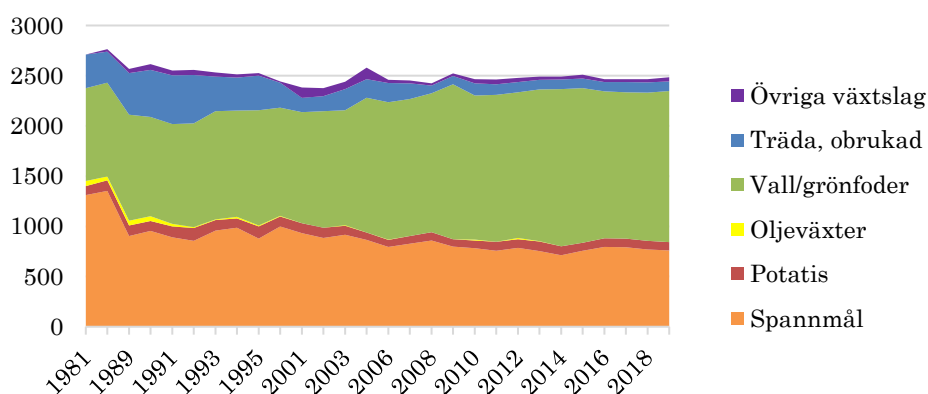
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Potatis är en av de viktigaste grödorna i Gagnefs kommun. Odlingen är tre gånger större än förbrukningen. Trädgårdsväxterna är också viktiga. Wålstedts Gård i Dala-Floda är en stor producent av ekologiska grönsaker. Totalt sett är självförsörjningen låg men för enstaka trädgårdsprodukter som exempelvis morötter och vitkål kan den vara hög. Spannmål odlas på en

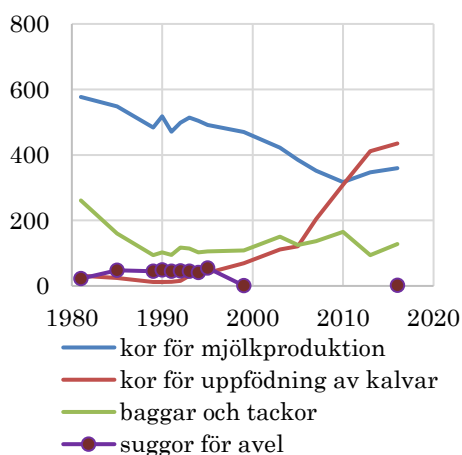
tredjedel av åkermarken. Vid normal skörd är det tillräcklig för att både täcka det lokala behovet för humankonsumtion och för foder. Djurhållningen är främst inriktad på nötkreatur, får och höns. Där täcker produktionen halva behovet. Produktionen av gris, kyckling och ägg är mycket liten.

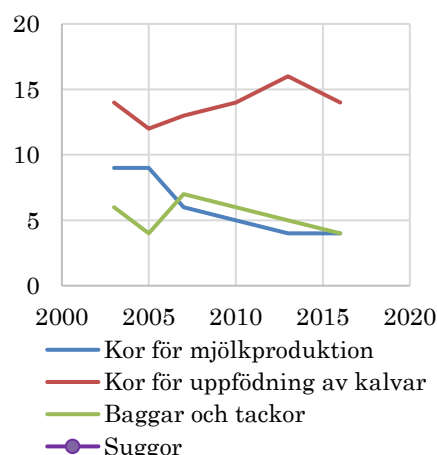
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

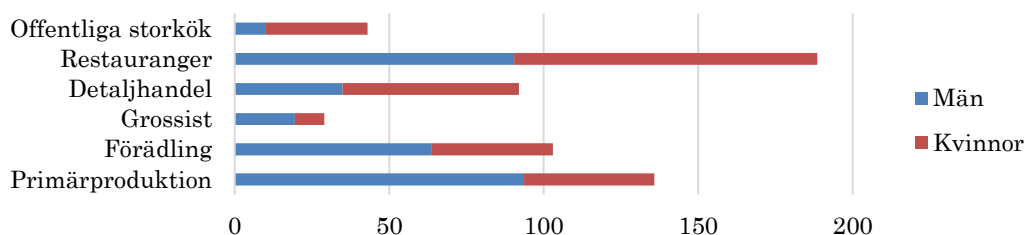
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Hedemora

Hedemora är den kommun i Dalarna som har mest åkermark, 11 035 hektar. Befolkningen uppgår till 15 500 invånare. Det innebär 0,71 hektar åker per person vilket nästan är fyra gånger mer än genomsnittet i världen. Cirka 600 personer är sysselsatta i livsmedelskedjan varav 280 är kvinnor. Flest sysselsatta finns på restaurangerna, därefter i primärproduktion och förädling.

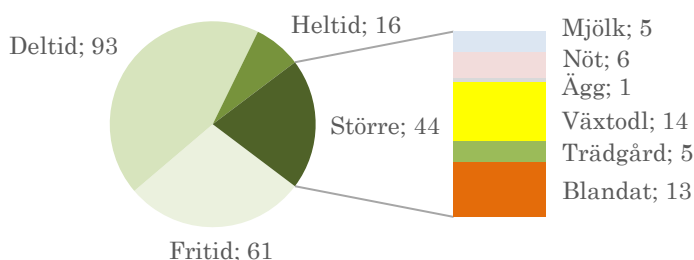

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Sammanlagt finns det 218 företag med råvaruproduktion och 16 förädlingsföretag i Hedemora kommun. De flesta är enmansföretag eller mikroföretag med mindre än 10 anställda. Två producerande företag har mer än 10 anställda. Grådö mejeri är störst med 52 anställda. Därefter kommer Oppigårds bryggeri ab med 20 anställda.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av elva små företag med partihandel, 17 butiker som säljer livsmedel, 40 restauranger samt några offentliga storkök. Ett av grossistföretagen, fyra butiker och fem restauranger har 10 anställda eller mer. Två företag med partihandel och två med detaljhandel verkar inte ha någon aktiv verksamhet.

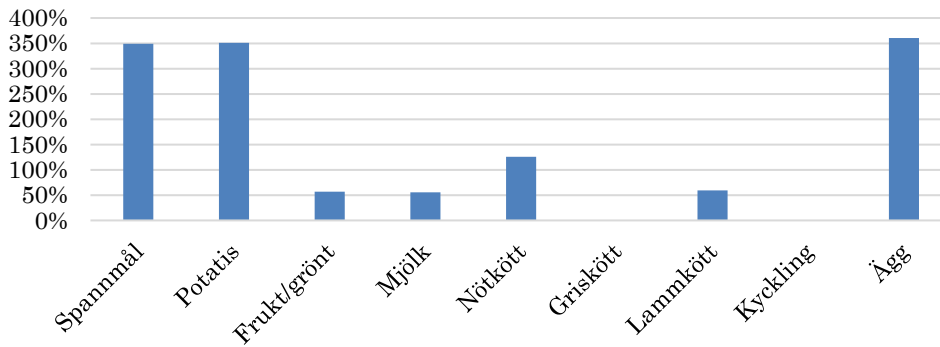
I Hedemora kommun finns förhållandevis många större jordbruk. 44 är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Fjorton av dessa är inriktade på jordbruksväxter, fem på trädgårdsgrödor, sex på nötkött och fem på mjölk.

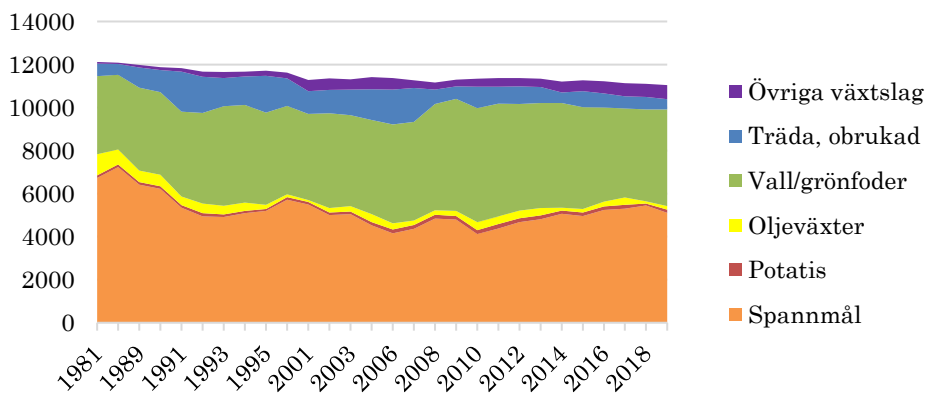
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Mer än halva arealen åker används till spannmål, oljeväxter, potatis, trädgårdsväxter och olika växter för humankonsumtion. Produktionen av

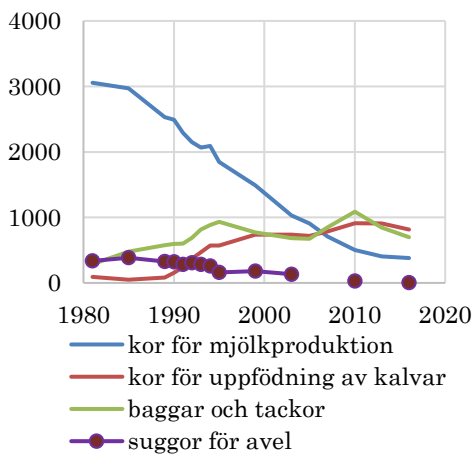
spannmål, potatis och ägg är tre till fyra gånger så stor som förbrukningen. Trädgårdsväxterna ligger också högt. En självförsörjningsgrad på över 50 procent totalt sett indikerar stora utflöden av många trädgårdsprodukter. Förutom hönsen är djurhållningen inriktad på nötkreatur och får.

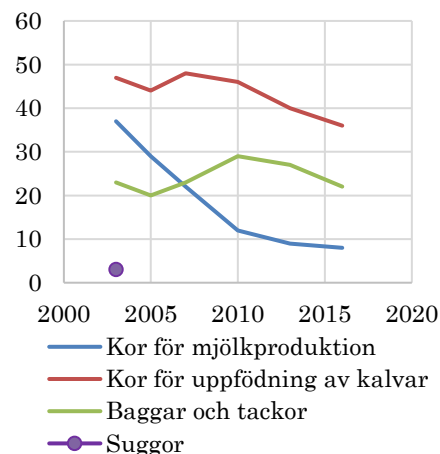
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

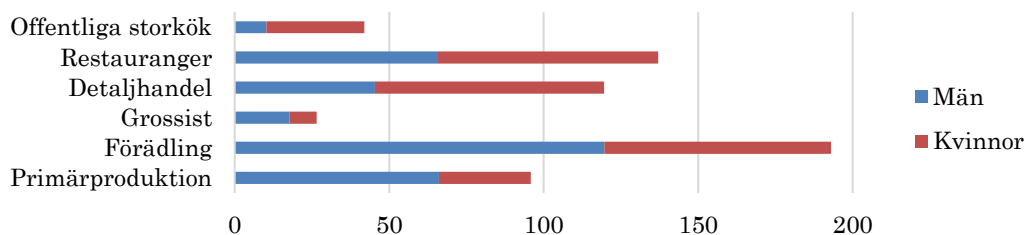
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Leksand

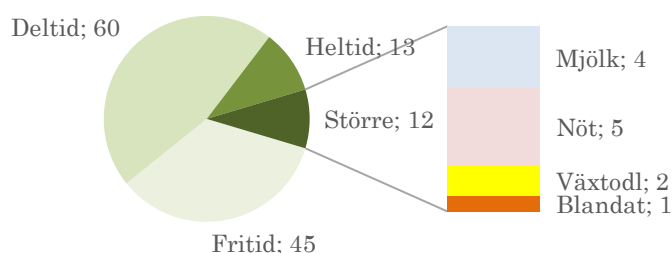
Leksands kommun har 3 283 hektar åker och 15 800 invånare. Det innebär 0,21 hektar åker per person vilket är strax över genomsnittet i världen. Drygt 600 personer sysselsatta i livsmedelskedjan, nästan hälften är kvinnor. Flest sysselsatta finns i förädlingsindustrin. Leksands knäckebröd är störst med 155 anställda. Därutöver finns ytterligare fem bagerier, två gårdsmejerier, en gårdschark, ett bryggeri, ett företag som förädlar frukt och grönt, ett företag som tillverkar chokladkonfektyr och ett som förädlar fisk.

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Den senare delen av livsmedelskedjan består av 13 företag med partihandel, 21 butiker som säljer livsmedel, 45 restauranger samt sex offentliga storkök. Ett av företagen med partihandel, Scandinavian Trading i Leksand AB, har 10 anställda eller mer. Det har även fyra av butikerna och fyra av restaurangerna. De övriga är små. Fem av partihandlarna och tre av butikerna har ingen verksamhet alls.

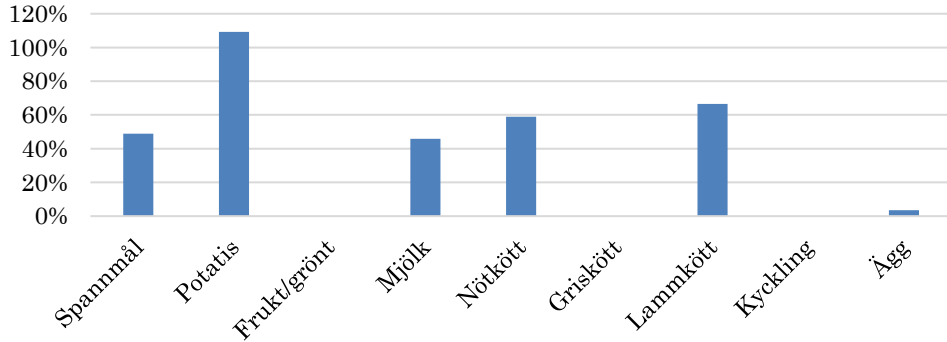
Slutligen finns det 130 registrerade jordbruk och fyra företag med växthus i Leksands kommun. De flesta jordbruken små. Endast 12 jordbruk är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Fyra av dessa är inriktade på mjölk och fem på nötkött.

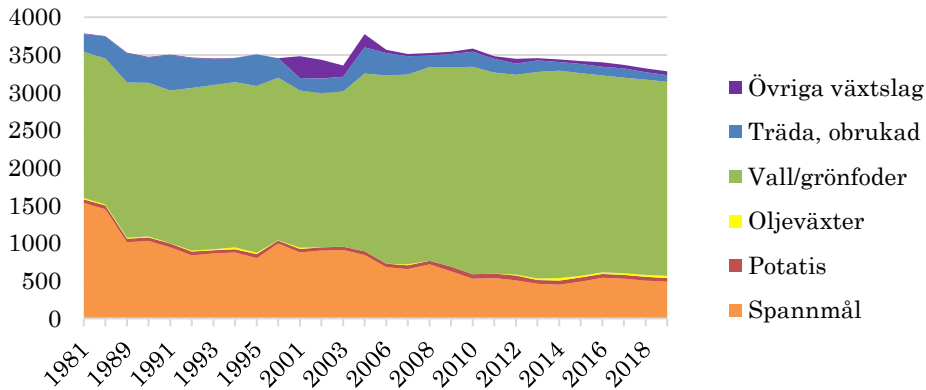
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Den mesta åkermarken används till vall för att producera foder åt nötkreatur och får. En femtedel används till spannmål och livsmedelsgrödor. Generellt är primärproduktion lägre än förbrukningen. Potatisen är enda undantaget med en självförsörjning på 110 procent vid normal skörd. Skörden av spannmål täcker halva förbrukningen. När det gäller nötkött, lamm och

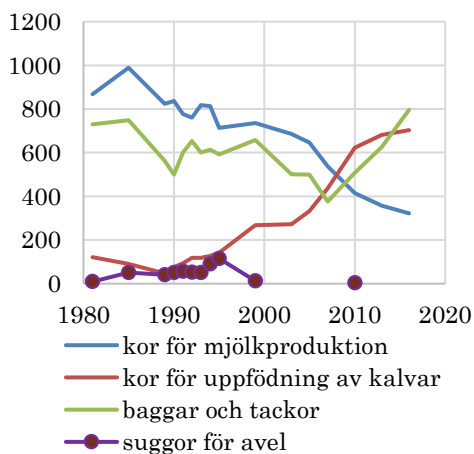
mjölk täcker produktionen 50 till 70 procent av behovet. Produktionen av griskött, kyckling, ägg, frukt och grönsaker är mycket liten i förhållande till konsumtionen. Två av växthusen är inriktade på prydnadsväxter.

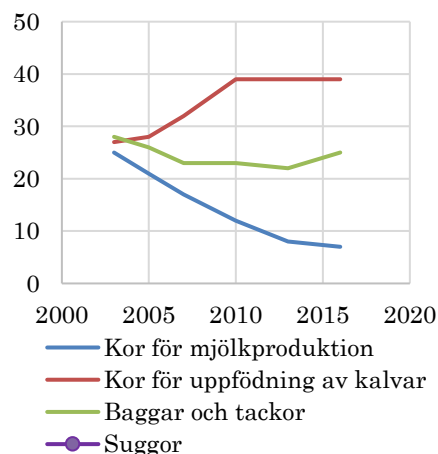
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

Antal djur 1981 – 2016

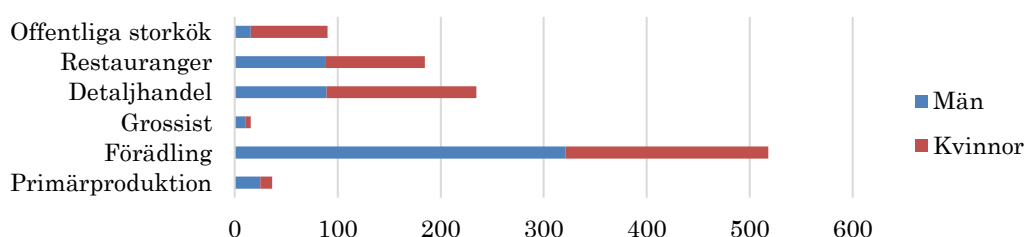

Antal företag med djur 2003 – 2016

Ludvika

Ludvika kommun har enbart 748 hektar åker men 26 898 invånare. Det innebär 0,03 hektar åker per person vilket är en sjättedel av genomsnittet i världen. Förutsättningarna för att Ludvika kommun ska kunna vara självförsörjande på livsmedelsråvaror är därmed mycket låg. Ändå arbetar omkring 1 100 personer i livsmedelskedjan, hälften är kvinnor.

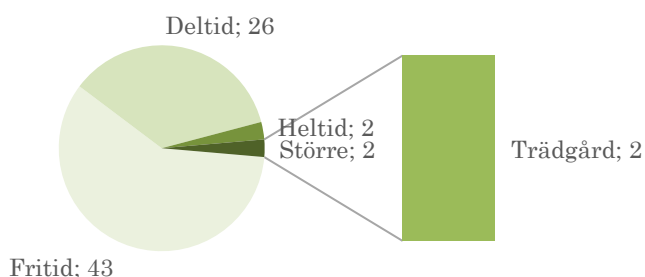
Absolut flest sysselsatta finns i förädlingsindustrin som domineras helt av Spendrups bryggeri med 500 anställda i Ludvika. Grangärde Musteri AB är näst störst med 10 anställda. Därutöver finns fem bagerier, två företag med kött och chark, ett företag som tillverkar chokladkonfektyr och ett som framställer foder.

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Den senare delen av livsmedelskedjan består av sju företag med partihandel, 30 butiker som säljer livsmedel, 62 restauranger samt några offentliga storkök. Nio butiker och sju restauranger har 10 anställda eller mer. De övriga är små liksom företagen med partihandel. Fem av butikerna verkar inte ha någon aktiv verksamhet idag.

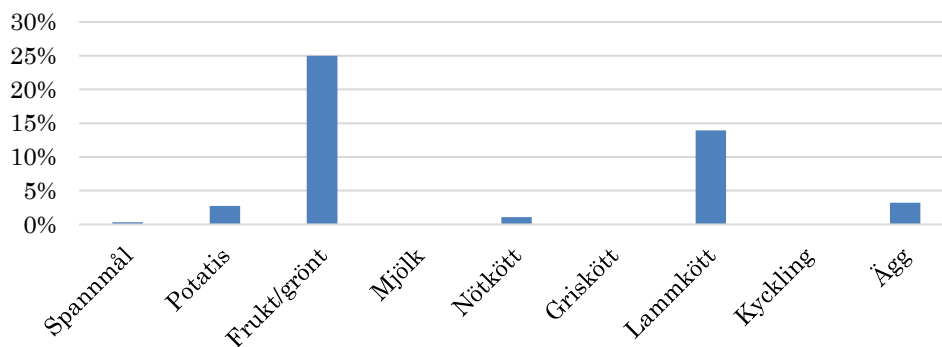
Råvaruproduktion bedrivs av 73 jordbruk, två företag med växthus och tre fiskodlingar. De flesta jordbruken är små. Endast två jordbruk är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Båda är inriktade på trädgårdsodling. Två fiskodlingar har också anställd personal.

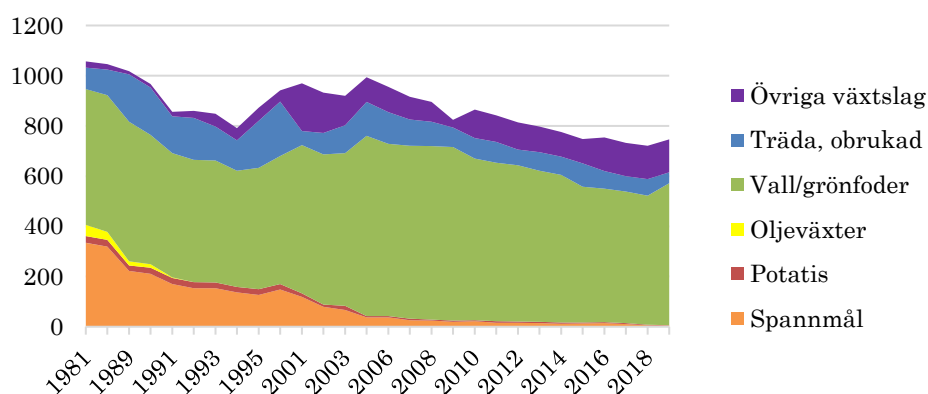
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Åkermarken används i hög grad till frilandsodlingar av bär och köksväxter. I övrigt är det mest vall för att producera foder åt nötkreatur och får. Generellt är primärproduktion är lägre än förbrukningen. Trädgårdsodlingarna ligger

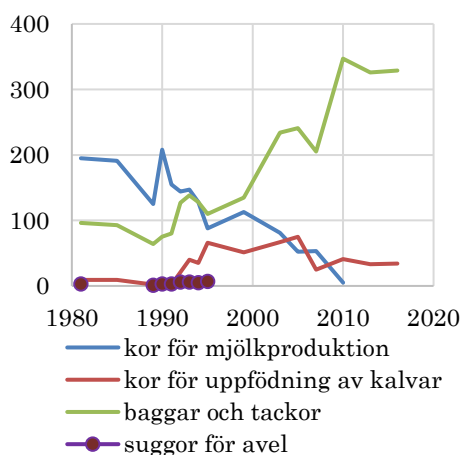
högst med en beräknad självförsörjning 25 procent. Data är dock mycket osäkra och det är stora skillnader för enskilda produkter. Svarta vinbär är en stor produkt och Grangärde Musteri har en av de största ekologiska odlingarna i Europa. Produktionen av svarta vinbär är långt över det lokala behovet.

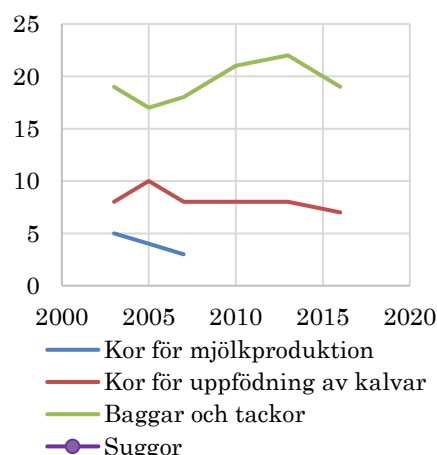
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

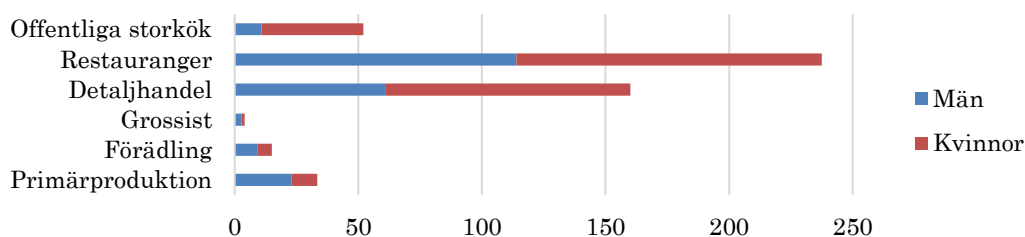
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Malung-Sälen

Malung-Sälens kommun har en relativt liten livsmedelsproduktion i förhållande till befolkningen. Kommunen har 1 041 hektar åker och 10 138 invånare. Det innebär 0,1 hektar åker per person vilket är hälften av genomsnittet i världen. Livsmedelskedjan domineras istället av restaurangerna. Uppskattningsvis är 500 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 240 på restaurangerna och 160 i livsmedelsbutikerna. Drygt hälften av de som arbetar i livsmedelskedjan är kvinnor.

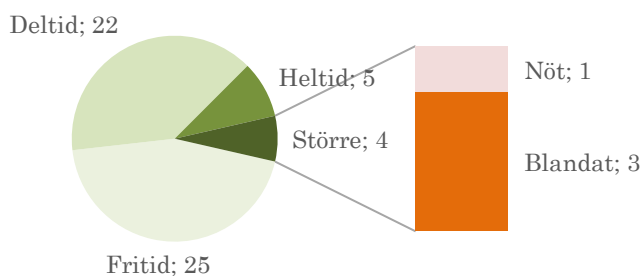

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Restaurangbranschen består av 59 företag varav nio har 10 anställda eller mer. I övrigt består den senare delen av livsmedelskedjan av 24 butiker som säljer livsmedel, sex företag med partihandel och några offentliga storkök. Åtta av butikerna har 10 anställda eller mer. Fyra företag med partihandel och två med detaljhandel verkar inte ha någon aktiv verksamhet.

Det finns sex förädlingsföretag. Charkuteriet Karelius & co aktiebolag är störst med 6 anställda. Därutöver finns fyra bagerier och ett bryggeri.

Slutligen finns det 56 jordbruksföretag i kommunen. De flesta är små. Endast fyra är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. En är inriktade på nötkött och tre har blandad produktion.

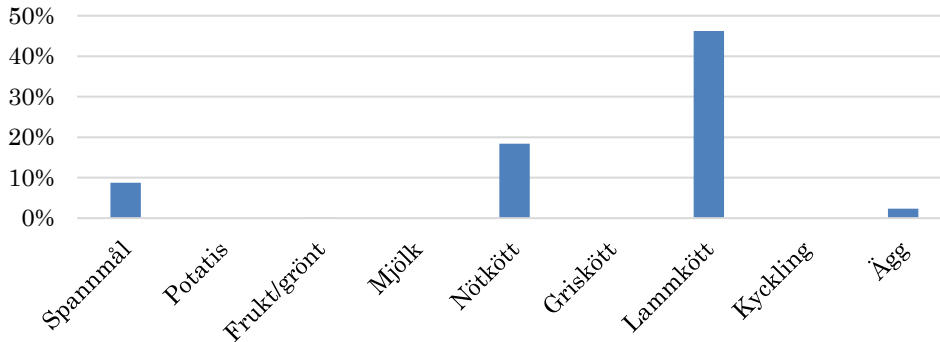

Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

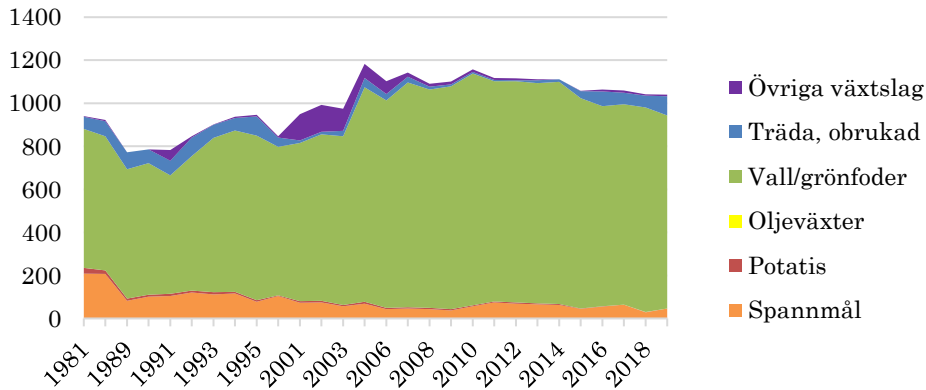
Den mesta åkermarken används till vall för att producera foder åt nötkreatur och får. Djurhållningen består främst av dikor med kalvar och får.

Självförsörjningsgraden på livsmedelsråvaror är låg. Det är dock inte så konstigt med tanke på att tillgången på åkermark är liten i förhållande till

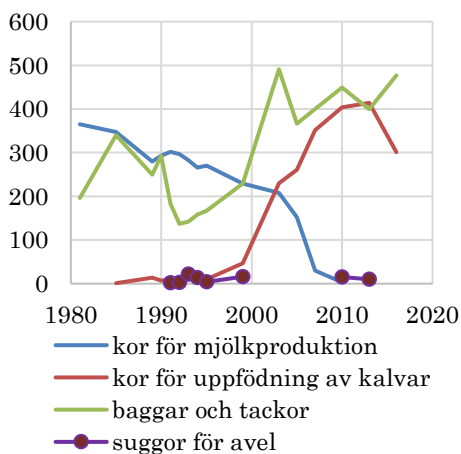
befolkningen. Lammköttet ligger högst. Där motsvarar den lokala produktionen nästan halva konsumtionen. Därefter kommer nötkött och spannmål med en självförsörjningsgrad på tio till tjugo procent.

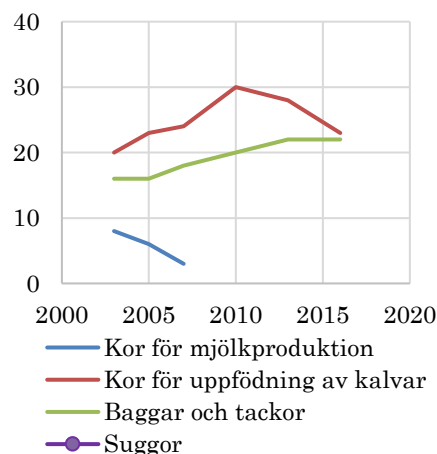
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

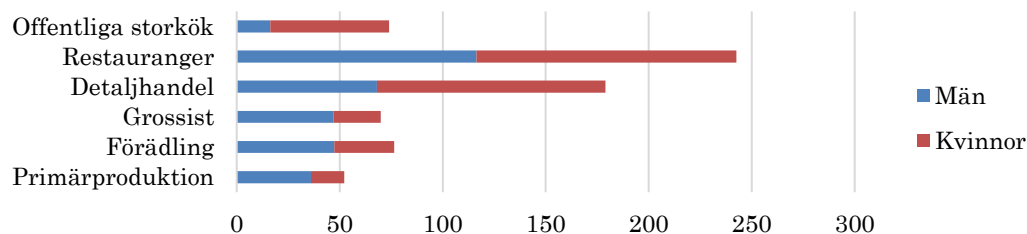
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Mora

Mora kommun har 1 766 hektar åker och 20 500 invånare. Det innebär 0,09 hektar åker per person vilket är hälften av genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 700 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 360 är kvinnor. Flest sysselsatta finns på restauranger och i detaljhandeln.

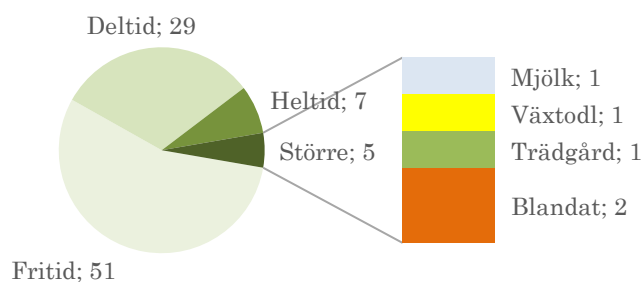

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Siljan Chark är det största av förädlingsföretagen i Mora kommun. De har haft ett 50-tal personer sysselsatta i sin charkfabrik i Mora. Eftersom företaget drivs i ny regi är det lite osäkert hur det blir framöver. Därefter kommer Mora Salt o Rökning AB och Mora bryggeri som båda har sex personer anställda. Det finns dessutom ett företag som förädlar potatis, ett som tillverkar choklad konfektyr, ett annat bryggeri och ett företag som tillverkar mineralvatten i kommunen.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av åtta företag med partihandel, 20 butiker som säljer livsmedel, 62 restauranger samt några offentliga storkök. Sex av butikerna och åtta av restaurangerna har minst 10 anställda. En av partihandlarna och tre av butikerna har dock ingen aktiv verksamhet.

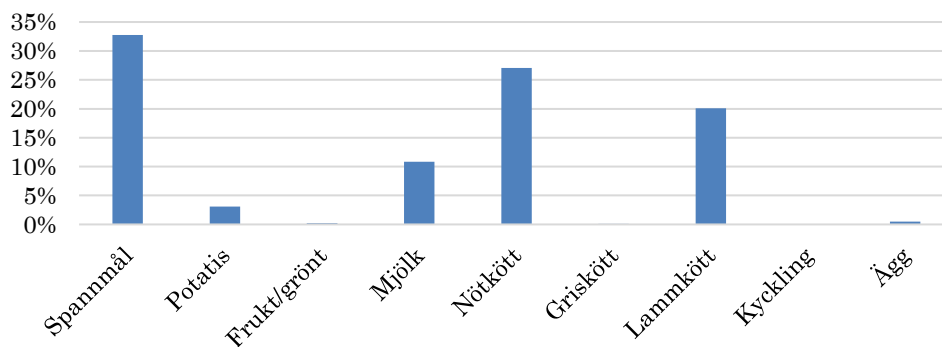
Det finns också företag med råvaruproduktion, 92 jordbruksföretag och en fiskodling. De flesta jordbruken är små. Endast fem är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Ett av dessa är inriktat på mjölk, ett på jordbruksväxter och ett på trädgårdsväxter.

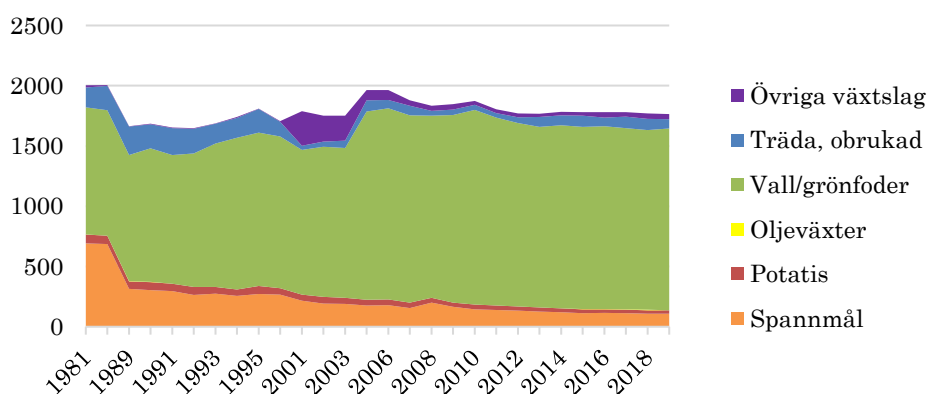
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Mora kommun hade en omfattande odling av spannmål på 80-talet men nu används den mesta åkermarken till vall för att producera foder åt nötkreatur och får. Det odlas också en hel del potatis. Primärproduktion är mycket lägre

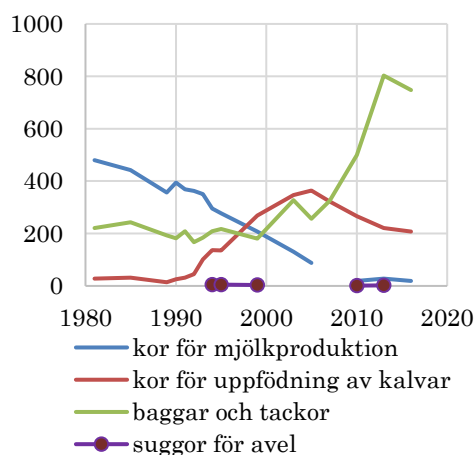
än förbrukningen. Det är dock inte så konstigt med tanke på att tillgången på åkermark är liten i förhållande till befolkningen. Högst självförsörjningsgrad har spannmålen. Skörden täcker normalt en tredjedel av förbrukningen. För nötkött, lamm och mjölk täcker produktionen 10 till 30 procent av behovet.

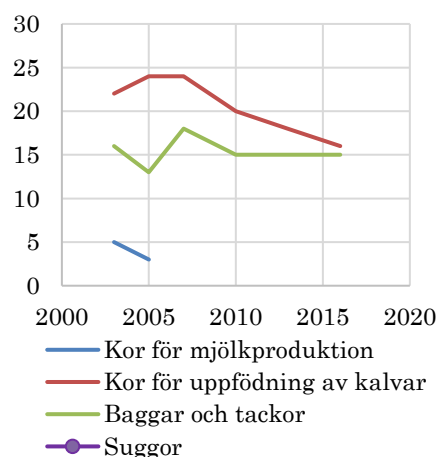
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

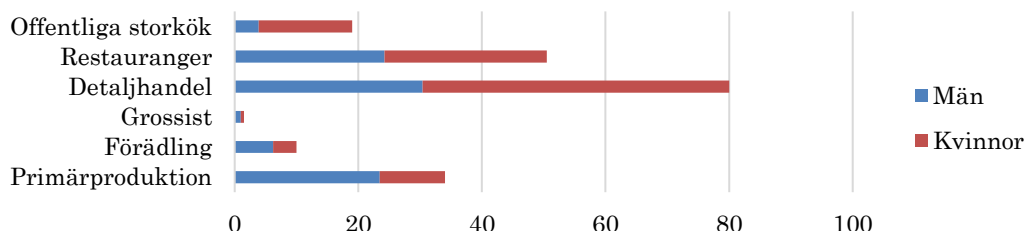
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Orsa

Orsa kommun har 1 040 hektar åker och 6 900 invånare. Det innebär 0,15 hektar åker per person vilket är mindre än genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 200 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav hälften är kvinnor. Flest sysselsatta finns på restauranger och i detaljhandeln.

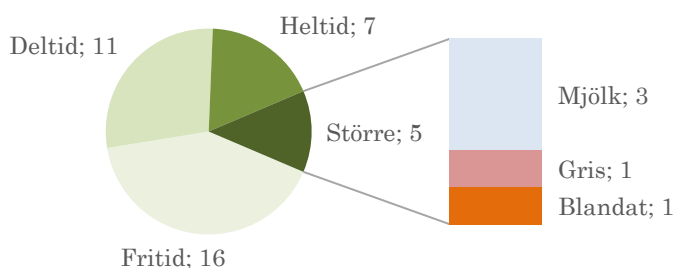

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Restaurangbranschen består av 20 företag men bara ett av dessa är stor nog att ha 10 anställda eller mer. I övrigt består den senare delen av livsmedelskedjan av 11 butiker som säljer livsmedel, tre företag med partihandel och några offentliga storkök. Tre av butikerna har 10 anställda eller mer. Två av de registrerade butikerna verkar inte ha någon aktiv verksamhet.

Det finns sex förädlingsföretag i Orsa kommun. Tebrito AB är ett företag som siktar in sig på att i framtiden kunna producera insektsprotein som livsmedel. Mjölmasken som används odlas på kli eller på maltrester från ölindustrin. Lyckas satsningen kan det bli stort i framtiden. Placeringen i Dalarna är också bra med tanke på god tillgång på restprodukter från bryggeriindustrin. Bland de övriga förädlingsföretagen finns två bagerier, två företag som förädlar frukt och bär, ett gårdsmejeri och ett som gör koryv.

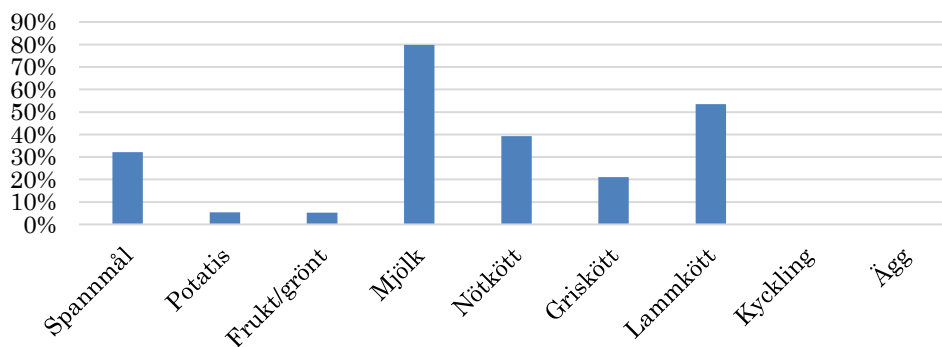
Slutligen finns det 39 registrerade jordbruksföretag i kommunen. De flesta är små. Endast fem är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen. Tre av dessa är inriktade på mjölk och ett på grisproduktion.

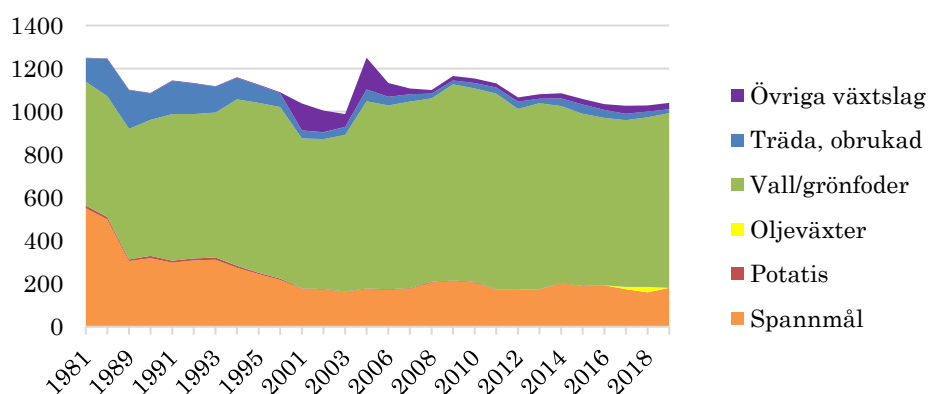
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Primärproduktion är mycket lägre än förbrukningen i Orsa kommun. Det är dock inte så konstigt med tanke på att tillgången på åkermark är liten i

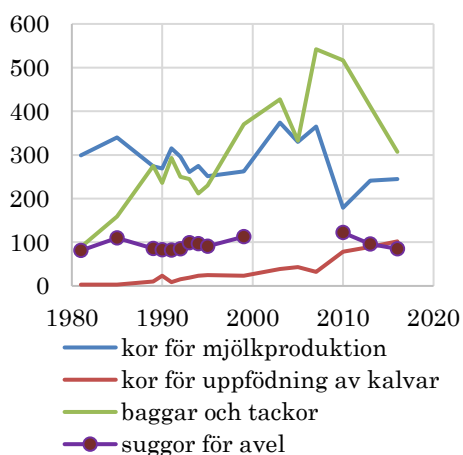
förhållande till befolkningen. Åkermarken används främst till vall för att producera foder åt nötkreatur och får. Högst självförsörjningsgrad har mjölken där produktionen täcker 80 procent av förbrukningen. För nötkött, lamm, gris och spannmål täcker produktionen 20 till 50 procent av behovet.

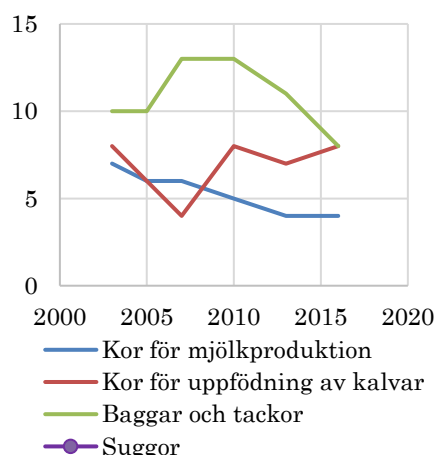
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

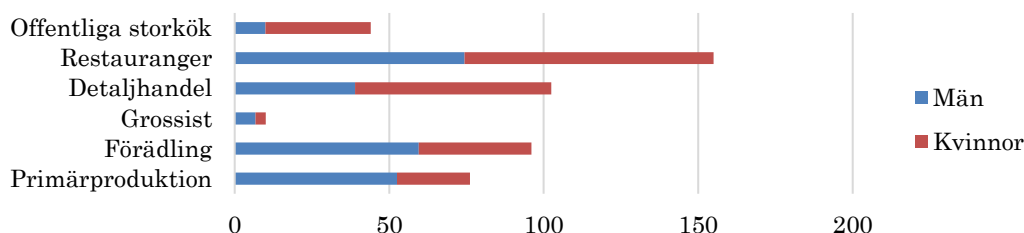
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Rättvik

Rättviks kommun har 2 332 hektar åker och 11 000 invånare. Det innebär 0,21 hektar åker per person vilket är strax över genomsnittet i världen. I Rättvik finns dessutom Stierhööksgymnasiet som är en viktig aktör för kompetensförsörjningen inom de agrara näringarna i hela länet. Uppskattningsvis är 500 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav hälften är kvinnor. Flest sysselsatta finns på restauranger och i detaljhandeln.

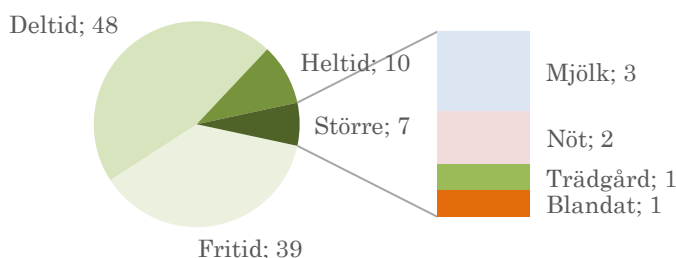

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Siljan Chark är det största av förädlingsföretagen i Rättviks kommun. De har haft ett 50-tal personer sysselsatta på sitt slakteri i Rättvik. Eftersom företaget drivs i ny regi är det lite osäkert hur det blir framöver. Därutöver finns det ytterligare fem företag inom slakt och chark, fem småskaliga mejerier, ett musteri, ett bryggeri och två företag som tillverkar chokladkonfektyr.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av sju företag med partihandel, 18 butiker som säljer livsmedel, 53 restauranger samt några offentliga storkök. Fyra av butikerna och sex av restaurangerna har minst 10 anställda. Ett företag med partihandel och tre med detaljhandel har ingen verksamhet.

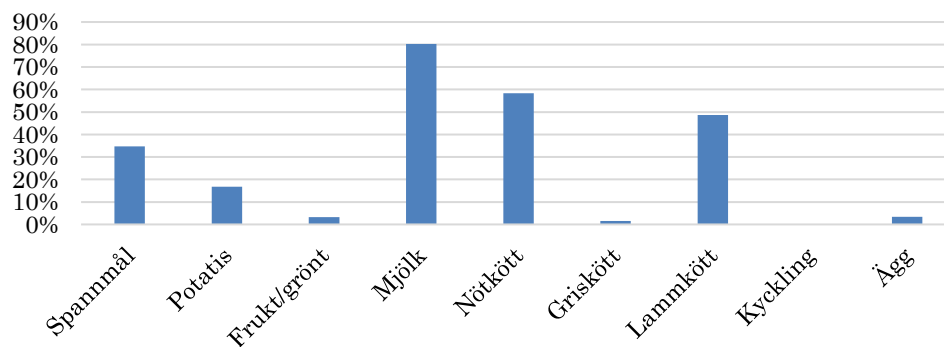
Det finns också 104 jordbruksföretag och sex företag med växthus i Rättviks kommun. Fyra av växthusen är dock inriktade på prydnadsväxter. De flesta jordbruken är små. Endast sju är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen.

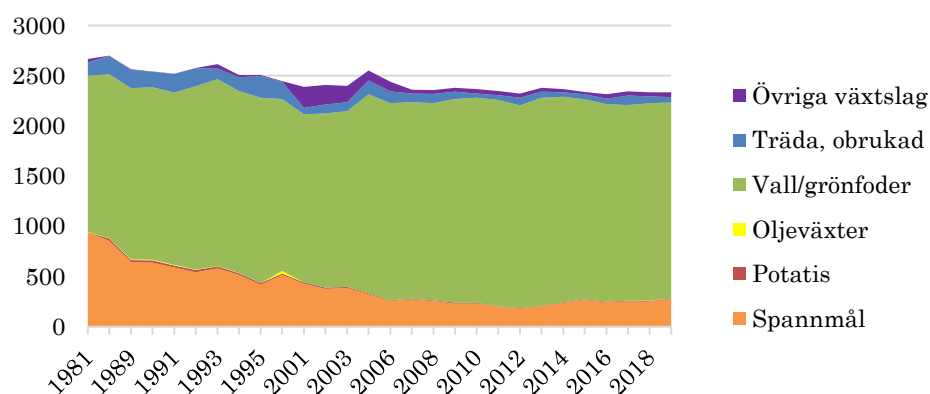
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Rättviks kommun hade en omfattande odling av spannmål på 80-talet men nu används bara 10 procent av åkermarken till spannmål. Den mesta arealen används till vall för att producera foder åt nötkreatur och får. Totalt sett är

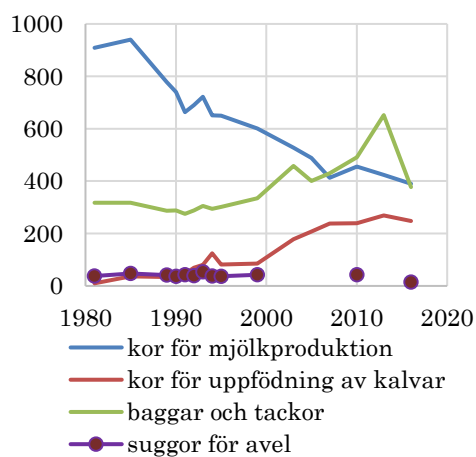
primärproduktion är klart lägre än förbrukningen. Högst självförsörjningsgrad har mjölken där produktionen täcker 80 procent av förbrukningen. För nötkött och lamm täcker produktionen 60 respektive 50 procent av behovet. Skörden av spannmål täcker normalt en tredjedel av förbrukningen.

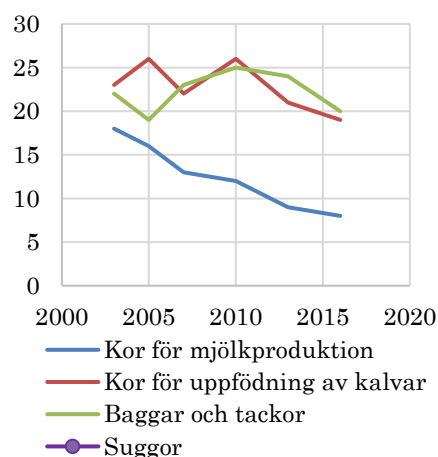
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

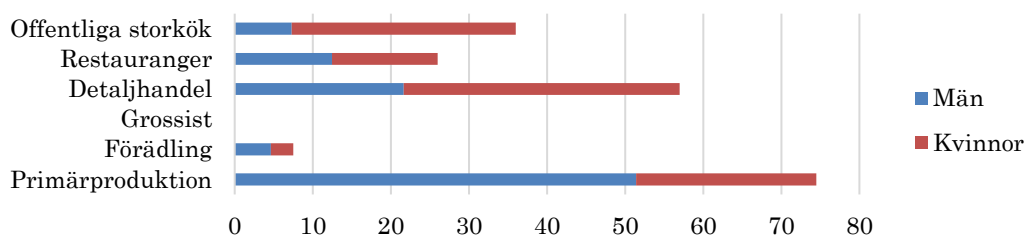
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Smedjebacken

Smedjebackens kommun har 2 166 hektar åker och 10 900 invånare. Det innebär 0,20 hektar åker per person vilket är strax över genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 200 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav hälften är kvinnor. Flest sysselsatta finns i primärproduktionen. Därefter kommer detaljhandeln och de offentliga köken.

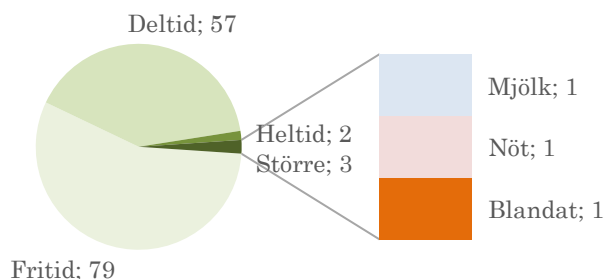

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Sammanlagt finns det 141 företag med råvaruproduktion och sex förädlingsföretag i Smedjebackens kommun. Samtliga är enmansföretag eller mikroföretag med mindre än 10 anställda. Åkes Slakt & Styckning AB är störst med fyra anställda. I Söderbärke har under flera år arrangerats en av landets mest uppskattade ölfestivaler som betytt mycket för framväxten av nya småbryggerier i Sverige. I Smedjebackens kommun finns idag två mindre bryggerier varav ett just i Söderbärke.

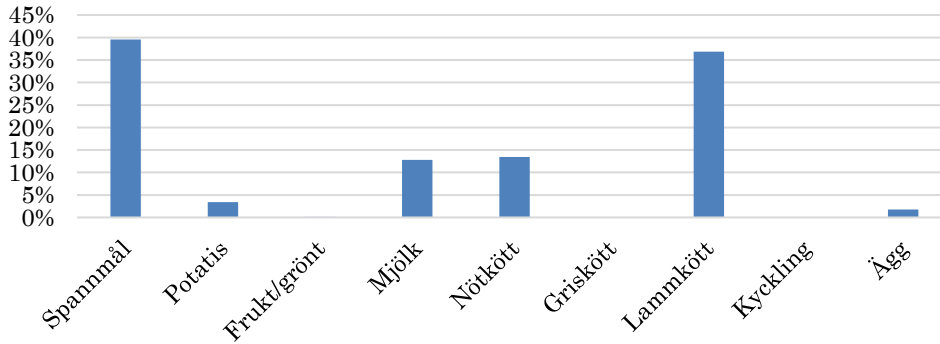
Den senare delen av livsmedelskedjan består av sex butiker som säljer livsmedel, 18 restauranger samt några offentliga storkök. Inget företag anger att de sysslar med partihandel av livsmedel i sin branschkod. Tre av butikerna 10 anställda eller mer men ingen av restaurangerna.

De flesta jordbruksföretagen är små, åtminstone den del av verksamheten som avser jordbruksproduktion. Drygt hälften av jordbruken klassas som fritidsjordbruk vilket innebär att det har ett beräknat arbetsbehov på högst 400 timmar per år i jordbruksproduktionen. Endast tre jordbruksföretag är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen.

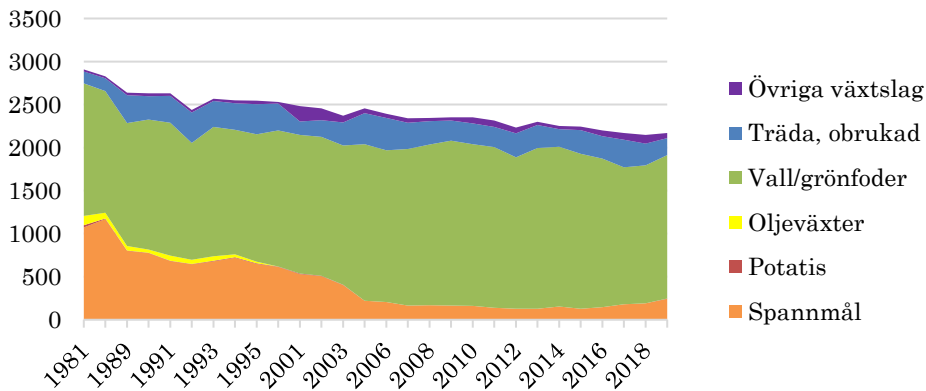

Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

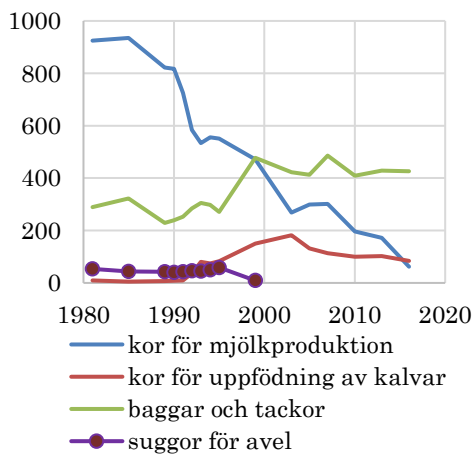
Smedjebackens kommun hade många mjölkkor och en omfattande odling av spannmål på 80-talet. Nu används huvuddelen av åkermarken till vall för att producera foder åt nötkreatur och får för köttproduktion. Självförsörjningsgraden är låg. Högst självförsörjningsgrad har spannmål och lammkött.

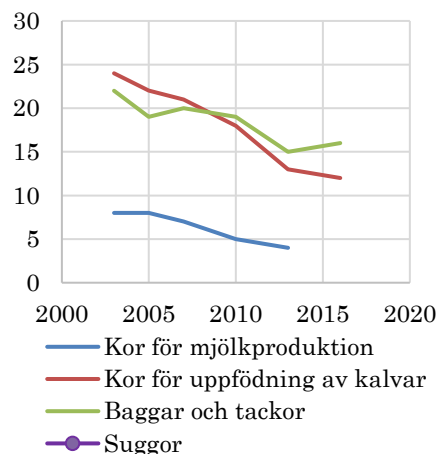
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

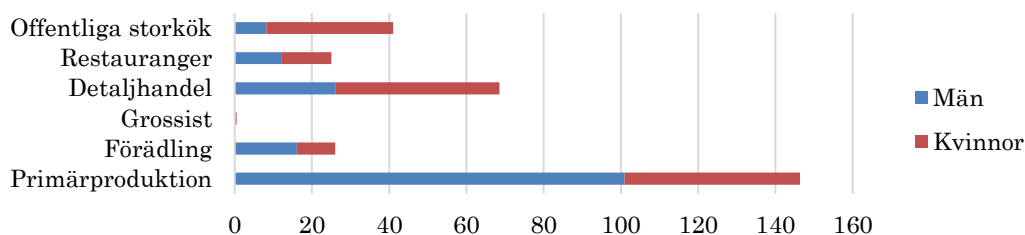
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Säter

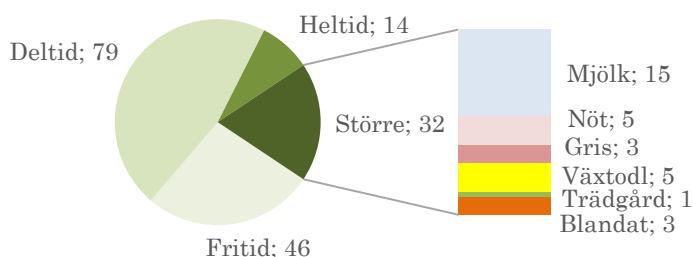
Säter är den kommun i Dalarna som har mest åkermark i förhållande till befolkningen. 8 266 hektar åker och en befolkning på 11 100 invånare innebär 0,75 hektar åker per person. Det är fyra gånger mer än genomsnittet i världen. Produktionen är långt över det lokala behovet för många produkter. Uppskattningsvis är 300 personer sysselsatta i livsmedelskedjan, knappt hälften är kvinnor. Absolut flest sysselsatta finns i primärproduktionen.

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Det finns 171 jordbruksföretag, fyra företag med växthus och tolv förädlingsföretag i Sätters kommun. De flesta är enmansföretag eller mikroföretag med mindre än 10 anställda. Det är bara Gustafs Chark AB som kommer över gränsen på 10 anställda och klassas som ett mindre företag. Kulinariet i Stora Skedvi är ett centrum för lokal mat som utöver saluhallen huserar Skedvi Bröd, ett mejeri, en restaurang och en saluhall. Verksamheten drivs i olika bolag men här sysselsätts ett tjugotal personer.

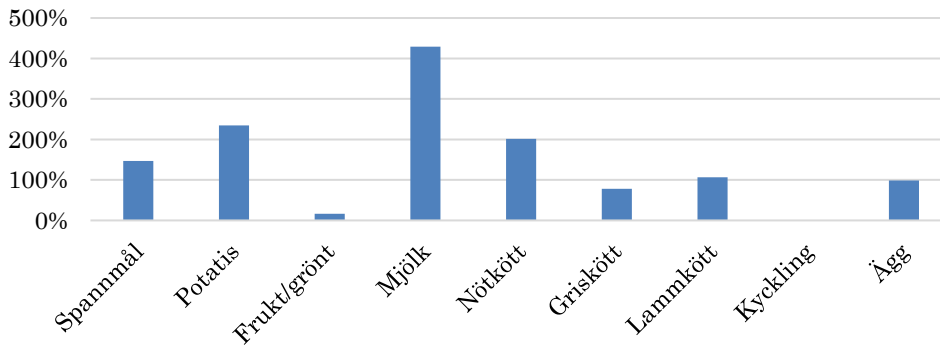
Den senare delen av livsmedelskedjan består av ett litet företag med partihandel, 15 butiker som säljer livsmedel, 15 restauranger och några offentliga storkök. Fyra butiker och en restaurang har 10 anställda eller mer. En av butikerna har inte någon verksamhet. Jordbruksföretagen är förhållandevis stora. 32 är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruket.

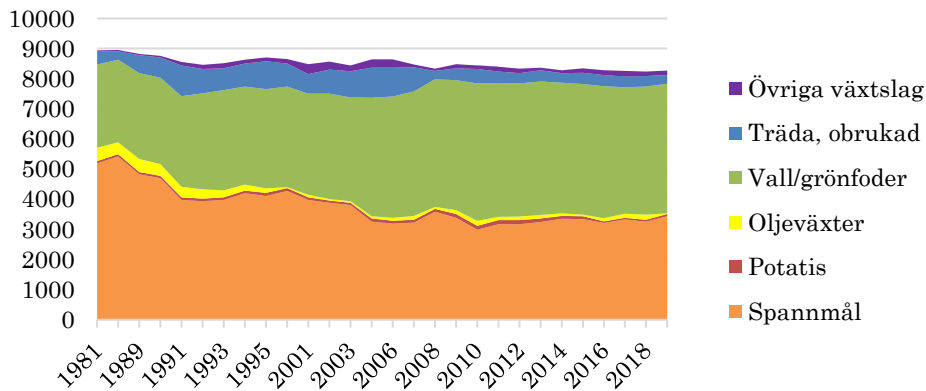
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Sätters kommun har ett mångsidigt jordbruk. Nästan halva arealen åker används till spannmål, potatis, trädgårdsväxter och olika växter för human konsumtion. Ändå är det mjölken som utmärker sig mest. Produktionen av mjölk har ökat över tiden och är nu fyra gånger så stor som förbrukningen.

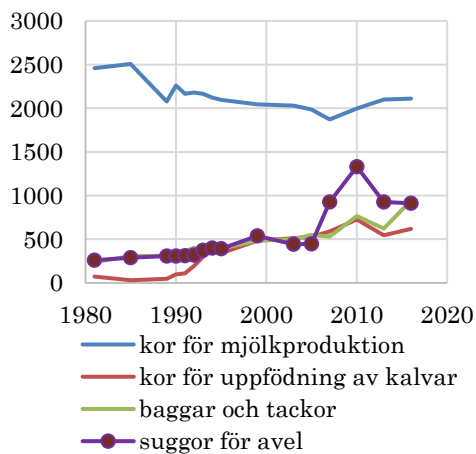
Produktionen av potatis och nötkött är den dubbla mot förbrukningen. Kommunen är också självförsörjande på lammkött och ägg. Dessutom odlas mer spannmål än vad som förbrukas. Till skillnad från många andra kommuner är animalieproduktionen inte beroende av inköpt fodersäd.

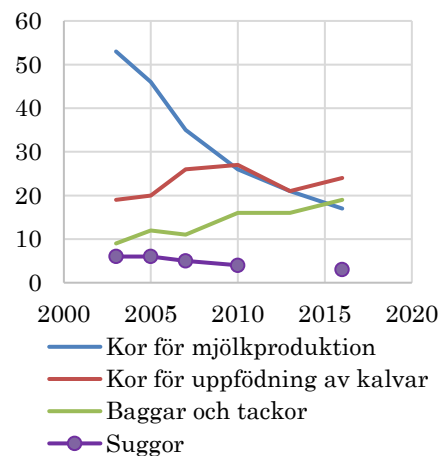
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

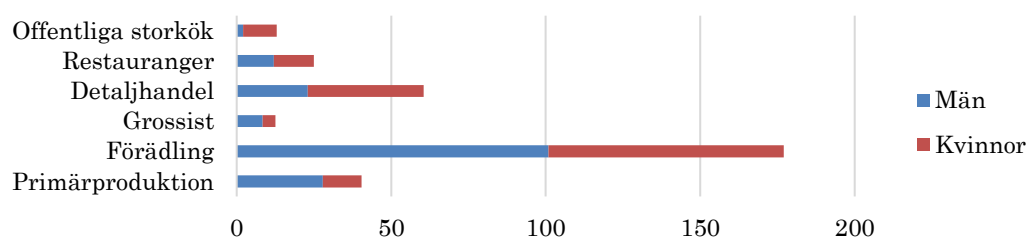
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Vansbro

Vansbro kommun har stark livsmedelsbransch med många sysselsatta inom primärproduktion och förädling. 2 598 hektar åker och 6 800 invånare innebär 0,38 hektar åker per person vilket är det dubbla mot genomsnittet i världen. Uppskattningsvis är 330 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 150 är kvinnor. Flest sysselsatta finns i förädlingsindustrin.

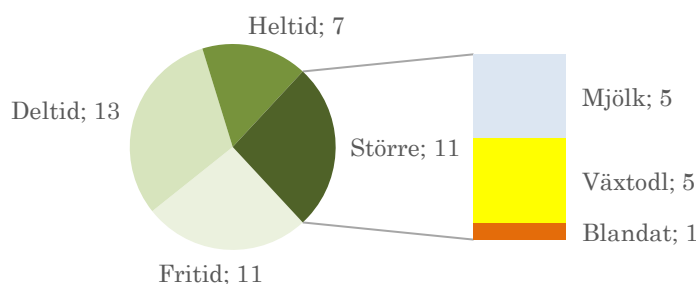

Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Orkla Foods anläggning i Vansbro är det största förädlingsföretaget i kommunen. Där arbetar 140 personer med att baka 10 000 ton pizzor och pajer per år under varumärkena Felix och Grandiosa. Det finns dessutom sex mindre bakerier och ett bryggeri. Fram till i april 2020 fanns dessutom ett mindre slakteri med sex anställda men det är nu stängt.

Den senare delen av livsmedelskedjan består av två företag med partihandel, nio butiker som säljer livsmedel, 25 restauranger samt några offentliga storkök. Tre av butikerna och ett av företagen med partihandel har minst 10 anställda. Ett företag med partihandel och ett med detaljhandel verkar inte ha någon aktiv verksamhet.

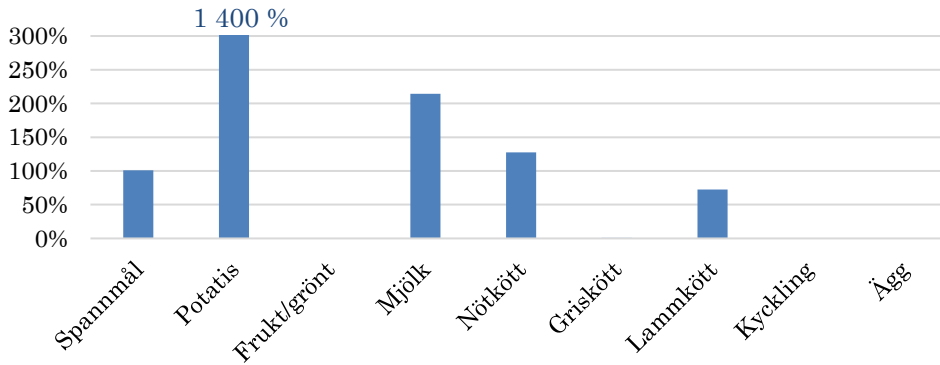
Jordbruken i Vansbro kommun är förhållandevis stora. Det finns totalt 42 jordbruksföretag, 11 av dessa är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruket. Fem är inriktade på mjölk och fem på potatis.

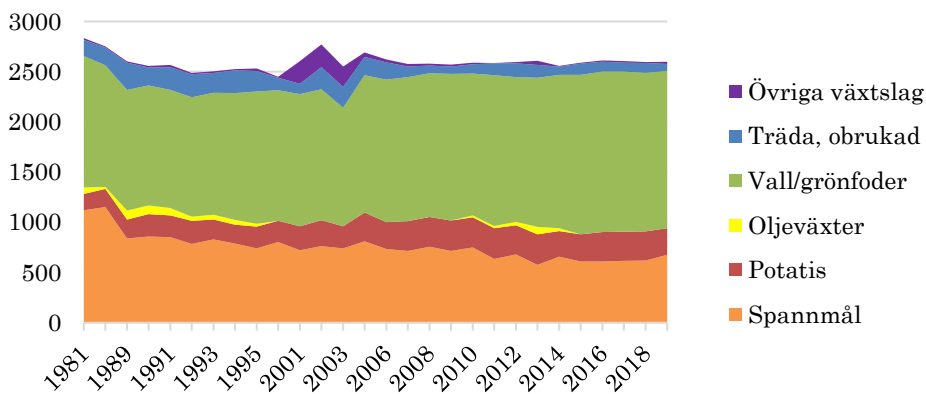
Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

Vansbro kommun utmärker sig främst genom en omfattande odling av potatis. 10 procent av åkermarken används till potatis och det är en mycket hög andel. Normalt skördas 15 gånger mer potatis än vad som förbrukas lokalt. Mjölk och nötkött produceras också utöver det lokala behovet medan

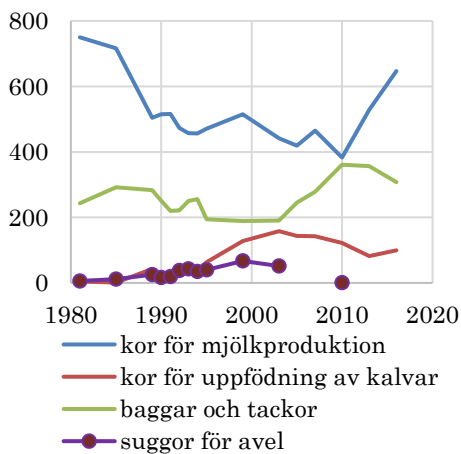
huvuddelen av grisköttet, kycklingen, äggen och grönsakerna behöver köpas in eftersom den lokala produktionen är låg. Spannmål odlas dock så att den lokala förbrukningen till foder och humankonsumtion täcks vid normal skörd. Utbyteshandel förekommer dock med olika sorter och kvaliteter.

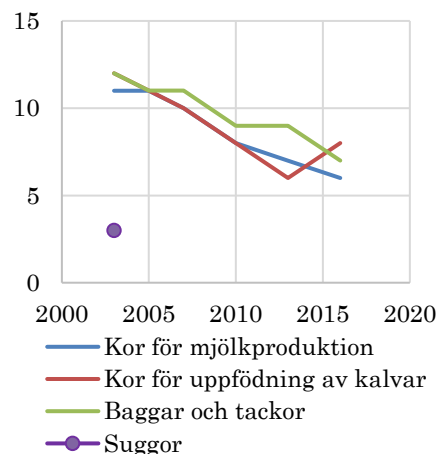
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

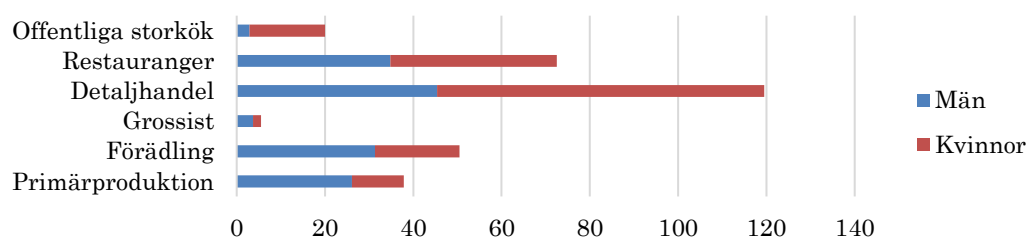
Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Älvdalen

Älvdalens kommun har 592 hektar åker och 7 000 invånare. Det innebär 0,08 hektar åker per person vilket är mindre än hälften av genomsnittet i världen. Istället används stora ytor som renbete. Uppskattningsvis är 300 personer sysselsatta i livsmedelskedjan varav 160 är kvinnor. Flest sysselsatta finns i detaljhandeln och på restauranger.

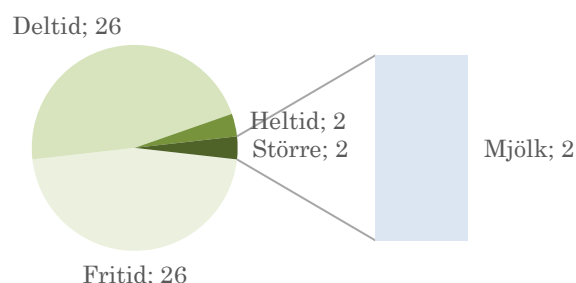
Antal sysselsatta i livsmedelskedjan

Restaurangbranschen består av 28 företag. Tre av dessa är stora nog att ha 10 anställda eller mer. I övrigt består den senare delen av livsmedelskedjan av 16 butiker som säljer livsmedel, sju företag med partihandel och några offentliga storkök. Fem av butikerna har 10 anställda eller mer. Tre företag med partihandel och tre med detaljhandel verkar inte ha någon verksamhet.

Förädlingsindustrin i Älvdalens kommun består av åtta företag. Idre sameby har ett EU-godkänt renslakteri och sysselsätter 10 personer. Ytterligare två företag är verksamma inom slakt och chark. Dessutom finns 3 bagerier, ett bryggeri och Dalaköket som tillverkar frysta minipajer, piroger och vårrullar. Dalaköket är en ny verksamhet i Älvdalen.

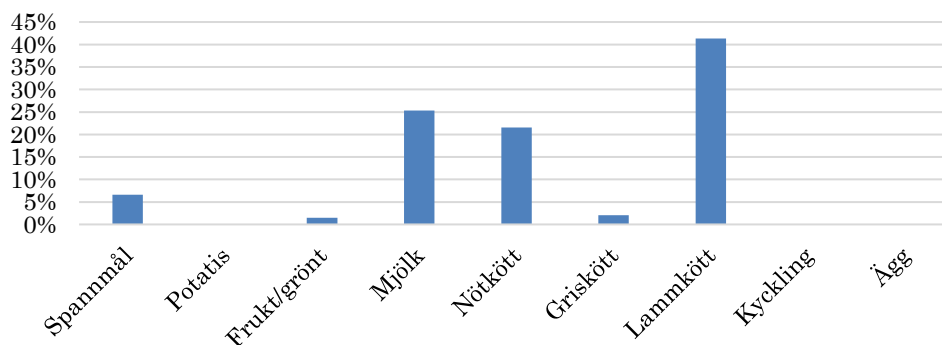
Primärproduktionen är mångfasetterad. Förutom jordbruk finns åtta företag med renskötsel och en fiskodling. Älvdalslax AB föder upp och säljer regnbågslox, regnbågsrom och yngel. De har fyra anställda och omsätter fyra miljoner kronor per år. Renskötseln organiseras under Idre sameby. Omsättningen beräknas till 2 miljoner kronor i primärledet.

De flesta av de 56 jordbruksföretagen är små. Endast två mjölkföretag är stora nog att sysselsätta mer än en person på heltid i jordbruksproduktionen.

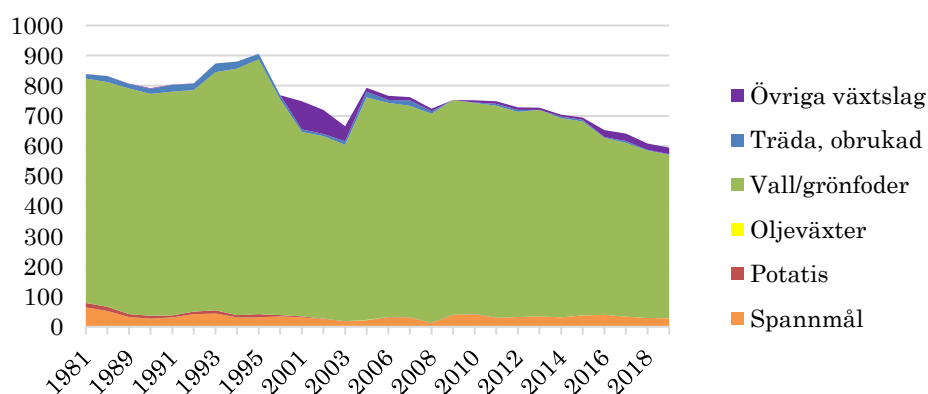

Antal jordbruk efter storlek och driftsinriktning för de större företagen

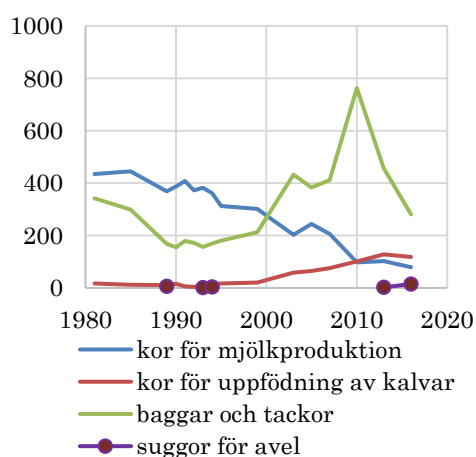
Primärproduktion av jordbruksprodukter är mycket lägre än förbrukningen i Älvdalens kommun. Renkött och regnbågslax produceras däremot långt utöver det lokala behovet. Åkermarken används främst till vall för att producera foder åt nötkreatur och får.

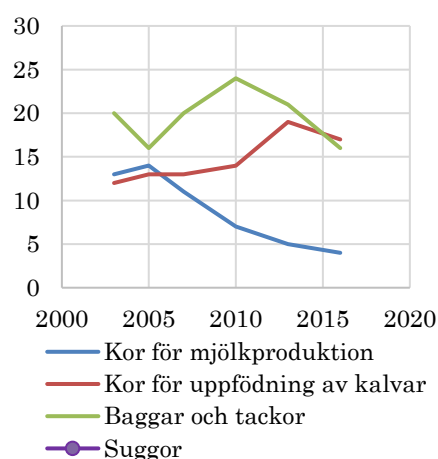
Beräknad självförsörjningsgrad för några livsmedel

Åkermarkens användning 1981 – 2019 (Hektar)

Antal djur 1981 – 2016

Antal företag med djur 2003 – 2016

Referenser

Havs och vattenmyndigheten. 2019. Det yrkesmässiga fisket i sötvatten. JO 56 SM 1901

Havs och vattenmyndigheten. 2019. Fritidsfisket i Sverige 2018. JO 57 SM 1901

Jordbruksverket. Statistikdatabasen.

<http://statistik.sjv.se/PXWeb/pxweb/sv/Jordbruksverkets%20statistikdatabas/?rxid=5adf4929-f548-4f27-9bc9-78e127837625>

KOLADA. Statistikdatabasen.

https://kolada.se/verktyg/jamforaren/?_p=jamforelse&focus=27513&tab_id=84756

Livsmedelsverket. Förteckning över EU-godkända anläggningar.

<https://www.livsmedelsverket.se/produktion-handel--kontroll/livsmedelskontroll/livsmedelsanlaggningar/eu-godkanda-anlaggningar>

LRF. 2020. Regional utveckling – Dalarnas län. Regionrapport 2019.

<https://www.lrf.se/foretagande/omvarldsbevakning/sa-gar-det-pa-matmarknaden1/>

Sametinget. Statistikdatabasen. <https://www.sametinget.se/renstatistik>

SCB. Företagsregistret. <https://www.scb.se/vara-tjanster/foretagsregistret/>

SCB. Statistikdatabasen. <http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/>

Viltdata. Statistikdatabasen. <https://rapport.viltdata.se/statistik/>

UC. Statistikdatabasen. <https://www.allabolag.se/>

Årsredovisningar och hemsidor från ett antal livsmedelsföretag i Dalarna

